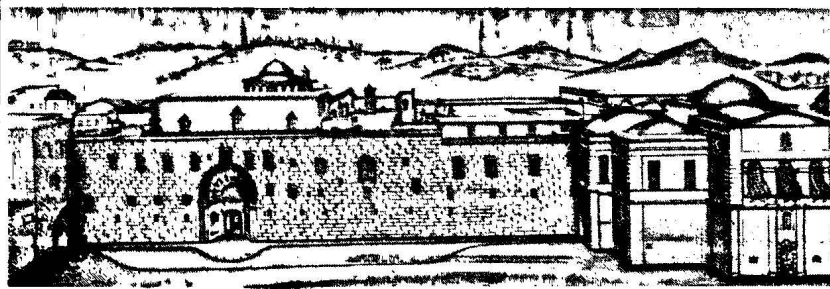

ՄԻՈՆ

Ս՝ ԵԱԿՈԲԵԱՆՅ ՎԱՆԻ ԵԱՅՈՑ ՅԵՐՈՈՒՍԱԼԵՄ

«سیون» مجله ارمنیة شهریه ، دینیة ، ادبیة ، ثقافیة ، للغة والبیان .

"SION" an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology

ԲՈՎԼԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

	Ծանոթ
ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ	
— Հայց. Եկեղեցւոյ լոյս հաւասքը	ՄԱՂԱՔԻԱ ՊԱՏՐԻԱՐԺ ՕՐՄԱՆԵԱՆ 289
ԿՐՕՆԱԿԱՆ	
— Դաւիթի կեանքին մէջ մեծութեան արարքներ	ԳՐ. Ա. ՍԱՐԱՖԵԱՆ 296
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ	
— Մեղքի շուտանկերէն	ԵՂԻՎԱՐԴ 300
— Հրաժեշտ հոգեւան	ՀՄԱՅՆԱԿ ԳՐԱՆԵԱՆ 304
— Այս ծառերը, Տէր ...	» » 304
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ	
— ԺԳ. դարու հայերէն ձեռագիր մը	ԶԱԻԷՆ ՎՐԻ. ԿՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ 305
— Հայերէն ձեռագիրներ Պոսթրնի մէջ	» » » 308
ՄԱՏՆԱԳՐԱԿԱՆ	
— Առաջին քուղբ Պետրոսի առ Ակակ	Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ 309
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ	
— Ս. Կարապետ	» » » 311
ԿԱՆՈՆԱԳԻՏԱԿԱՆ	
— Վարդապետութեան աստիճանները	
Հայ Եկեղեցւոյ մէջ (ՎԷՐՉ՝ 18)	«ԼՈՅՍ» 312
Ակամայ անգրադարձութիւններ	ԽՄԲ. 316
Նօթք եւ նիւթք	324
Պատշաճական Զեկոյց Հ. Բ. Ը. Միութեան Կեդր. Վարչութեան	327
Գնահատանք	329
Վերհրատարակում «Revue des Études Arméniennes» հանդէսին	330
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ	
— Եկեղեցականք-Բեմականք	331
— Պատշաճականք	332
Բարեպաշտական նուէրներ	333
Յանկ ճիւղոց 1962 տարւոյ	334

ՍԻՈՆ-ի Տարեկան Բաժնեգիրն է,
 քոլոր երկիրներու համար, Անգլ. Շիլին 20
Redaction of the Armenian Monthly SION
Armenian Patriarchate,
 P. O. B. 4001
 Old City - Jerusalem (Jordan)

—≡ Ս Ի Ո Ն ≡—

Լ.Զ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1962

« Նոյեմբեր - Դեկտեմբեր »

Թիւ 11-12

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՀԱՅՑ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԼՈՅՍ ՀԱՒԱՏՔԸ

Նախնեաց գիրքերէն յետոյ Եկեղեցւոյ երգերուն ալ ձեռք կը գարնէ հակառակորդը, և իբր փաստ կը յիշէ Եկեղեցւոյ տօնական շարականը «Կեցո զորդի ծառայի քո, զոր ի Հոռվմայ զահիցն վերապատուեցեր, ուր եղին զվէմն հաւատոյ հիման Սուրբ Եկեղեցւոյ»։ Այս շարականի հեղինակութիւնը Ս. Սահակ Պարթևի կ'ընծայէ և կամ անոր աշակերտներէն մէկուն, Հոռվմայ գահը Պապութեան աթոռ կը հասկնայ, որդի ծառայի քո Լուսաւորիչ կ'ընէ, և վերապատուեցիք Կաթողիկոսական իրաւասութիւն, և կը զտնէ կատարեալ Լատինականութիւն։ Սակայն Ս. Սահակ Պարթևը կը շփոթէ Սահակ Չորափորեցի Կաթողիկոսին հետ, որ կրնայ զայն շարադրած ըլլալ, թէ և ոչ իւր բերնէն։ Շարականին սկիզբը կը յիշուի նորոգ շինուած Եկեղեցի մը, «Ջնորոգեալս ի մէնջ տաճարս ընկա՛լ քեզ ի բնակութիւն»։ Ապա Քրիստոսի պատկերի յիշատակութիւն կը լինի, «Ջկենդանադիր քո ծառայական կերպի»։ Արդ Ղևոնդ պատմիչ կը՝ գրէ որ՝ Աշոտ պատրիկ շինէր զԵկեղեցին Գարունից յիւրում ոստանին, և զկենդանադրեալ զպատկեր մարդեղութեան Քրիստոսի օծեալ ի մօիցն արև մեծաքանչ զօրութեամբ հանգուցանէր ի նմա, և նորա անուամբ զԵկեղեցին անուանեաց» (Ղևոնդ էջ 16)։ Ասողիկ նոյնը կը կրկնէ, իսկ Վարդան կրկնելէն ետք կը յաւելու թէ «ի նաւակատիսն երգեաց Ջորս ըսա պատկերին» (էջ 71, Ցպ. Վենետ.)։ Ահա շարականը և շարականին իմաստը։ Աշոտ Բագրատունին, շուրջ՝ 685 թուին Կ. Պոլիսէն պատրիկութեան պատիւ կը ստանայ և միանգամայն Փրկչական պատկեր մը իբր նուէր, զոր Աշոտի որդին կը բերէ իրեն, որդին ալ պատուեալ պատկերով և աստիճանով, իսկ պատկերը կը դնէ Աշոտ՝ դին ալ պատուեալ պատկերով մէջ, և այս առթիւ Աշոտ է որ կ'երգէ այն նոր Գարունից նորաշէն Եկեղեցւոյն մէջ, և այս առթիւ Աշոտ է որ կ'երգէ այն նոր շարականը, զոր հաւանականաբար շարադրեց Սահակ Չորափորեցի ժամանակին շարականը, զոր ևս իրեն որդւոյն համար կ'ըսէ՝ «Ջոր ի Հոռվմայ զահիցն վերապատուեցիք», ակնարկելով պատրիկութեան պաշտօնին և պատկերին, Հոռվմայ զահն Կ. Պոլիսն է, որ իբրև նոր-Հոռվմ ծանօթ է ամենուն, «Ուր եղին մայ զահն Կ. Պոլիսն է, որ իբրև նոր-Հոռվմ ծանօթ է ամենուն, «Ուր եղին զվէմն հաւատոյ»։ Կ. Պոլսոյ տիեզերական Ս. Ժողովոյ հաւատոյ դաւանութիւնն է, և մարտնչեցին երբ «Ջորս ըսա պատկերի» շարականը կը յիշէ Հռովմ անու-

նով Յոյնը կ'իմանայ և ոչ Հռովմայեցիք: Եւ այս ամէնը այնչափ անգամ գրուած է, բայց Հայ Եկեղեցւոյ հակառակորդը կը համարձակին նորէն ըսել, որ այդ շարականին մէջ Լատինականութիւն կայ:

Այս շարականէն յետոյ յառաջ կը բերէ մի քանի շարականներ ևս, որոց մէջ տեսած է Գլուխ, Հիմն, Սիմոն, Վէմ ևն. բառերը և կոչումները և այդ բառերէն Հռովմայ ի նպատակ հետևութիւններ կը հանէ: Սոյն սքանչելի երգերէն զոր մեր Հայրերը յօրինեցին իրենց բանաստեղծական գրչով և ճարտասանական ոճով և զարդարուն ձևերով, ի գուր է դաւանական փաստեր քաղել: Պետրոսի տրուած՝ Վէմ, Գլուխ, Փաղող արքայութեան կոչումները միայն Պետրոսի համար տրուած չեն, այլ բոլոր Առաքելոց: Սակոբ Տեառնեղբայր ալ կոչուած է «Գլուխ Առաքելոց Սրբոց», Պօղոս հրեշտակներէն իսկ վեր դասուած է, «Անմարմնոց դասուց հրեղինաց հոգեղէն բնութեամբ գերազանցեալ և բարձրացեալ յերկնային խորանան»: Շարականին հեղինակը Յովհան Օձնեցի Հայրապետն է հաւանաբար, շատ գեղեցիկ կերպով կը սկսի հաստատելով թէ՛ Եկեղեցին Քրիստոսի վրայ շինուած է, որ հաւատքի վէմն է, որ և կը ցնծայ Ս. Առաքելայնութիւն յիշատակովը: Շարականներու մէջ Առաքելներուն ամէնքն ալ կոչուած են «Սիւնք հաւատոյ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ», «Բարեկամք Քրիստոսի», «Եւտաւորք անեղ ատենին»: Իսկ հոգեշունչ բանաստեղծ Վարդան Արեւելցիի գրչին տակ ամէնքն ալ իրենց նկարագրով կը ներկայանան: Պետրոսն ու Անդրէասը հաւասարապէս հիմունք են՝ աշխարհկիր բազկին ձեռքովը գրուած անշարժ լեռներ և հաւատքի հարազատ վէմեր: Յովհաննէսն ու Յակոբոսը բարեբուն հոգւոյն վտակներն են, տիեզերքի որոտմունք, լուսափայլ աստղեր, Յիսուսի լանջքին վակասները: Բարթողիմէոսն ու Թադէոսը հայրատունկ ուղւոյն հրեղէն պարիսպներն և բարձր աշտարակներն են, Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Հայրեր: Թովմասն ու Փիլիպպոսը Քրիստոնէական հօտին անմահ արօտն ու հանգստեան ջուրն են: Յակոբոս Ալփեայ և Յուդա Յակոբեան մաքրագործ հոգիէն ընտրեալ և ձիւնափայլ անօթներ են, աշխարհի իշխաններ: Շմաւոն և Մատթիա Ս. Երրորդութեան Խորհուրդին հազարապետներն են: Մատթէոս կենաց Բանին կանուխ քարոզիչն է և աւետարանիչը, փրկութեան երգը, մարդկային ազգի պարծանքը: Պօղոս անճառելի զբախտին և երրորդ երկկնքին տեսնողն է, վերջապէս համատարած հայր է: Այս խօսքերը բաւական են ցուցնելու թէ մեր Սրբազան Հայրերը և Հայրապետները ի՞նչ հոգով և ի՞նչ եռանդով կը գրեն, ինչպէս ամենուն համար խորհրդաւոր գովեստներ կ'առատացնեն, ինչպէս ամէն Առաքելները հաւասար կը նկատեն փառօք և իշխանութեամբ:

Շարականներէն յետոյ կը յիշէ Անձևացեաց Եպիսկոպոս Խոսրովը, նորա որդին Գրիգոր Նարեկացին, Մազիստրոսը, Ներսէս Շնորհալին, և Ներսէս Լամբրոնացին, որոց գրուածոց մէջ գտած է դարձեալ՝ առաջին, վէմ հաստատեալ, զլուխ Առաքելոց, զլուխ հօտին, Կեփայեան վէմ, կոչումները և բառերը: Այս բառերու և կոչումներու զործածութեան մասին դարձեալ կը կրկնեմք թէ աւելորդ է այդ բառերէն հաւատոյ դաւանութիւններ ստեղծել: Եթէ այդ կոչումներէն դաւանական կէտեր ի մէջ պիտի բերենք և Առաքելական դասուն մէջ խտրութիւն պիտի դնենք, այն ատեն թերևս համատարած հայրը, և անճառելի

դրախտը տեսնող Պօլոսը, փրկութեան երզը և մարդկային ազդի պալժանք Մատթէոսը, Քրիստոնէական հօտին արօտն ու հանգստեան շուր թողմասը, թերեւ աւելի բարձր լինին իրենց այդ յատկութիւններով քան զՊետրոս: Յակոբ Տեառնեղբայր ալ Առաքելոց գլուխ կոչուած է, ուրեմն միայն Պետրոս չէ գլուխը: Մէկուն տրուած զովեստը կամ բարձրութիւնը չնուազէր: Պետրոս հաւատոյ հիմ է վասնզի ամէն Առաքեալներ ալ հիմեր են (Յայտ. ԻԱ. 14): Պետրոս Եկեղեցւոյ հաստատութիւն է, վասնզի ամէն Առաքեալներ ալ Եկեղեցւոյ հաստատութիւն են, իսկ անուններէ, մականուններէ կամ յատկութիւններէ առնուած նմանութիւններ, ձայնով կը տարբերին, այլ ոչ իմաստով: Դարձեալ Առաքեալները ձրից և կրից, կարգի և արդեանց տարբերութիւններ կ'ունենան և ունեցան, այլ այսու ո՛չ տարբեր դասակարգ կազմեցին և ո՛չ իրարու վրայ իշխանութեան կամ ճոխութեան առաւելութիւն ստացան: Եկեղեցին ամէնքը հաւասարապատիւ ճանչցած է: Ամէնքը միևնոյն իշխանութիւնը առին Քրիստոսէ, միևնոյն Ս. Հոգին ընդունեցան Քրիստոսի փշամբը, միևնոյն Ս. Հոգւով լեցուեցան վերնատան մէջ, և Քրիստոնէութեան դատին համար ամէնքը աշխատեցան և ամէնքը Եկեղեցւոյ սիւներ եղան: Այս է ահա Եկեղեցւոյ Հարց ողջամիտ վարդապետութիւնը:

Խոսքով Անձևացին իր Ժամադրոց մեկնութեան մէջ (էջ 224-225), կը յորդորէ Ժողովուրդը՝ որ աղքատասէր, հեզ և համբերող լինին, և իւրաքանչիւր առաքինութեան իբրև օրինակներ կը ներկայացնէ Հին և Նոր Աւիստէն նշանաւոր անձեր. Աբրահամ, Յուր, Մովսէս, Դաւիթ, Պօղոս և Պետրոս: Ասոնցմէ վերջ կը գրէ. «Սոցին նմանեցուք և մեք, սոցին հալորդեցուք»: Գրուածին նպատակին չնայելով՝ լոկ գլուխ Առաքելոց և փակող արքայութեան բառերէն և կոչումներէն սխալ հետևութիւններ հանել ներեալ չէ: Անձևացեաց Եպիսկոպոսն իր ամբողջ զործոյն մէջ կը հետևի Ս. Հարց վարդապետութեան, և Առաքելական Թուղթերը իր մեկնութեանց հիմ ըրած է և անոր համար կը գրէ (էջ 68), «Քրիստոսի զովով անդամք ամենեքեան ի գլուխն մեր յօդեցուք սիրով»: Քրիստոսէ գատ ուրիշ գլուխ չընդունի նա:

Անձևացեաց Եպիսկոպոսի որդին Նարեկացի Գրիգորն ալ կ'ամբաստանուի իբրև Լատինադաւան՝ որովհետև զերէր է, «Իսկ լծակից կցորդակից (Պօղոսի), առաջին և սկզբնաթիւ և նախամեծարն, վէմն հաստատեալ և արձանն հիմնացեալ, քարն անուանի եօթնաթիւ դաւանութեամբ, յարմարագրեցեալ ըստ չափոյ խորհրդական ամանակի սկսման և լրման ընտրեալն և փառաւորեալն Կեփաս»: Նարեկացին այս սողերով Հռովմէադաւաններուն կարծիքը ո՛չ թէ կը հաստատէ, այլ կը հերքէ: Առաջին բառին քով սկզբնաթիւ գնելով կը հասկննէ որ Պետրոսի Առաջին լինելը Առաքելոց մէջ սկզբնաթիւ լինելն է, և ո՛չ թէ Առաքելոց Պետրոս: Իսկ վէմ բառին քով գրուած են քառ և արձան բառերն ալ, որ պարզապէս անուան ստուգաբանութեամբ կազմուած գոհաբանութիւն լինելը ցուցուի, ինչպէս և «եօթնաթիւ դաւանութեամբ յարմարագրեալ» բացատրուած թիւնը Քրիստոս անուան եօթը տառերը կը ցուցնէ միայն: Նարեկացի մեծ վարդապետը Առաքելոց ներքողը հիանալի կերպով զրած է, տասներկու Առաքելաներէն չգատելով եօթնասուն և երկու աշակերտներն ալ և իր չնաշխարհիկ

բանաստեղծի թռիչով կ'ողզէ ամէն մարդու վրայ, և ով որ կարդայ, անոր մէջ կը տեսնէ Առաքելական դասուն հոգին, պաշտօնը, զործը որ Վարդապետիս զրչին տակ նոր փայլ մը առած են: Առաքեալները համապատիւ, համահաւասար իշխանութեամբ կը ներկայացնէ Աւետարանի վրայ հիմնուած (էջ 149, 151) և կը գրէ, «Սուրբ և երջանկապունդ դումար դասու Առաքելոց . . . զանակու. թիւն վեհին բարձրութեան զփականս վերինկալայք և ճողոցայք և փարթամացայք փառօք տիրուպէս Աստուածացեալք շնորհօք բանին, իշխանք պանծացալք, պետք զլիաւորք . . . Քահանայք քաւութեան, այցիլուք երևելիք»: Եւրանի թէ Հայ եկեղեցւոյ նախատողները անկեղծ սրտով կարդային այդ հոգեւունջ գրուածները:

Այսչափ եկեղեցականներէն յետոյ աշխարհական մատենագիր մըն ալ կը ներկայացնէ տեսարակին հեղինակը իբրև Լատինադասուն: Այս անգամ Գրիգոր Մաղիստրոսի առ Աբրահամ ամիրայ գրած ջատագովական նամակէն յառաջ կը բերէ իր վկայութիւնը, «Խաչի զլիւիվայր Սուրբն Պետրոս, և համբուրէ զխաչն և ի խաչին գնոյն քարոզէ, զայն որ վէմն է հաւատոյ հիման Առաքելոց և Մարգարէից, և Անգղէաս խաչի, զիրկա առեալ զխաչին համբուրէ և ասէ, Վայ թեզ խաչ, և Պօղոս զխաւարի և գնոյն քարոզէ, «Ինձ քա՛ւ լիցի պարծիլ, բայց միայն ի խաչն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի»: Այս ձևով ըստած է նաև Մարկոսի, Յովհաննու և Թադէոսի համար իւրաքանչիւրին քարոզած նիւթը ի մէջ բերելով: Պետրոս է որ կը քարոզէ զվէմ, և Քրիստոսն է որ Առաքեալներու և Մարգարէներու հաւատոյին վէմն է, ճիշդ Պօղոսի իմաստով (Եփես. Բ. 20):

Տեսարակը Ներսէս Շնորհալին ալ կը ներկայացնէ իբր իւր Հոովմէադաւան կարծեաց պաշտպան. որովհետև գրեւ է, «Նա զի լուաք թէ Սուրբ և առաջին ամենայն Եպիսկոպոսաց Հայրապետն Հոովմայ և փոխանորդ Պետրոսի Առաքելոյ»: Բայց հաւատարիմ տպագրութիւնները այսպէս չեն ըսեր, այլ պարզապէս կը գրեն, «Նա զի և լուաք՝ թէ Հայրապետն Հոովմայ և փոխանորդ Պետրոսի Առաքելոյ յիւրոց անտի իմաստնոց առաքեաց խօսիլ . . . վասն միաբանութեան հաւատոյ» (Ընդհանրական Տիպ Երպմ. էջ 117): Մեր Շնորհալի Հայրապետը, Հոովմայ Եպիսկոպոսը լոկ Հայրապետ Հոովմայ կը կոչէ, որ Առաքելական աթոռոյ մը աթոռակալ է, և իւր աւանդութեամբ Պետրոսի աթոռոյն յաջորդ ալ կընայ լինիլ, այլ ասոր մէջ ո՛չ զիաւարութեան խնդիր կայ և ո՛չ ալ Լատինադաւանութեան: Աւելորդ բառերը Շնորհալւոյ զրչէն չեն: Այս կտորէն վերջ Շնորհալւոյ չափաբերական զրուածք մէջէն առաջ կը բերէ այն տողերը, որոց մէջ կեփայեան վէմ և Առաքելոց զխաւոր կոչումները կան: Միշտ անունի և զովեստի և ստուգաբանական դարձուածքի խնդիր է, նա մանաւանդ վէմն կեփայեան ո՛չ թէ միշտ Պետրոս-կեփաւան. այլ Պետրոս-կեփաւէ դաւանեալ վէմն է, Քրիստոսն Աստուած և Քրիստոսի Աստուածութիւնն, բուն իսկ անգարծակամ վէմը որուն վրայ հիմնուած է Քրիստոնէութեան հաւատքը: «Ի գրել բանիւ Աստուածական, ոտիւք չափել քերթողական, վասն էութեանն անհասական, և Բանին օր մարդեղութեան, ո՛չ նորածն և անշան, ինէն շինած առանց հիման, այլ ի վերայ անշարժական. վիմին եղեալ սա կեփայեան» (Ն. Շնորհալի էջ 222-3): Մինչ Պետրոս ընդ Շնորհալւոյ անշարժաւ

կան վէմ չէ, վասնզի նա իրօք շարժած է ուրացութեամբ, ՔՊետրոս զհետ երթալը նըմին, ի յաղկանէ շարժեալ վիմին. թողոյր երիցս զբաղձալինն (Ն. Ծնորհալի, էջ 205):

Ծնորհալի Ս. Հայրապետին բացատրութիւնները պարզ են եւ յորոշ, և ընդհանուր Եկեղեցւոյ վէմ և հիմ Քրիստոսը միայն զհատ և ո՛չ զայլ ոք, և Աւետարանի «ի վերայ այդը վիմին» խօսքը Աւետարանի ոգւոյն համաձայն Քրիստոսի վրայ կը հասկնայ, և իր այդ ճշմարիտ դաւանութիւնն ու մեկնութիւնը դարուց ի դարս մեր ականջներուն կը հնչեցնէ, «եւ արդ այս դաւանութիւն ճշմարիտ հաւատոյ՝ հիմն է Աստուածայնոյ տաճարիս որ ի մեզ: Իսկ զործք բարեաց շինուածն է ի վերայ այսր հիման, որպէս և Տէրն զդաւանութիւն Պետրոսի եղ որպէս զվէմ՝ հիմն իմանալի Եկեղեցւոյ իւրում» (Ընդհանրական, էջ 12):

Ծնորհալիէ վերջ Ներսէս Լամբրոնացիի ատենաբանութենէն ալ մի քանի կտորներ ի մէջ կը բերէ հակառակորդը, և կ'ուզէ անոնց մէջ Հռովմէադաւան գրութեան հաստատութիւնը տեսնել: Սակայն Լամբրոնացին իւր ատենաբանութիւնը խօսած չէ Հռովմայի ժողովին մէջ, ինչպէս կը կարծէ նա, այլ Տարսնի ժողովին համար զրած է, ուր ո՛չ թէ Լատինաց այլ Յունաց հետ միութեան խնդիր կար: Լամբրոնացին ատենաբանութիւնը հիանալի է իր ճարտարխօսութեամբ և իր բարձր գաղափարներով: Տարսնի Եպիսկոպոսը Տարսնի փողոյն Պօլոսի ճշմարիտ արձագանգն է, սէրն է անոր ատենաբանութեան հիմը: Չկայ անոր մէջ ո՛չ գերազահութեան և ո՛չ գերիշխանութեան գաղափար մը, այլ նա կ'աւազէ որ նախկին Եկեղեցւոյ, հինգ դարերու Եկեղեցւոյ միութենէն հեռացած են բոլոր Քրիստոնեաները: Առաջին Եկեղեցիք խտրութիւն չունէին իրարու մէջ, այլ սիրով միութեան վէմին այսինքն Քրիստոսի վրայ հաստատուած էին, «Բայց յորժամ միութիւն տրեղերաց պառակտեցաւ պատահումն ուրպէ՛ս. յորժամ ի վերայ զանազան վիմի կարծեցաք հաւատս մեր շինել և ընդ միմիանս սկսաք մարտնչիլ՝ կործանումն որքա՛ն: Յորժամ մարմինն Քրիստոսի քակտեցաւ ի միմեանց՝ վէրն անտանելի, յորժամ անդամքն միմիանց թշնամի դարձան՝ վիրաւորեալքն անչափ, յորժամ զմիջնորդն խաղաղութեան զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս թշնամութեան առաք նիւթ՝ պտուղ նորին փոխանակ սիրոյն ատելութեան» (էջ 121-2): Տարսնի Եպիսկոպոսը կը գրէ թէ Եկեղեցւոյ զուլիւր մէկ է, և այն ալ Քրիստոսն է. ամէնքն Անոր անդամներն են: Եւ այսպէս շնորհօքն Աստուծոյ տրեղերքը յուսովն առ Քրիստոս տաւաղին, ամենցուն յուղիղն կալով պողոտայ՝ յիւրաքանչիւր ազգս և աշխարհս: Եւ մի զլիւթն է անդամ Սպանիա (Արևմուտք նշանակութեամբ) և Արևելք, Յոյնք և Բարբառոսք, Հայք և Վիրք, Ասորիք և Եգիպտացիք, ի նա են յարեալ ամենքեան հոգւով, և զնա զգեցեալք հաւատովք» (էջ 148): Ահա Լամբրոնացիի քարոզութիւնը: Եւ ինչպէս կը յանդգնի հակառակորդն կարծել թէ Լամբրոնացիին Լատինականութիւն կը քարոզէ: Հռովմէադաւան վարդապետները երբ ցին Լատինականութիւն կը քարոզէ: Հռովմէադաւան վարդապետները խօսքերը կը կրճատեն, կը բաժնեն, կ'սյլ սյլեն, կը մեկնեն, մեր Հայրերուն ազգաւորտ ոգին ալ փոփոխած չե՞ն ըլլար: Լամբրոնացիին Եկեղեցւոյ միութեան կեդրոնը զՔրիստոս կը ճանչնայ և միայն զՔրիստոս: Եթէ ուրեք «որ հիմնեցաւ

ի վերայ Պետրոսին՝ բացատրութիւն մը կայ այն Պետրոսի դաւանութեան միայն կ'ականարկէ, և ո՛չ Պետրոսի անձին, զի շատ յայտնի է և պարզ կերպով բացատրած է Քրիստոսի միայնոյ Եկեղեցւոյ բուն հիմն լինելը (էջ 102): Եւս հիմն եղի գերիսուս Քրիստոս, արդ իւրաքանչիւր ո՞ր զգոյշ լինեցի ի շինելն . . . զի դուք էք տաճար Աստուծոյ կենդանւոյ: Եւ Քրիստոս իբրեւ զորդի իշխէ ի վերայ տան իւրոյ, որոյ տունն մեք իսկ եմք, և տանս Քահանայապետ՝ Քրիստոս: Զայս տուն հաւատոյ, զոր ի վերայ Քրիստոսի շինեցին Նոբա և Քրիստոս ի վերայ իւրեանց, ի վերայ այլոց, ասէ, վիմի շինեցից զԵկեղեցի իմ: Այս բացատրութիւնները բաւական են լուսաւոր կերպով մեկնելու Քրիստոսի խօսքերը, և ճշդելու անոր ուղղափառ իմաստը: Նա ինքն Լամբրոնացին է որ վսեմ և բարձր կերպով կուտայ ուղղափառութեան նկարագիրը, Քբանգի ամենեքեան եմք պիտանի զլիոյն, և ամենայն ի Քրիստոս և յամենայնի Քրիստոս, և չիք ի մէջ մեր Պօղոս կամ Ապօղոս . . . այլ զարշիմք անգամքս Քրիստոսի ի նոցա անուանցն և ի գործոյն, և պարծիմք ի Քրիստոս և ի Քրիստոնեայ անուն, որով ամենեքեան եմք պայծառացեալ, այլ ամենայն ազդ զիւր Հարց աւանդութիւնն պինդ կայցի» (էջ 225): Ահա Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ նշանաբանը կուտայ Լամբրոնացին, ի Քրիստոս հաւատացեալ Առաքելական Եկեղեցեաց միութեան և միաբանութեան նկատմամբ, ի հաւատս համաձայնութիւնը միշտ պահանջելով, և յաւանդութիւնս և ի մատակարարութիւնս իւրաքանչիւրին Առաքելական դիրքը յարգելով:

Հռոմէական քարոզչաց այս վերջին ատեններս ի գործ դրած արարքը, որ կարօտ ժողովուրդի մը հաց տալով գրաւ առնել ուղեց անոր ջինջ հաւատքը, չէր կրնար վրիպիլ իրաւացի մեղադրանքէ, և Քրիստոնէական անուաններքն հակաքրիստոնէական արարք մը լինելէ: Ասոնց կողմանէ ի լոյս հանուած տետրակը նպատակ ունէր, այդ տրուր գործին քօղարկում տալ, գործնականին տգեղութիւնը՝ տեսականին վարագուրին ներքն ծածկելով, բայց տեսանք որ չյաջողէր, ճշմարիտն ու ստոյգը չեն սենար, Լուսաւորչայ հաւատքը չ'եղծանիր: Հայ Եկեղեցւոյ դաւանանքը Առաքելական է, Քրիստոնէական Եկեղեցւոյ և կրօնի գլուխ և հիմ Քրիստոսը կ'ընդունի, զի այսպէս կ'ուսուցանէ Աւետարանը, այսպէս կը վարդապետեն մեր Հայերը: Մեր Լուսաւորիչն Գրիգոր, մեր Հայրապետներն Ներսէս և Սահակ, մեծ վարդապետն Մեսրոպ: Թարգմանիչք և Վարդանանք, Եզնիկն ու Եղիշէն, Մովսէս Խորենացին և Ղազար Փարպեցին, Յովնան Մանգաղունին և Սահակ Չորափորեցին, Խոսրով Անձեւացին և Գրիգոր Նարեկացին, Ներսէս Շնորհալին և Ներսէս Լամբրոնացին, և անոնց հետ բոլոր մեր Սրբազան մատենագիրներ Աւետարանի հողին և Քրիստոսի քարոզութիւնները մեզի աւանդեցին իրենց պարզութեամբն ու վսեմութեամբ: Հայաստանեայց Եկեղեցին կոյս Եկեղեցի է, հին դարերու մէջէն կուգայ Նա Առաքելական դարերու ներշնչումով: Անոր գաւազները պէտք է պահպանեն զԱյն իրենց բոլոր հոգով: Հայ Եկեղեցին մարտիրոս Եկեղեցի է, իւր Հարց աւանդը արիութեամբ պահած է ամէն դժուարութեանց և նեղութեանց դէմ, դիմացած է արտաքին հալածանաց, տոհացած է ներքին հակառակութեանց և նախատեսաց: Երեք տիեզերական Ս. Ժողովոց դաւանութեան ճշմարիտ հետեւողն է Նա,

ԿՐԹՆԱԿԱՆ

ԴԱԻԹԻ ԿԵԱՆՔԻՆ ՄԷՋ ՄԵԾՈՒՅԵԱՆ ԱՐԱՐՔՆԵՐ

«Գթի զԴաւիթ, որդի Յեսեայ,
այր ըստ սրբի իմունմ»:
(ԳՈՐԾԵ, ԺԳ. 22)

Աստուածաշունչ Մատեանը սրբազան
ներշուառնելով իր գիրք մըն է՝ որ արծա-
փազրած է իր մէջը շատ մը աստուածա-
պաշտ ու մեծ դէմքերու արարքները: Այս
մեծ դէմքերէն մին է Յեսեայի որդին՝ Դա-
ւիթը, զոր Աստուած գտած է իրեւ իր սըր-
տին մօտ ապրող մարդ մը: Որովհետեւ Դա-
ւիթի կեանքին մէջ կը հանդիպինք մեծու-
թիւնը մտանշնոյ կարգ մը արարքներու,
որոնք զինքը իսկապէս Աստուծոյ մօտ ապ-
րող մէկը կը հռչակեն:

Իրգար ըլլալու համար սակայն պէտք է
նախ ըսենք թէ անիկա իր մեծութեան հետ

միասին ունեցած է նաեւ իր մարդկային
տկարութիւնները: Ուրիշն սպաննել տա-
լով և անոր կինը իրեն սեփականացնելով
Տասնարանեայի Նրդ և 7րդ պատուիրանք-
ներուն դէմ միաժամանակ մեղանշած ե-
ղաւ: Երբ ասկէ 3100 տարի առաջուան իր
ժամանակի պայմանները, ըմբռնու մեծը և
բարոյագիտական չափանիշները նկատի առ-
նենք, թէ և մասամբ մը կրնայ չքմեղանալ:
Բայց չի կրնար սկզբունքով արդարանալ
իր գործած այս ահաւոր մեղքին համար:
Մեղքը մեղք է, և ինչ պարագաներու ու
պայմաններու ներքեւ ալ գործուած ըլլայ,
չի դադարի Աստուծոյ առջև տգեղ արարք
մը սեպուելէ:

Սակայն ինք գիտնալով զայս, անմիջա-
պէս անդարդարծաւ իր գործած այս մեծ
սխալին վրայ և դառնապէս զղջաց ու ա-
պաշխարհից, արտասանելով 50րդ (աշխար-
հաբարի մէջ 51րդ) Սաղմոսը, և որով զի-
ւրեքստացաւ իր սրտի ներքին անդորութիւնն
ու խաղաղութիւնը: Բնաւ չ'իյնալ թէ և ա-
ւելի լաւ է, բայց ինչալէ ետքը ոտքի վրայ
կայնիլ գիտնալ կրկին գնահատելի արարք

անոնց հիմնական դաւանութեամբ կը բաւականայ, և նորաճնար կամ վերնա-
մուտ վարդապետութիւնները կը մերժէ: Ներողամիտ ոգւով զԲրիտանոս կը քա-
րողէ, և Աւետարանի և Առաքելոց վարդապետութիւնը ամենուն համար դիւրա-
մատելի կ'ընէ: Այս է Քրիստոսի հաստատած հիմը, և այս հիմը պիտի չխախտի
դարերու մէջ: Մի՛ լիցի մեզ խաբուիլ կեղծ ու մոլար ոգիներէ որ ճշմարիտը
կը թիւրեւ իրենց գրչով ու բերնով, և մեր Ս. Հարց վարդապետութիւնը եղ-
ծել կ'ուզեն: Հայաստանեայց Ուղղափառ Ս. Եկեղեցւոյ հետեղը պէտք է միշտ
անշարժ պահէ Լուսաւորչայ ԼՈՅՍ ՀԱՒԱՏՔԻ, առ իւր Սուրբ Եկեղեցին, միշտ
իրեն նշանաբան ունենալով «Նորհալի Հայրապետին հրամանը, «Այլ և զհաւատալ
որ յաւազան, անշարժ պահեմ» միշտ յաւիտեան» (Ն. Շնորհալի, էջ 205):

Եւ անշարժ հաւատքը անսասան պահէ մեր Սուրբ և Ուղղափառ և Ա-
ռաքելական Եկեղեցին, որ Նովա զօրացեալք և Նովա արդարացեալք օրհ-
նեմք և փառաւորեմք ուղղութեամբ և ճշմարտութեամբ, բանիւ և գործով՝
բերանով և սրտիւ, աստ և ի հանդերձեալն զՀայր և Որդի և զՍուրբ Հոգին,
յանիտեանս յաւիտեանից, Ամէն:

Տուեալ ի Պատրիարքարանէս Հայոց ի Կոստանդնուպոլիս յամի Տեառն 1899
ի 24 ամսեանն Մայիսի ընդ 129 համարաւ Կոնդակաց:

Պատրիարք Կոստանդնուպոլսոյ
ՄԱՂԱՔԻԱ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

(Վերջ)

մըն է: Գիտրոս առաքեալ ալ ինկաւ իր Տէրը ուրանալով, սակայն ապաշխարեց իսկոնիս և կրցաւ ոտքի կենալ:

Միջիտ մարգարէ կ'ըսէ. «Ո՛վ իմ քրօնավորս, վրաս ալ խնդար, բեւե իյնամ» պիտի ելլեմ» (Միքիա, է. 8): Հրէից մեծ իմաստունը կը յայտարարէ. «Արդարեւ եթէ եօթը անգամ ալ ինկած քլլայ՝ պիտի վերականգնի» (Առակ, ԻԿ. 16): Իսկ անգլիացի մեծ հեղինակ, Օլիվըր Կոլտսփիթ շատ իրաւացիօրէն կը մատնանշէ ու կ'ըսէ. «Մարդու մը մեծագոյն փառքը կը կայանայ ոչ թէ բնաւ չ'իյնալու» այլ ելլելու մէջ ամեն անգամ որ իյնայ»:

Մեծ է այն մարդը որ իր գործած յանցանքը պարագաներուն չի վերագրեր, և ինքզինքը արդարացնելու համար գործուած սխալին պատասխանատուութիւնը ասոր ուսնոր ուսին վրայ չի բեռնադրեր, այլ քաշարար. «կը ճանցնամ իմ յանցանքներս, եւ մեղս միտ իմ աչիս առջեւն է» ըսելով կը խոստովանի զայն և թողութեան կ'արժանանայ: Այս ալ ինքնին մեծութիւն է: Յանցանքը ծածկել մարդու մը համար մեծութիւն չէ, այլ ընդհակառակը՝ պղտկութիւն մը: Յանցաւոր մը իր սխալը ընդունելով, իր սխալը խոստովանելով չի պղտկարար, այլ կը մեծնայ, ինչպէս լրաւ Յեսայի որդին Դաւիթ և Աստուծոյ շնորհքին արժանացաւ:

Երբ մեծութեան վրայ կը խօսինք, պէտք է նկատի առնենք թէ մեծութիւնը բացարձակ ըլլալէ աւելի յարաբերական բան մըն է: 25 ոտք բարձրութիւն ունեցող ծառ մը 20 ոտք բարձրութիւն ունեցող ծառին քով բարձր կը համարուի, բայց 50 ոտք ծառի մը հետ բազմատուկով անոր բարձրութիւնը կը նսեմանայ: Նմանապէս 50 ոտք ծառ մըն ալ երբ բազմատուի Գալիֆորնիոյ Եօսէմիթի լեռան երկնարերձ հսկայ ծառերուն հետ, անեղք քով կ'անշքանայ: Արարատ լիողը, որ կ'էսէն վեր ձիւնապատ և ամառ թէ ձմեռ, ծովկերքէն 17,000 ոտք բարձրութիւն ունի, սակայն երբ կատարը 29,000 ոտք բարձրութեան հասնող Հնդկաստանի Հիմալայա լեռան հետ բազմատուկեան զրուի՝ անով քով կը փոքրանայ քնական իմն բերմամբ:

Նոյնպէս, մարդը՝ որ արարչագործու

թեան իրբէ զուլս գործոցը, մեծ էակ մըն է Աստուծոյ այս ընդարձակածաւալ տիեզերքին մէջ, ի հարկէ բազմատուկով զինքը կենդանական մակարդակի վրայ ապրող փրմէ ցած արարածներուն հետ, երբ բազմատուի Աստուծոյ հետ՝ իսկոնիս իր մեծութիւնը կ'անհետանայ իսպառ: Որովհետեւ Աստուծոյ մեծութիւնը բացարձակ է, անհասանելի, տեսանալի և անչափելի:

Աստուած սակայն ու է արարածէ բացարձակ մեծութիւն չի պահանջեր, այլ կը պահանջէ իր ժամանակի, միջավայրի, ըմբռնութեան հետ և կարելիութեանց սահմանին մէջ ապրեալ լաւագոյն կեանքը: Եւ ասիկա կը պահանջէ Աստուած մեզմէ իրաւունքով: Դաւիթի համար երբ կ'ըսենք թէ նա Աստուծոյ սրտին մօտ ապրած մէկն էր. ասկէ 3100 տարի առաջուան միջավայրի պայմանները և բարոյական չափանիշները նկատի առնելով է որ կ'ըսենք զայն: Այդ պայմաններուն մէջ շատ քիչեր հազիւ կրնային ապրիլ այն կեանքը՝ զոր Դաւիթ կրցաւ ապրիլ և որով Խորայէի պատմութեան մէջ կրցաւ ձգել անուն մը՝ որ պարծանքով կը յիշուի Հրէից Սրբազան Մատենանի մէջ:

Դաւիթի կեանքին մէջ ի՞նչ արարքներ կան որ իր նկարագրին մեծութիւնը ի յայտ կը բերեն: Յիշենք անոնցմէ մէկ-երկու հատը: Դաւիթ օր մը երբ Փղշտացիներու հետ կը պատերազմէր՝ սաստիկ ծարափ էր, մօտակայ տեղ մը ջուր չկար որ խմէր, հետեաբար ըսաւ, «Բերքեհնիի դուռը եղող ջրհորէն ո՛վ ինձի ջուր կրնայ խմցնել»: Որովհետեւ Բեթզեհէմի ջրհորը թշնամիին կողմն էր:

Իր զօրավարներէն երեք հոգի կեանքերին վտանգի ներքե կրին, անմիջապէս Փղշտացւոց բանակը ճեղքեցին և ջուրը բերին Դաւիթի որ խմէ: Դաւիթ երբ ջուրին կուժէ ձեռքը առաւ, քիչ մնաց որ պիտի խմէր, բայց զապց ինքզինքը և չմեղք, ապա զանկա թափելով Տիրոջը նուիրեց ու ըսաւ. «Ո՛վ Տէր, էա լիցի որ ես այս բոնը ընծա, իրենց կեանքը վտանգի մերժելով զացող մարդոց արջիւնը խմեմ, եւ անկէ խնդ չուզեց» (Բ. Թագ. ԻԿ. 15-17 և Ա. Մնաց. ԺԱ. 17-19): Անձնասիրութիւնը բոլոր մեղքերուն արմատն է, եթէ մէկը կրնայ իր անձը զսպել՝ ասիկա մեծութեան արարք մըն է:

Դրախտ Կորուսեալին հեղինակը, անգլիացի ձօն Միլտոն կ'ըսէ, թագաւորէ մը աւելի մեծ է այն անձը որ կը գտայէ իր ախորժակը, կ'իշխէ իր անձին վրայ և կը կոտավարէ իր կիրքերը, յագուցներն ու վախերը: Ըստ Հրէից մեծ իմաստունին՝ «Իր արդին զսպողը քաղաք դրաւողէն աւելի աղէկ է» (Աւակ. ԺԶ. 32): Իսկ Ժողովրդային առածը կ'ըսէ. «Ծագթէ անձիդ և ահա կը մեծնաս»: Դաւիթի նկարագրին մեծութիւնը ահաւասիկ հոս է, անկապ այս պարագային կրցաւ յաղթել իր անձին, և մեծցաւ թէ՛ իր ժողովուրդին և թէ՛ Աստուծոյ առջև:

Ուրիշ դրուագ մը, Դաւիթ Գողիաթի պէս հսկայ թշնամիի մը վրայ յաղթանակ տարած քաջուն համար մեծ անուն մը շահած էր Իսրայէլի ժողովուրդին մէջ իբր քաջամարտիկ զինուոր: Ասիկա Սաուլ թագաւորին նախանձը շարժեց, ուստի որ ընդհանրապէս ի միջոց ի գործ դնելով զինքը սպաննել և մէջտեղէն վերցնել: Որովհետեւ քէր ուզեր որ ժողովուրդը ըսէր թէ «Սաուլը հազարաւորները զուգաւ, ու Դաւիթ իր բիւրաւորները» (Ա. Թագ. ԺԸ. 7): Դաւիթի համար չափաւորած այս զոգիւսանքը Սաուլը չէր կրնար տանիլ:

Օր մը Դաւիթ իր մարգերով քարայրի մը մէջ պահուրտած էր. Սաուլը առանց գիտնալու, առանձինն քարայր մտաւ: Դաւիթի քովի մարդիկը ըսին թէ ահաւասիկ լաւ պատեհութիւն մըն է ասիկա, և թելադրեցին իրեն որ օգտուելով այս պատեհութենէն՝ սպաննէ զայն: Բայց Դաւիթ չսպաննեց Սաուլը, միայն անոր վրարկուին ծայրը գազուուկ կերպով կտրեց ու տոտով բաւականացաւ (Ա. Թագ. ԻԲ. 4-23): Յոյս տալու համար թէ իր կեանքին սպառնացող թշնամին մը վրէժ լուծելու պատեհութիւնը թէև իր ձեռքն էր, բայց իր վեհանձնութիւնը չթողուց որ լուծէր այդ վրէժը:

Ուրիշ օր մը, Դաւիթ գիշեր ատեն Աքեա-տայի նոսր Սաուլին բռնակը մտաւ, մինչ Սաուլը կը պառկէր կաւքերուն մօտ. իր զօրավարը՝ Լիրիսան ըսաւ իրեն. «Տե՛ր իմ, և Հրաման տուր ինձի որ սպաննեմ Սաուլը»: Բայց Դաւիթ ոչ ինչ սպաննեց և ոչ ալ հրաման տուաւ Արիստային որ ըս-

պաննէ, այլ Սաուլին նիզակն աւ կուծք տաւ և հետացաւ (Ա. Թագ. ԻԶ. 1-25):

Ի՞նչ վեհանձն արարք է այս: Ասկէ 3100 ասորի առաջուան քաղաքակրթութեան կիսաավայրին շրջանին մէջ հոգիի ի՞նչ հիւսնայի մեծութիւն է այս, զոր Դաւիթ քարայր բերաւ իր կիանքին մէջ:

Հոս կրնայ հասկնալի թէ ինչո՞ւ Դաւիթ Գողիաթը սպաննեց՝ իսկ Սաուլին ձեռք չզարկաւ: Այո՛, Դաւիթ Գողիաթի նման հսկայ մը գետին տապալից արանց խնայելու, որովհետեւ անկող հասարակաց թըշնամին էր, այդ հերոսութիւնը քննելով իր հայրենիքին և ցեղին արժանապատուութեան դրօշակը վեր բռնեց: Ուրիշ խօսքով՝ Փղշտացիներուն իր պաշտած Աստուծոյ դէմ ըրած անարգանքը վերցուց և իսկ Սաուլը չսպաննեց, անոր համար որ նա իր անձնական թշնամին էր, և միաժամանակ իր ազգին թագաւորը ըլլալով՝ Աստուծոյ նոխարը կը նկատուէր: Հոս է ահա Դաւիթի իրական մեծութիւնը, ասպետութիւնը և վեհանձնութիւնը: Դաւիթ Սաուլը չէր սպաննելով հոգիի մեծութիւն ցոյց տաւաւ, որով ժողովուրդին համակրանքին արժու ճաշատ, և ապագային Իսրայէլի ժողովուրդին թագաւորը ըլլալու արժանիքն ու կարողութիւնը երևաւ, բերաւ իր մէջը իրեն այս վեհանձն արարքով:

Իսկապէս Դաւիթ վեհանձն անձնաւորութիւն մըն էր, և վեհանձնութիւնը առաւ քրիստոնեայունքն անհեկեհ հազարաւորներէ մինչև հեղինակի մէջ մեր օրերը: Եվ վեհանձն մարդ իրեն վիճաւորը, կ'ըսէ. «Եվ վեհանձն մարդ իրեն վիճաւորը իրեն վերականգն յի հասեաւ, բազմի հոգեկան կարողութիւն կը գտայ իր մէջ քայն գերազանցելու» ներելով անոր: Ի՞նչ վսիմ խօսք է այս: Այս խօսքին խմբար հոգիի մեծութիւն ունեցողներ միայն կրնան ըմբռնել: Դաւիթ ըմբռնած էր անոր իմաստը, և ոչ միայն ըմբռնած՝ այլև զայն ապրած նաև, ասկէ աւելի քան երեսուն դարեր առաջ՝ երբ մարգիւթիւնը հեթանոսութեան թանձր խաւարին մէջ կը տուալտէր և տղիտութեան ճիւղաններուն ներքե կը տառապէր:

Իրականութեան մէջ Դաւիթի կիանքին այս զբաղանքները մեծագոյն մարդաւոր

գրուագիներն են և կամ ասպետական կիսանքի մը արարքները: Միջին դարու մէջ ապետական ֆրանսայի ճայքերը (knights) տակաւին իրենց վեհանձն ու մեծահոգի արարքները աշխարհի չմանթաքոցում, այդ օրերէն 2000-2600 տարիներ առաջ, Պապեանքին մէջ, Յեսուէյի որդին Դաւիթ ծանօթացուցած էր մարդկութեան այս գեղեցիկ առաքելութիւններն ու արարքները իր առօրեայ կեանքին մէջ:

Այլ բառերով, Դաւիթի կեանքին այս գրուագիները քրիստոնէական կենցաղէն բխած առաքելութիւններ են պարագայէս: Քրիստոնէութիւնը, իրրե կրօնք տակաւին չմանք և տակաւին մարդկութեան չքարոզուած, ասկէ հազար և աւելի տարիներ առաջ, Դաւիթ արդէն կ'ապրէր անոր զաղափարականը, շնորհիւ Աստուծոյ սրտին մօտ իր ապրած բարեպաշտական կենցաղին և Աստուծոյ ստացած հոգեւոր ներշնչումներուն: Մեզի համար այնքան մեծ վարք մը չէ կեանքը քրիստոնէական բարձր խեղճներով ապրել և Աստուծոյ հետ մտերմիկ յարաբերութիւն մշակել, որովհետեւ քրիստոնէայ ծնած և քրիստոնէական առողջ դաստիարակութեամբ սնած ու մեծցած ենք, որքան Դաւիթին համար՝ որ քրիստոնէութենէ տարիներ առաջ կեթաճողութեան ստորնացուցիչ արարքներով լի մըթնոյրացին մէջ չնշած ըլլալով՝ կրցած է քրիստոնէութեան քարոզած բարձրագոյն կեանքը ապրել և քրիստոնէական գեղեցկացուցիչ առաքելութիւններով օգտուել և այսօր մեզի օրինակ հանդիսանալ:

Մարդկային կեանքի մէջ մանադժուարին երեք բաներ կան, որոնցմէ մին անձնագագաթն է: Անձնագագաթն կը նշանակէ մեր լեզուն զսպել, մեր խորհուրդներն ու զգացումները օսնծել և մեր փափաքներն ու կիրքերը հակակշիռի ներքեւ առնել: Ասիկա շատ դժուար է, բայց քրիստոնէական կրօնի ազնուութեան նշան է: Յեսուէի որդին Դաւիթ ունեցած է այս ազնուութիւնը:

Սրկորդ դժուար բանը օտոխիս ներքին է: Վերջանել մարդկային է, իսկ ներքին՝ աստուածային: Ըսուած է: Մինք մեղանշելով կենդանական կեանքի մակարդակին

կ'իջնանք, սակայն մեր մրցակիցին և կամ հակառակորդին ներքիով՝ Աստուծոյ օրտին կը մօտենանք: Բարեկամին ներքի ըսողութեամբ դուրսին է, բայց մեր պատիւին ու կեանքին սպառնացող թշնամիին ներքի՝ դժուար է և շատ դժուար, սակայն նշան է քրիստոնէութեան քարոզած իրական մեծութեան: Դաւիթ ունեցած է այս մեծութիւնը:

Սրկորդ դժուարին բանը կեանքի մէջ զոհողութիւնն է: Սրբեմն մարդիկ կը զոհեն մասնաւոր նկատումներով և անկալութեամբ, բայց անշահախնդիր զոհողութեան առջեւ մարդոց ստուար մեծամասնութիւնը յաճախ կ'անճկի: Վասնզի դժուար է այն: Դաւիթ Գողթաթի հետ մեծամարտին պարագային իր կեանքը վտանգի ներքեւ դրած, և պատրաստ էր նաև իր անձը զոհելու՝ եթէ պէտք ըլլար, որպէզի իր ազգը ապրեցնէր և իր հայրենիքը պաշտպանէր արտաքին թշնամիներու դէմ: Մայրկային կեանքի մէջ գերագոյն զոհողութիւնն է այս և մեծ հերոսութիւն մը, լաւ ես է ըսել՝ քրիստոնէական բարձրագոյն առաքելութիւն մը: Յեսուէի որդին Դաւիթ սակայն քրիստոնէայ չ'ըլլալով հանգեք՝ ունեցած է այս մեծագոյն առաքելութիւնը:

Հետեւաբար Սրբապաւ Մատենան մեծ մարտութիւն մը մատնանշած կ'ըլլայ երբ կ'ըսէ, Աստուծոյ փայտութիւն տալով ըստ, օթեսսիկ որդիս Դաւիթը զոյս, մտադ իմ սրօքս հոմաճայն: Այո՛, Աստուծոյ սրտին մօտիկ էր Դաւիթ: Այս խօսքին ճշմարտութեան կը համոզուինք խորապէս երբ նկատի առնենք. —

ա) Անոր գործած սխալին ասթիւ զգացած խճմտալիկ խորունկ աստիճանը:

բ) Անոր նուիրումը և կենդանի հաստատեցն առ Աստուած:

գ) Անոր, իրրե բարեպաշտ անձ, անկեղծ ձգտումը դէպի լաւագոյն կեանք:

դ) Անոր, իրրե թագաւոր, աստուածահաճոյ վարչապետութիւնը:

ե) Անոր ջնքմ նախանձախնդրութիւնը կռապաշտութիւնը իր երկրէն ու ժողովուրդէն հեռու պահելու:

Դաւիթ մարդ մըն էր որ իր ունեցած բոլոր կարողութիւններն ու առաւելութիւնները, իրրե մեծանոգի անձնաւորութիւն,

իր ժողովուրդի բարեկալուսիքին և Աստուծոյ փառքին համար գործածեց: Զոր օրինակ՝

Քաջ եր նա, բայց իր քաջութիւնը ուրիշները իր ոտքին տակ՝ իր օտնոցին նկատելով, իր անձը, իր հոսը բարձրացնելու համար չգործածեց, այլ իր երկրին պաշտպանութեան ի սպաս դրաւ:

Թագաւոր եր նա, սակայն իր թագաւորական իշխանութիւնը ոչ թէ ուրիշները կեղեքելու՝ այլ ուրիշներուն ծառայելու համար գործածեց:

Նրաժիւս եր նա, բայց իր երաժշտութիւնն ու նուագածութիւնը նոյնիսկ, իր հազառազորդի՝ Սաւուղին մեղամաղձատուութիւնը փարատելու ի նպատակ գործածեց:

Բանաստեղծ եր նա, սակայն իր բանաստեղծութիւնը ոչ թէ գոհնիկ նիւթիւն ունէր կրօնական բարձր գեացունքներ մշակելու համար գործածեց, որպէսզի Աստուած փառաւորուի իր առաքինի արարքներովը:

Վայրկեան մը արագ անկարկ մը նետեցէք իր Սաղմոսաց գրքին վրայ. ի՞նչ անգին ու գեղեցիկ գոհարներ կան տեսք մէջ: Առէք օրինակի համար 22րդ (աշխարհաբարի մէջ 23րդ) սաղմոսը, «Տե՛ր հովուեսցէ զիս, եւ ինձ ինչ ոչ պակասիցի»: Աստուծոյ հանդէպ ինչ մեծ վստահութիւն է այս: Այդէ անցեցէք 50րդ (աշխարհաբարի մէջ 51րդ) սաղմոսը. «Ողորմես ինձ Աստուծ, ըստ մեծի ողորմութեան քոյ, ըստ բազում գթութեան քոյ, քանզի զանգեցնուցի ինձ: Անկեղծ զգումով ու ճշմարիտ ապաշխարութեան ի՞նչ գեղեցիկ ու սրտաբուխ արտայայտութիւն է այս: Կարգացէք իր 41րդ (աշխարհաբարի մէջ 42րդ) սաղմոսը, «Ինչպէս եղբերուն ջուրի վակեցերուն կը փափաքի, այնպէս ալ իմ անձս քեզի կը փափաքի, ո՛վ Աստուծ, հոգիս ծաղաւի եւ Աստուծոյ, կենդանի Աստուծոյ»: Ուրիշ խորհրդէն Աստուծոյ հետ մտերմիկ յարաբերութիւն մշակելու համար ի՞նչ պատուական օրինակ է այս:

Նոյնպէս ուսումնասիրեցէք իր միւս սաղմոսները, ու բարեպաշտական որքա՞ն վոնձ գաղափարներ պիտի գտնէք և հոգեւոր կեանքի ի նպատակ որքա՞ն խորունկ փորձառութիւններու պիտի հանդիպէք: Սովորուած գիրքը իրաւամբ Հին Աւետիքի աւետարանը կոչուած է, որ գոյութեան հկած է

նոյնիսկ Նոր Աւետիքի Աւետարանը գրի առնելու երկար դարեր քաջ, Դաւիթ՝ մեր Ս. Գրիգոր Նարեկացիին նման, կրօնական բանաստեղծ մըն էր: Իր սաղմոսները երեք հազար և յաւելի տարիներէ ի վեր հրէից, իսկ երկու հազար տարիներէ ի վեր ալ քրիստոնեաներուն հոգեւոր ներշնչումի ազդեցութիւնը եղած են միշտ, և այժմ ալ են, ինչպէս որ Նարեկացիին «Նարեկ» Ողթմամատեանը՝ որպէս հայկական սաղմոսագիրք միենայն գերը կատարած է մեր մէջ տալը երկար դարերէ ի վեր:

Հայաստանեայց Եկեղեցիին ամէն տարի Ս. Միսնիգէն տալը, Աւագ տօնիւն ըսկիլը, Դաւիթ ժողդարէին յիշատակը կը տօնէ, իրիւ Հին Աւետիքի սուրբերէն մէկը, որպէսզի ժողովուրդը ներշնչուի անոր ապրած առաքինապարզ կեանքին օրինակելի արարքներովը:

Յիշուի Դաւիթ ժողդարէ մեծ դէմք մըն է Հին Աւետիքի պատմութեան մէջ: Ընդ փնտիւր սակայն անոր մեծութեան դաղտնիքը, Դժուար է մեծութիւն մը արդարապէս չափել: Բայց սա կրնանք ըսել թէ, Դաւիթ մեծ դէմք մը եղաւ անոր համար որ բացարձակ Միծին, Աստուծոյ հետ կենդանի հաղորդակցութիւն մշակեց իր կեանքին մէջ, Անոր հետ ապրեցաւ ու Անոր հետ խօսեցաւ իր սրտի խորերէն, նման Ս. Գրիգոր Նարեկացիին՝ որ նոյնպէս ալ խորաց սրտիս Աստուծոյ հետ կը խօսակցէր միշտ:

«Ամէն բարի տուր ու ամէն կասեցեալ պարգև վերէն է, եւ լուսոյ Հօրմէն կ'իջնէ»: Այն որ գետնաքաղ իրաւունքներէ ազատագրուած, ամէն օր իր հայեացքը դէպի վեր կ'ուղղէ և ներքին կապ մը կը հաստատէ Աստուծոյ հետ, Անոր վերին օրհնութիւններովն ու Հիմարները կը սրբանայ միշտ, կ'աշխուհանայ օր ըստ օրէ, կը ներշնչուի մերթ ընդ մերթ, և կը հասնի վերջապէս մեծութեան այն մակարդակին՝ որուն արժանի է: Ինչ աստիճան որ չփութ ունենանք Աստուծոյ՝ բացարձակ Միծին հետ, նոյն համեմատութեամբ կը վերանայ մեր հոգին և մեղք կ'ապրինք Աստուծոյ սրտին համաձայն կեանք մը, ինչպէս ապրեցաւ Յեսսէի որդին Դաւիթ:

ԳՐ. Ա. ՍԱՐԱՅԵԱՆ

Ճեղքո, Գալիճ.

Մ Ե Ղ Ք Ի Շ Ո Ւ Շ Ա Ն Ն Ե Ր Է Ն

Մ Ի Ա Ն Ձ Ն Ո Ւ Հ Ի Ն

Ձատիկէ Ձատիկ, օտարներ երկար,
Ռմբուռ ետին, լուռ մեղասանին,
Քարերուն վրայ կոյսն ասուածարեալ,
Յիսուսի սիրոյն ծընդագրէր էր յար,
Փորձելով հազնիլ երազն իր խորունկ,
Մաքուր կուսութեան:

Հեռու աշխարհէն, օսկաւին պարման,
Հոն էր բերուած ան,
Խորն իր հոգիին ճըմելու համար
Ծաղիկը մեղիին, թերթերով հազար:

Հաւատարիմ միտք իր պարսփերուն սուրբ,
Կը սիրէին զինք ուխտակիցներն իր,
Բոլորն անխըսիր,
Իսկ ապաստուհին իրեն էր յանձնէր,
Վանքի դարպասի միակ բանալին:

Բըլուրին վրայ խորհուրդ մը ինչպէս,
Մեղասանն էր հոն,
Բռնուած խօսէ մը երանական,
Նայելով անհուն հորիզոններուն,
Մաքուր ու խաղաղ:

Հեռու աշխարհի ժըխորէն, տիղմէն,
Կ'անցնէին օրերն միանձնունիին,
Ուղղած իր հոգին Աստուծոյ փառքին,
Կը տեսնէր ուժգին,
Որ կոյս մընային սէրերն իր բոլոր,
Իղձերն կաթոգին:

Թափառող հովեր, բոյրեր անտառին,
Երբեմն սակայն կը վերբերէին
Մըտածումներն բոց օրերու անցեալ,
Փոխելով արիւնն իր բորբ գինիի:

Ահա տունն իրենց, հեռաւոր անուրջ,
Որուն բակին խոր կը բացուէր խաւաղ
Թրթեմնին փարթամ,

Եւ որու շուփն՝ կը նըստէ մայրն իր,
Որ հիմա չըկայ:

Յետոյ պարմանն այն, խոխոս ու աղուօր,
Պատկերը որուն տարիներ երկար,
Իր աչհերուն դէմ, խորն իր հոգիին,
Տեսիլք մը ինչպէս հողերէն բըխած,
Կը մընաւ կախուած:

Կ'ուկընդէր յահախ թախծոտ մեղեդին,
Հովին, թըռչունին
Եւ իր սուրբ շրթներ կը մըրմնչէին
Շեւով մըսերմիկ,
— Թէ մարդն էր ծընած սիրելու համար:

Գեղեցիկ էր ան, աչհերով պայծառ,
Որոհք իր մարմնի խորհուրդին վըրայ
Ջահերու նըման կ'այրէին խաղաղ,
Բաւելով երազ ու բաւելով մահ:

Գարնան օրերուն,
Երբ դատտ ու անտառ կը հագնէին բոց,
Եւ անման դողով կը ծոցուրէին
Հունները ոսկի,
Ան իր ներս կ'ըզգար դողեր անծանօթ,
Ալիք առ ալիք,
Երակներն ի վեր յուշիկ բարձրացող:

Աղօթքի, խոկման պահերու դիմաց,
Խորն իր հոգիին,
Կը դողար յահախ համն այս աշխարհին.
Ո՞ր մանկամացուն կ'ըցերէ փախչիլ
Ըզգացումներու գիրէն արիւնտ,
Ո՞վ է յանդգներ,
Բանալ երկնի դուռներն աղամանդ,
Առանց մոթելու սիրոյ աղանին:

Օր մ'ալ իդներու փոթորկումին մէջ,
Պարտուած ու թրքուառ,
Պատեց ֆոլն օրհնեալ,
Ձոր Տիրոջ համար կրել էր ուխտած,
Եւ մենաստանէն զաղտնի խոյս տուաւ:

Լուսրնկայ գիւեր,
Որ պատանձ մ'յնչպէս կը բացուէր խաղաղ,
Միանձնուհիի այլերս մեռած
Երագին դիմաց:

Հեռուն՝ լոյսերու ծովի մը ներքեւ,
Քաղաքն էր մեղի,
Եւ միանձնունին,
Քաշուած ըսուէրէն սիրոյ եւ մահուան,
Կ'երթար հեւ ի հեւ,
Իր մերկ ուսերուն վըրայ կը ծըփար,
Որան մագերուն,
Դրօժ մը ինչպէս այլերս լըմուած:

Անցան տարիներ,
Մեղի քաղաքի դարպասներէն ներս,
Իր մօտն էին միշտ ցերեկ ու գիւշեր,
Ծանօթ, անհանաչ կընակըրկիւսներ,
Հապտերին վազող թիթեռներու պէս:

Ամէն նոխութիւն եւ ամէն բարիք,
Կը տեղար իր շուրջ,
Բեհեղն ու ոսկին, քարեր քանկազին,
Գորգեր, դիպակներ, բարձր ոսկեհոտ,
Մանեակ ու բիրտել:

Օրերու հետեւ,
Կը բաշխէր մարմնի գանձերն իր առաս,
Փըրփրացող գինի, շրթներուն ծարաւ:

Անցնող տարիներ,
Կ'առնէին սակայն, ինչ որ ինք ունէր,
Իբրեւ քարմութիւն, իբրեւ շող ու գեղ:

Ձանձրացած, յոգնած աշխարհէն այս սոս,
Վընարելէ վերջ տուին իր մարմինին,
Կ'ուզէր որ մորէն բացուէին խաղաղ,
Դուռներն զըթութեան իր խեղճ հոգիին,
Ձի մարդ մեղի մեղի, գայթումէ գայթում,
Կը մըսածէր ան,
Կը վերադառնար աւագանին սուրբ,
Իր մեծ բըխումին:

Իրիկնադէմին,
Հետքերուն վըրայ մեռնող արեւին,

Կին մը հերարձակ,
Կը փախչէր մեղքի ոստանէն արագ,
Խորն իր հոգիին, արիւն, ապաւաւ.
Հեռուէն լուսինն՝
Իրեն կը նայէր ծիծաղով անվերջ:

Երկար էր ուղիւն,
Ու դողդոջ մարմինն միանձնունիւն,
Տարիներ առաջ նամբայէն այդ նոյն
Սնցեր էր թեթել, այժմ իր ոտներուն՝
Կարծես հալեցուած կապար են թափեր:
Բըլուրին վերել, նաւու մը հանգոյն
Մենաստանն էր հոն,
Մարդոց մեղքերու ջուրերուն վերել
Բացած իր թելեր:

Զառիթափէն վեր, կինն այդ մեղաւոր,
Կ'երթար հել ի հել,
Բայց իրեն կուգար թէ բաց էր երկինք
Իր գըլխուն վերել:

Վանքի դարպասին առջեւն էր հիմա,
Խոնջ ու վարանոտ,
Տարաւ մասներն իր զանգակի կապին,
Ու հընչեց ուժգին.
Իրեն կը թուէր թէ կը գոռային
Պըղինձներ հազար,
Ու երկինքներէն կը թափէին վար,
Դիւր արիւնոտ կոյսերու խաբուած,
Երազներ մոխիր ու սէրեր այրած:

Յետոյ կը բացուէր գուռն մենաստանին,
Գիրքի մը պէս լայն,
Եւ որու մուտքին կը կենար խաղաղ
Կին մը լուսածել,
Շըրքներուն՝ ժըպիտ, աչքերուն՝ արցունք:

Հրեւսա՞կ էր թէ կին,
Որ կեցած այսպէս կը նայէր իրեն,
Կարծես երկընքի դուռներէն ոսկի,
Կը մըսածէր ան,
Խայթերուն ներքեւ յուրերու անցեալ:

— Ես կոյս Մարիամն եմ, Մայրը Յիսուսին,
Քու մեկնումէդ վերջ,
Աստուած զիս դիպեց որ տեղըդ լիցնեմ:

ԵՂԻՎԱՐԴ

ՀՐԱԺԵՇՏ ՀՈԳԵՏԱՆ

ԱՅՍ ԾԱՌԵՐԸ, ՏԷՐ...

Տո՛ւն դարաւոր, լուսանըւէր,
Ծառերդ այս հին՝ հայրերուն մեր
Ոգիններն են, պահակ կանգնած՝
Սեմիդ վերայ աղօթամա՛ծ ...:

Սաղարթներով մշտագարուն,
Հրակող զլպիր՝ հին փառքերուն,
Հակած անոնք նըսեհին մեր,
Մի՛շտ զողացին անոր ի սէր՝

Տո՛ւն դարատուն, տո՛ւն լուսասեմ,
Դպիրներէդ մէկն ալ ե՛ս եմ,
Որ մայրական շուքիդ ներքեւ
Աղօթեցի մերթ հեւ ի հեւ,

Մե՛րթ ալ խաղաղ, պոյծառ հոգւով՝
Այս ծառերուն տակ մշտագով,
Ուր օր մ'եղանք մենք ժամադիր,
Դուն՝ սուրբ տաճա՛ր, ես՝ բե՛զ զըպի՛ր ...:

Տո՛ւն դարատուն, քու հոգեւտան
Լոյսի օրիւն ահա՛ անցան:
Նոր կեանքի մ'արդ վառ հորիզոն
Կ'արփաթեւէ դէմս՝ բարձրայօ՛ն,

Եւ զիս կանխէ նոր կոչունքի,
Որուն խորհուրդն զեռ ոչ որի,
Իբրեւ գաղտնիք՝ Մեծ Անբաւին
Գիտնալ տրուած չէ՛ բնաւին:

Տո՛ւն դարատուն, տո՛ւն հոգեւտուն,
Ահա՛ շրթներս քու դռներուն,
Ու սիրտըս ալ՝ սեմիդ կըպած՝
Հաղորդուողի զող մ'երկեւզած

Ձիս կը տանի հին օրերուն:
Բաժանումի քայլերս նըկուն
Տեառնագրէր իբրեւ նաչուած՝
Բայց յարուցեալ նաե՛ւ Աստուա՛ծ ...:

ՀԱՄԱՅՆԱԿ ԳՐԱՆԵԱՆ

(Զամ-Քաղ, 1909)

Անոնց՝ որոնք տարիներով ինձի հետ
աղօթեցին Զամ-Քաղի աղօթանունէ
ծառերուն տակ:

Այս ծառերը՝ Տէ՛ր, հինաւուրց,
Որոնց շուքին տակ, խուրձ առ խուրձ,
Ամէն առտու ես կը հիւսնմ
Կապոյտ երկնից կանգնած ի սեմ,

Աղօթքներուս հիւսքն հերարծակ,
Աղօթքներ են. անհո՛ւն բաղձանք,
Հին դարերէն մեզի հասած
Շարականներ, սրբաբերթուա՛ծ:

Այս ծառերը, յոր սաղարթով
Օրհներգներ են, մի՛շտ հոգեթով,
Որ ամէն օր երկբերի դէմ,
Հագած կարծես մութ, տեւ սրբեմ,

Ենորհայւոյն քաղցր ի ծայն
Կարդան «Աշխարհ ամենայն»,
Կամ «Աստուան Մեծ Լոյսին»
Ցաղեն սիրոյ սուրբ մեղեդին:

Այս ծառերը, հին «Զարթիթ»ին
Քրնարներն են մեր երգիքին,
Որոնց ես միշտ եւ ի պատիւ
Հաւատքիս կը վառեմ անթիւ

Կերոնները, ծօ՛ն արգադիր,
Քորաններուն իբրեւ զըպիր,
Կամ բահանայ մը նորընծայ,
Հոգիս տալով անոնց ընծայ:

Այս ծառերը, մեղրածորան
Բաժակներ են արքեպիսկոսան,
Աստեղաթեւ խոկումներու,
Երկրէն վեր՝ երկինքն հեռո՛ւ,

Որոնց շուքին մենք ծնրադիր՝
Բանանք լոյսի մատնան անգիր
Քորհուրդներուդ, եւ էջ առ էջ
Պարպենք զանոնք մեր հոգւոյն մէջ:

Այս ծառերը, եթերայած
Հոգիներուն, Քեզմով սրբուած,
Հառաչներն են իմ պապերուս,
Որ անցեալէն հին, տու՛թ ու լուս

Մարմին առած՝ երկինքն ի վեր
Բացած իրենց թուփ ու թւեր,
Նարեկացւոյն կողկողագին
Կաղերսեն Քեզ «Բանն Առաջին»:

Այս ծառերը, բազկատարած՝
վասըն մեր, ծեր, այլոց բազմաց,
Իրկնադէմի «Հայր զըթած»ին
վանկերըն են, ուր կը յածին

Անմահ ոգիքն հարանց մերոց,
Որ թուփերուն տակ բազմահոծ,
Դարե՛ր երկար եւ շարունակ
Իրենց ծայնին՝ քաղցրակոհակ

Արծազանգը հնչեցուցին,
Աստղերուն տակ այս երկնքին
Ասեւաշող, գալիլիական,
Իրբեւ սիրոյ նոր տաղարան:

Այս ծառերը սօսանքէր
Ոգիններն են հայերուն մեր,
Անտառներուն Սօսնաց մեր հին
Սօսափինի մութ խորհուրդին,

Ուրկէ հայերն մեր քրմապետ,
Կը կորզէին գաղտնիքին հետ
Մայր-Բընութեան, Եւ հրաշագան
Մեծ գաղտնիքը Քու գոյութեան,

Ձոր դարեր հին, ամբարիշտ,
Ձրսին մեզի ճիշտ ու ճիշտ՝
Թէ ի՞նչ էիր. անհուն խորհրդերդ՝
Կամ առեղծուած մը, անյագուրդ

Մեր մտքերուն ու մտածման
Առջեւ կանգնած՝ փա՛կ մեծ խորան,
Որուն օր մը, պիտ' տայիր մեզ
Բանալ ծածկոյթն ու տեսնել Քեզ
Ծառերուն տակ այս Դպրատան,
Աղօթական՝ լո՛ւռ վանական:

.....

Այս ծառերը քրմական
Երգ ըլլան թէ շարական,
Քեզմով առ Քեզ կարկառած
Բազուկներ են, ո՛վ Սատուած,

Ամէն առտու, լուսաբացին,
Ու իրկուն ալ, երբ կը յածին
Ստուերները մութ գիշերուան
Անոնց թառին, թուփին վըրան:

ՀԱՄԱՅՆԱԿ ԳՐԱՆՆԱՆ

(Երևան, 1909, Ապրիլ 25,
Փառանգաւորացի պատէզին մէջ)

ԲԱՆՍՍԻՐԱԿԱՆ

ԺԳ. ԴԱՐՈՒ ՀԱՅԵՐԷՆ ՁԵՌԱԳԻՐ ՄԸ

PUBLIC LIBRARY, DETROIT, MICHIGAN
(U. S. A.)

•

Դիտորոյիտ, Միշիգանի ԱՄՆ Public Library, Rare Books բաժնին մէջ կը պահուի միակ հայերէն ձեռագիր մը ԺԳ. դարուն գրուած, որ կը բովանդակէ Ջորս Աւետարանները: Ձեռագիրս տեսնուած է Դեկտոր Սիրաբիի Տ. Ներսէսեանի կողմէ, որ անգլերէն լեզուով բացատրագիր-նկարագրական մը պատրաստած է Մատենադարանի ձեռագիրներու գոտաւորման համար:

Ա) ՆԱԿԱՐԱԳՐԱԿԱՆ. —

Բովանդակութիւն՝ Ջորս Աւետարաններ: Նիւթ՝ թուղթ: Ջոյգ պահպանակ՝ մաշաղաթեայ: Մեծութիւն՝ 30 x 22, 5 x 8,5 սմ. (26 x 18 սմ. առանց լուսանցքները չափելու): Թուական՝ ՈՀԻ 672 Հայոց + 551 = 1223 ՅԲ. Գրիշ՝ Գրիգոր Երէց, որ ունի «Երեւակին» և որդի մը Մարտիրոս: Ասացող՝ Մարտիրոս քահանայ: Վերջին ասացող՝ Ամիրջան: Վայր՝ Միժրոյ Մարգ քաւառ, «որ կոչի Առոյծ Մարգ»: Նորոգութիւն ձեռագրիս՝ Թովհանէս Եպիսկոպոսի ձեռամբ ՌԻԹ 1029 + 551 = 1580 թական: Թերթ՝ 265: Երկսիւն քսանական տողոնց: Գրութիւն՝ երկաթագիր գորշ մեղանով: Կողմ՝ տախտակեայ կաշեպատ: Առաջին կողքը խաչազարդ է, որուն մետաղեայ շրջանակին վարի աջ անկիւնին վրայ պտտագրուած է սօք. աւետարանա յիշատակ Մուրատին և իւր թուրն. . . , որ հանգստի տէր. . . , ու վրայի արծաթն. . . , տուր՝ Նորոգել ի թվ Ռեւե» 1045 + 551 = 1596 ՅԲ. Այս նոյն Մուրատը յիշատակուած է 205րդ թերթի յիշատակարանին մէջ:

Բ) ԵԱՆՕՐՈՒԹԻՒՆՔ. —

1. Ջորս հատ յիշատակարանը: 2. Ձեռագիրս է լուսանցադարձ: 3. Կանաչաւորաբար աւետարանական հատուածներ: 4. Համար լուսանցքներուն մէջ Նշանակուած են անոնց ընթերցումին յատուկ տօները:

ինչպէս Մատթ. Ա. 18ի քով գրուած է «Ընթացողութիւն յառաջ քան զընթերցուածս»։ 4. Ձեռագիրս էջագրուած է է։ 5. 31րդ թերթին յատակը կայ կարճ յիշատակարան մը կարմիր մեկանով ռԳՍ. ամ. ողորմի վարթ տիկնայ հոգոյն»։ 6 «Detroit News» օրաթերթի մուտք 16, 1955 թիւին մէջ երկրորդ «Book is 732 years old» կարճ նկարագրական է կը հասկնանք որ Ձեռագիրս նուիրուած է քաղաքի Մատենադարանին Father Charles E. Coughlinի կողմէ (Pastor of the Shrine of the Little Flower, Royal Oak). 7. Ձեռագիրս առաջին թերթը կորսուած է և հետեւաբար յետոյ, բաւական ուշ, տարբեր զրիչի մը կողմէ գրուած է։ Ելը խորանագարդ է, ոչ բարձր արուեստի գործ։ Կը սկսի Մատթէոսի աւետարանի Ա. գլուխ համար 1էն։ Ելը բոլորովին է։ 8. Ձեռագիրս սկիզբի պահպանակէն ետք պահուած է ձեռագիր պատաստիկ(*) մը (թուղթ) փրցուած մեծագիր ձառնէ մը։ 9. Ձեռագիրս սկիզբի և վերջաւորութեան չորս թերթնոց մագաղաթեայ պահպանակները քաղուած են տարբեր և հնագոյն նոր կտակարանի ձեռագրէ մը և կը բովանդակեն Յովհաննէս Ա. Թուղթին գլ. Ա. 1ր - գլ. Բ. 7ա և գլ. Բ. 22 - գլ. Դ. 8ա (երկաթագիր)։ 10. Ձեռագիրս Արթին Թորոսեանի կողմէ նուիրուած է զոկտոր Charles Coughlinի Մարտի 31, 1939ին։

Գ) ՁԵՌԱԳՐԻՍ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆԸ. —

Թերթ 1 — Բոլորովին Տօնացոյցէ առնելու էլ մը ուր կ'երևին ընթերցուածներու ցանկերը։

Թերթ 2 — Սկիզբն Մատթէոսի Աւետարանի գրուած հետագային, հաւանաբար Ժէ. դարուն։

(*) Պատաստիկը մէկ սինական է էլի մը։ Բովանդակութիւն՝ Ա. երեսի ա. սինական կը պարունակէ Յովհաննէս Աւետարանի ԺԳ. գլուխի 13էն աշայս։ Ոչ վասն... մինչև համար 27ի առաջին բառը ընտրելու։ Բ. երեսի բ. սինական կը պարունակէ Մարգարէ Աւետարանի ԺԳ. գլուխի 21ր - 26, որմէ ետք կարմիր մեկանով զըրուած է ձի մեծի և հրաշափառ գիշերին ըսակմանը։ Անկէ և այլ տուեալներէ կը հասկնուի որ պատաստիկը փրցուած է ձառնէ մը։ Բ. երեսը լուսանկարարդ է, ունի նաև հատուած մը Յովհաննէս Աւետարանէն։

Թերթ 3 — 76ա Աւետարան ըստ Մատթէոսի։

Թերթ 77 — 125ա Աւետարան ըստ Մարկոսի։

Թերթ 126-205 Աւետարան ըստ Ղուկասի։

Թերթ 205 — Յիշատակարան գրուած աւելի ուշ ժամանակ։

Թերթ 206-264 Աւետարան ըստ Ռովհաննոսի։

Թերթ 264-265 Ռիշատակարան։

Թերթ 265 Յանկ ընթերցուածոց, առնելու յատուկ։

Դ) ՁԵՌԱԳՐԻՍ ԵՒՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐԸ. —

Թերթ 73 — Էլին յատակը, ամբողջ լայնքին, կայ հետեւալ յիշատակարանը առանց որեւէ տնուան յիշատակութեան. — «Տէր Սիսուս որ յարուցեր զտաճար մարմնոյ տաճարը յարոյ և զիս սրբի ի մեղաց»։

Թերթ 205, երես ա

Ղուկասու աւետարանի վերջաւորութեան կայ հետեւալ յիշատակարանը. — «Ջիւղաւոր ծառայ Գրիստոսի Աստուծոյ զԳրիսիՆՈՐ որ և զսիրեցեալ որդի իմ զմարտիրոս և զհենակիցն իւր և զմնոցսն իմ, և զհղբարսն իմ, և զքոյրսն իմ, և զՅիւլիմիսիՆ իմ, և զԹորոս ի յաւազ զեղա որ զգտակն երես, անմոռաց յիշեցէք ի աշխատեալ յաւիտեան»։

Թերթ 205, երես Բ

Յիշատակարանս Ձեռագիրս թուականէն աւելի ուշ ժամանակի գրուած յիշատակարան մըն է, անարուեստ զրիչի մը կողմէ. — «Ջիւղիլին ստացող Ամախաւս Աւետարանիս, զԱմիրջան և զձեռագրսն իւր զկարապետն և զՄարգարէ յիշեցէք ի Քս և զՏիւրապետն յիշեցէք ի քրիստոս և Քս Աճ յիշողացն ողորմեցի, Աճէն։ Ձեռնի ոք հրաման ծախելոյ զաւետարանիս Այլուն ընդ հանդիպի կարդան, Աճ ողորմի տեսն Ամիրջին և իւր ննջեցեոցն»։

Նոյն էլի Բ. սինականի գագաթին անգլիերէնով հետագային գրուած է. — «This Bible is presented to Dr. Charles E. Coughlin by Artin Torosian, 39 Quincy Street, Malden, Mass. on March 31, 1939. This Bible is over 1500 years old. Signed, Artin Torosian».

Նույն էջին վրայ վարպետ գրիչի ձեռքով գրուած է հետևեալ կարեւոր յիշատակաբանը — «Ի թվին հայոց Ռ և ԻԹ (1029) + 551 = 1580 ՅԲ, վերստին նորագոյս և կազմ ցաւ որ աւետարանս ձեռամբ Յովանէս եպիս ի վանքն երկանընկուզեցն ի դուռն որ. Աճածնին և որ. կարապետոյ, Յիշեցէք ի մաքրափայլ աղաթս ձեր և Աճողորմի ասացէք. Յաղմընցի Պապանանին և իւր աղբաւն Սահակին, և իւր ծնաւազացն Մարգարէին: Այլ և յիշեցէք զածասէր և զմարեմոս մանուկն զՄուրատն [և զկողակից] (վերջինս տարբեր գրիչի մը կողմէ աւելցուած) և զիւր ծնաւոյն զՋաքաթն [թրթիմն] (այս եւ նոյն տարբեր գրիչին կողմէ) և Աճողորմի ասացէք, որ կամակից եղաւ և տունի զսբ աւետարանս վերստին նորոգել և կապել ի հալալ վաստակց իւրոց, և եղին (եղին?) յիշատակ ի դուռն որ. յակորայ: Զոր տր ամ զվարձաբարեաց պարգեացէ իւր միւսանձամ զաւստեանն: Ինչպէս որ զայս հնացեալ և զգտեալ աւետարանն տունին նորոգել, նայ տրն աւանեսնոուն նորոգէ և պայծառացուցանէ և անապական լուսամբն զարդարէ զնոցայ հոգին յաւուրն դատաստանին, ամէն: հայր մեր որ »:

Թերք 254-265

«Փառք և պատիւ և գոհաւթիւն ամենասուրբ Երրորդութեանն հայր և որդոյ և սբ հոգւոյն յաւիտեանս յաւիտեանց ամեն: Որ ետ զաւուրթիւն ծառայի իւրոյ Գրիգորի կատարել զսուրբ տառս քառ առած աւետարեւր սբ նամակս, որ յորդատառ բղխեալ լցուցանէ զտիեզերս ամենայն անայհաւման կանոնադրութեամբ, և է սա սահման և կնիք երկնագնաց ճանապարհին, և դուռն մտից կենաց սովաւ վարժելոյն որուն ցանկացող եղեալ բարիսէր քահանայի որումն Մարտիրոս կոչեցելոյ. որ բազմաբարձիկ տարփումբ, և կենազգի ստացաւ զսա գանձ անային և մարգարիտ պատուական և վերին պայծառութեանն առիթ, որոյ և ես հուր և հպատակ եղէ անահաճոյ կամաց նորա, յանձն առի զրիւ վասն իմ հոգւոյս քանզի և հաւատացի ի ձեռն այս ցծաբութեան ողորմութիւն ընդունել ի Քսէ ազնականութեամբ աղաւթիւք ձերոց:

Բայց գրեցաւ ի թուականիս հայոց ՈՂԲ (672 + 551 = 1223) յերրորում մօր հայրապետութեան տը Անանի հայոց կաթողիկոսի: Ի գուստաւ ՄՆՃՐՈՅ ՄԱՐԿ, ի գեղս որ կոչի Առոյծ մարգ, ընդ հովանեաւ սբ Աճածնին և սրբոյն Կրկոր և սրբոյն Յակորայ: Վ. Ն. որոյ աղաչեմ զամենեւեան որք ընթեռնոյք զսբ. պատուիրանս Տն մերոյ Յսի Քսի, ստացող սորա ՋՄԱՐՏԻՐՈՍ ՔԱՆԱԿԱՆ և զիւր աղայքն և զիւր երկացակն և զիւր աներն զԹաւրոս, և զՆերիքէ որ հանդերձիկն երեւո, և զԹաւրոս ի յաւձ (Յձուռ?) գեղաւ որ զգտակն երեւո, և զմեղաւոր խոշորագրէս և զձնողսն իմ, և զեղբարսն իմ և զքոյրսն իմ, յիշման արժանի արարէք ի տը Քս զի ողորմեցի մեզ ի վերջնում աւուրն և ի հրացայթ շարժմանն սրբովք աղաւթիւք ձերովք ապրեսցուք »:

Յիշատակարանը կը շարունակուի 265րդ թերթի ա. սխանակին վրայ որ անընթեռնելի է. Նաեւ մի քանի անուններ կը յիշատակուին (աւընջատոս աւիտոսս ապալաթթ) նոյն էջի վերի և աջակողմեան լուսանքներուն մէջ:

Ե) ԳՄԱԳՐՈՒԹԻՒՆԵՔ ԵՒ ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԻՆԵՐ. —

Զեռագրիս խորաններն ու լուսանցաւարդները Մարկոսի. Դուկասու և Յովանէնու աւետարաններու սկիզբը, պարզ ծաղկազարդումներն են կարմիրս կանաչ և դեղին գոյներով: Սկզբնատառ մանրանկարներ հազուադէպ են և պարզ արուեստով ներկայացուած: Զեռագիրը տարբեր է և համեմատաբար աւելի համեստ արուեստի գործ կը պարունակէ քան ԺԳ. դարու արգիւնք եղող հարուստ ձեռագիրները:

Զ) ԶՆՈՒԱԳՐԻՆ ՎԱՅՐԻՆ ՈՒ ԹՈՒԱԿԱՆԸ. —

Ըստ գովտոր Սիրարփի Տ. Ներսէսեանի ՄՆՃՐՈՅ ՄԱՐԿ գաւառը հաւանաբար ՄՆՄՈՐԱՐ գաւառն է, Բայքը Հայքի նա հանդէն (Հայաստանի հիւսիս-արեւմուտքի) Զեռագրիս յիշատակարանը կ'ըսէ թէ մօտակայ գաւառը կը կոչուի ԱՌԻԻԾ, ոչ հաւանաբար նոյնն է Լիւծուր գաւառին կից եղող տեղւոյն հետ:

Զեռագրիս գուրթեան թուականն է հայոց ՈՂԲ 672 + 551 = 1223, Պատմական

ՀԱՅԵՐԷՆ ԶԵՆԱԳԻՐՆԵՐ ՊՈՍՅԵՆԻ ՄԷՋ

(ՄԵՍԵՉԻՍԵՏ)

(BOSTON PUBLIC LIBRARY)

Մէտէչիւսեց Նահանգի Պոսթընի կնիքուհական Մատենադարանին մէջ կը պահուին երեք հատ հայերէն ձեռագիրներ. Նոր Կտակարան (չորս Աւետարաններ), Ջոյնսօղ Շարական, և Ձեռաց Մատեն: Առաջինը, արժէքաւոր և լաւ վիճակի մէջ պահուած ձեռագիր մը, տեսնուած է զոկտոր Սիրարփի Տ. Ներսէսեանի կողմէ, որ Ձեռագրաց Ցուցակի մը մէջ անդիրէն չեղող մանրատեսութիւն նկարագրած է զայն: Շարականը հարանցի կերպով տեսնուած է Ժ. Միսսաքեանի կողմէ, որ անդիրէն չեղողով արձանագրութիւն մը թողած է Մատենադարանի ձեռագիրներէն զտատարման հա-

աղիրներէ յայտնի է որ Անանիա կաթողիկոս, օրուս հայրապետութեան երրորդ տարիին գրուած է, Երցապետ կամ հակաթոռ աթոռ մը հաստատած է Սիրաւորոյ մէջ, 1203 թուին: Հետեւաբար Ձեռագրիս գրուած պէտք է ըլլայ 1206 թուին: Անանիա մեռած է 1207ին: Դոկտոր Տէր Ներսէսեան կը նշէ թէ համաձայն 1211 թուական կողմ այլ ձեռագրի մը Անանիա տալաւին կ'ապրէր այս թուականին (1211), որովհետեւ գրիչը կը գրէ թէ չէ գիտցած ո՞ր կաթողիկոսին անունը յիշել, քանի որ երեք կաթողիկոսական հակաթոռ աթոռներ կային, — Յովհաննէս, Անանիա և Դաւիթ(*):

ԶԱԽԷՆ ՎՐԴ. ԱՐՋՈՒՄԱՆԵԱՆ

(*) Նկատողութիւն. — Ձեռագրին յիշատակարանին ՈՂԲ թուականը եթէ հիշէք է, այդ պարագային պէտք է ընդունիլ թէ գրուած է 1223 թուականին, որ Անանիա կաթողիկոսի 20րդ տարին կ'ըլլայ, առաջին տարի ընդունելով 1203ը: Այս պարագային յիշատակարանին յերորդում ամիս քաջատրութեան տեղ տողանշի էր Ի երրորդում ամիս, այսինքն՝ քառնեբորդում ամիս Անանիա կաթողիկոսի: Անանիա կաթողիկոսի մահուան թուականը ճշգրիտ կերպով հաստատուած չէ դեռ:

Ն. Ս.

մար: Մատենոց բաւական ուշ ժամանակի գրուած ձեռագիր մըն է, որուն արժեքաւոր կողմը, մարգարէներու և տաքսիաներու նկարներով զարդարուած, որպէս արուեստի գործ, մասնաւոր արժէք մը կը ներկայացնէ: Այս ձեռագիրը չէ տեսնուած որեւէ մէկուն կողմէ:

ՇԱՐԱԿԱՆ ԶԵՆԱԳՐԻ ԹԻՒ 1564

Նկարագրութիւն. — Մեծութիւն՝ 12,2 x 9,9. x 5,3 սմ.: Կողմ՝ փայտեայ կաշեպատ Նիւր՝ մագաղաթ: Պահպանակ՝ մագաղաթեայ էջ մը սկիզբը միայն: Գետնի էջ մէկ էջ սկիզբի պահպանակէն ետք միայն վրայ գրուած է Ձեռագրիս տիրոջ 1861 Մարտ 13 թուակիր արձանագրութիւնը: Գիր՝ բուրգի խաղերով: Մոնօթրիքիւն՝ Ձեռագրիս էջագրուած չէ: Վիճակ շատ լաւ. բարձր արուեստի գործ, զուշագրոյ պատկերներով իւրաքանչիւր տողի յատուկ. լուսանցազարդեր զուշագրէ մանրանկարներով: Միակ կարճ յիշատակարան մը գերբաւարուած: Գրիչի, ստացողի և թուականի առնչութեամբ որեւէ տվարկութիւն չկայ: Ձեռագրիս հաւանորէն ԺՃ — ԺԷ. զարու գործ է:

Յիշատակարան և Բովանդակութիւն. — Ձեռագրին սկիզբը կայ հետեւեայ հայերէն արձանագրութիւնը, որ հաւանաբար գրուած է Ձեռագրի տիրոջ կողմէ. —

« 1861 ամի մարտի 13ին երապի ինձ յայտնեցին որ պէտք է եւ ապրիլ մայս ուշ խաբուումս 10 տարի որ այն թուին էի 34 ամեայ օրն կիրակի էր առաւօտեան շաբաթու մեծի պահոց անակի 7 6ին առաւօտեան գրեցի ի յիշատակ յերիտայից իմաց (կ'անկարեկ ձեռանագրութեան և ոչ թէ ձեռագրի բովանդակութեան)

Ոչ ոտացողին ինքնութիւնը և ոչ ալ գրիչին ու ծաղկողին ինքնութիւնը ցուցուած կամ նշանագրուած է որեւէ տեղ, որովհետեւ յիշատակարան (բացի վերջաւորութեան շատ կարճ) գոյութիւն չունի Ձեռագրին մէջ: Ձեռագրիս Ձեռաց Շարական մըն է հիմնովին և կատարելապէս նոյնը Հայց. Առաքելական եկեղեցւոյ մէջ գործածուածին հետ: Շարականը գրուած ոչ գրչագրողուած է բարձրագոյն արուեստով և մանրանկարչութեամբ, հեղինակին ձեռքով: Այս պարագան կ'ապացուցուի Ձեռ-

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ԹՈՒՂԹ ՊԵՏՐՈՍԻ
ԱՌ ԱԿԱԿ

Թղթոց Դիրքը կը պարունակէ շատ շահեկան թղթակցութիւն մը Աղեքսանդրիոյ Պետրոս և Կ. Պոլսոյ Ակակ (471-489) եպիսկոպոսներուն միջև: Այդ թուղթերուն առաջինը ստակայն լման է Թղթոց Դրքին մէջ, թերթ մը ինկած ըլլալուն պատճառով: Յիշեալ Թուղթին պակտող սկզբնական մասը ուր շատ կարեւոր է, կը գտնուի Ս. Ա. Թոմաս քանի մը ձեռագիրներուն մէջ: Ուստի այդ թերթին լրացնելու համար հոս կը հրատարակենք յիշեալ Թուղթը հանգերէ չամսմատութեամբ:

Ստորեւ կը գտնենք մեր գործածած նշանակիրները և անոնց համապատասխան ձեռագիրները մասին հակիրճ ծանօթութիւններ: Իրբեք ճնապիր առած ենք առաջինը: Ա = Ձեռ. ՍՅԹ. 960, թկ. 1602, Ժողովածոյ, Նոտրագիր, էջ 341-5.

Բ = Ձեռ. ՍՅԹ. 1138, թկ. 1668, Ժողովածոյ, Նոտրագիր, էջ 649-652:

Գ = Ձեռ. ՍՅԹ. 999, թուական Նորագութեան 1688, Ժողովածոյ, մասամբ բւրյոցիր և մասամբ Նոտր, էջ 520-523.

Դ = Ձեռ. ՍՅԹ. 858, թկ. 1686էն առաջ, Ժողովածոյ, Նոտրագիր, էջ 465-9.

Ե = Դիրք Թղթոց, Թիֆլիս, 1901, էջ 243, ակիզը թերթ:

ապրիլի վերջաւորութեան (ամենավերջի էջ Բ. Կէս) կրեցած կարճ յիշատակարանէն.

«Ո՞վ հղաւոր ի աւարտ երգոյս վասն սխալն քրիստոսի սակս իմ մեղապարտիս մէկ հոգւոց և ողորմի ասա, վասնզի յոյժ աշխատեալ եմ ի վերայ շարակնոցին. թէ գրեւի և ի ծագկելն. մանաւանդ ճարտարավարն որ ծրի եմ քաշելս»:

Իտոցայաւտ է որ վերջին էջի յիշատակարանին և առաջին էջի արձանագրութեան հեղինակները բոլորովին տարբեր անձեր են: Օրինակ մը տուած ըլլալուն համար կ'ար-

ժուխք առաջին, Պետրոսի պոստիարգի Աշիկսանդրոսոյ, զոր գրեաց առ Ակակ ի Կոստանդնուպոլիս վտան միաւորութեան. գրեցաւ առաջին քսիսք խորհրդի:

Երանելին Յուլիանէ սարկաւազն իմ եկն ի գիշերի առ իս կրտսր Պետրոս պատրարգ աղէկաւորացոց, և ունէր(?) ի ձեռն սուրբ զաւետարանիսն(?), ուր էի թագուցեալ ի փոքր մի սենեկի վասն ահին և հալածանացն անողորմ արքային Ջինոնի, և խոսեցաւ ընդ իս զբանս զայսոսիկ, եթէ մինչդեռ ի Կոստանդնուպոլիս շրջի վասն իւրաց իմոց, Ակակ հայրապետ եպիսկոպոսաց որ եմ ի Կոստանդնուպոլիս, զհրախարտ զպաշտօնեա և զսենեկապետն իւր առաքեաց տարաւ զիս յեպիսկոպոսարանն ի սենեակն իւր և առէց զիս. աղօթեա ընդ իս սարկաւազ Յուլիանէ թէ ոչ: Եւ ես ասեմ ցնա(?). զիարգ մարթի յայտ լինել մինչ չեմ է ուղղափառութիւնն: Եւ յորժամ ոչ մատուցի ընդ նմա աղօթս, զհրախարտ ինձ նստել, և ոչ զոք եթող ի սենեակն, և առ ի սնարիցն զսուրբ աւետարանիսն, և երգուա ինձ եթէ երթ յԱղէկսանդրիա, և հարց թէ ուր թագուցեալ է տէրն իմ Պետրոս, և երգուիր նմա յիմ անձնէ, որպէս ես քեզ այժմ երգեում, եթէ իոյն աւետարանիչք գրտեն, եթէ մինչ եկն յաւուրն առ Բաղիսիոս ի Կոստանդնուպոլիս երանելին Տիմոթէոս հայրապետն Աղէկսանդրիի, առաքեցի ի առնն Բասիլիսկոսի, ուր էին օթեանք երանելոյն Տիմոթէոսի, զԲրաւարիոս պաշտօնեա և սենեկապետն իմ, և զԵրեմի ի քարտիսի առ երանելին Տիմոթէոս խնդրուած ձեռնագրութեամբ իմով, եթէ

Ժէ Ձեռագրիս առաջին էջը բանալս «Կաւոնն Աստուածածնայ Սրբոյ Կուսին» լման էջի մը վրայ գծուած գունազարդ նկարով մը ոք կը ցուցնէ Ս. Կոյսի Աւետար. և յաւցումը Ս. Հորդէյ. Յաջորդ էջը գրուած է գեղեցիկ խորանով մը. խաչազարդ և ծագկազարդ լուսանցազարդով, և ճերգեցէք Որդիք Սիւնի. Երգ Նոր ի Մենդեանն բառերով, որոնք գրուած են մանրանկար գիրերով. կենդանական և ծագկաւոր մատիւններով:

ՋԱԻԷՆ ՎՐԴ. ԱՐՁԱԻՄԱՆԵԱՆ

զղջանամ և նզովիմ զտուժար ամբարշտին Ղաննի, զերկուս ընութիւննն ասացողն ու ընդարար, և զԵւտիքոս և զամենայն հերետիկոսս:

Եւ թօգտարէ որոյ յայնժամ մագլստոռոս էր, և ընդունէր զԵւտիքոս, զիպիցաւ արաքս ի տանէն Բասիլիսկոսի, և յորժամ ետես զպաշտօնեայն իմ զԳրասարիոս, հրամայեաց քննել զնա, և մինչ եզիտ առ նա զքարտէսն և կարգաց զայն որ նզովիցի ես զտուժարն և զԵւտիքոս և զամենայն հերետիկոսս, զքարտէզն ի նմին ժամու պատահեաց, և հրամայեաց զսարկաւազն զան հարկանել: Եւ եկն առ իս սարկաւազն իմ մինչ զգանն էր արքեայ, և զայդ աւանայն ոչ գիտաց երանելին Տիմոթէոս, քանզի ի ներքս էր յեպիսկոպոսարանին իւրում, որպէս ես ուսա ի մանգանէն:

Եւ արդ առաջի Աստուծոյ խնդրուածս մատուցանեմ, և պատրաստ եմ ամենեւեմ զտեառնդ զկամոց կատարել, և նզովեմ զտուժարն զայն որ ամբարշտութեամբ զերկուս ընութիւնն խոստովանի բաժանեալս, և զամբարիշտն զԵւտիքոս, և ընդունիմ զուղիղ հաւատս, թէ և կարծիք իցնն սըրբութեանդ քում թէ նենգութիւն ինչ աւարի վասն քո, որպէս զի գացիս յարքայէ Զնննէ, կամ յեզնոստեա Ոքսազիոսէ, կամ ի գլխաւորաց աստի կամ ի զինուորաց, կամ ցուցանէր զայր մի զանձն քո: Բայց նիստ ուր ետդ ի թագոսի, և հրամայեա ինձ թուղթս առնել առ քեզ գաղտնարար, ձեռնարկութեամբ իմով, կնքել նշանաւ սուրբ խաչին. նոյն պէս և դու գրեա քով ձեռնարկութեամբ, և այլ ոք զայդ մի գիտասցէ, բայց միայն Աստուած և մեք, և այնք որք պաշտեն զմեզ: Եթէ և կամակիցք լինիմք ընդ միմեանս վասն բանիցս այսոցիկ, զոր ես ընդ ձեզ խօսիմ և դու ընդ իս, փառք Աստուծոյ: Եւ եթէ վասն մեղաց իմոց ոչ լուեմք միմեանց, մի ոք զընկերն մատնեցէ, բայց նսացուք յիւրաքանչիւր տեղով խաղաղութեամբ:

Եւ ես կրսեր հայրապետ Աղէկոսանդրաց Պետրոս, մինչ զայս ամենայն երկեա, թէ զուցէ պաշտօնեայն իմ Յուլիանէ կաշառօք խաբեցաւ և կամի զիս մատնել, և ասեմ⁽⁴⁾ ցնա, հրդուր ինձ թէ ոչ զուցէ յիմ նենգութիւն, և թէ արդարեւ այնպէս

երգուաւ քեզ Ակակ, մինչ առ ի ձեռն իւր զսուրբ աւետարանիչս: Եւ ասէ ցիս Յուլիանէ, եթէ նոյն աւետարանիչքդ գիտեն, տէր Պետրոս, զի արտասուօք բազմօք ասաց ցիս Ակակ հայրապետ, թէ յորժամ եկն երանելին Տիմոթէոս յայս քաղաք և առաքեցի առ նա զԳրասարիոս սարկաւազ և սենեկապան իմ ընդ տուժարին ընդ այնմ զոր յայնժամ նզովեցի, զոր Օգոստոնէն մագլստոռոս պատահեաց, և զան եհար ըզսարկաւազն, ապա ի նմին ժամու գոհացաւ և երկեա յերանելոյն Տիմոթէոսէ, եթէ զուցէ ընդ նոսին և զիս նզովցէ. խափանեցի նզովել զտուժարն, զի եղիցի միաւորութիւն եկեղեցեաց: Այլ այժմ զղջանամ և նզովեմ զտուժարն. նոյն աւետարանիչքդ գիտեն զի այնպէս առաքեաց առ սըրբութիւնդ քո:

Արդ եթէ ոչ կամիցիս ընդունել զԹուխթոս իմ և քննել զկամս իմ, առաջի ահաւոր բնմին դատեցայց ընդ քեզ, քանզի դու միայն կարող ես բժշկել զաշխարհս ի չարեանց, զոր⁽⁵⁾ սերմանեաց սատանա ի մէջ եկեղեցեաց:

Եւ մինչ զամենայն զայդ լուա, ես կրսեր Պետրոս, երկեա յոյժ ի դատաստանէն Աստուծոյ, և ասեմ ցԵուլիանէ սարկաւազ իմ. թէ արա ընդ իս հատաստութիւն, և մի ոք գիտասցէ զխորհուրդդ զայդ, մինչ կատարեցին կամքն Աստուծոյ, Եւ երգուա ինձ: Թայնժամ վստահացաւ և գրեցի թուխթոս իմով ձեռնարկութեամբ, և ետու ցԵուլիանէն զնոյն բան զոր ասաց ցիս թէ գրեա քով ձեռնարկութեամբ, և արձակեցի զնա և ասացի թէ կոչէ զքեզ և տա թուխթ, ի ձեռն մարդոյ որ քեզ հաւատարիմ թուի տուր բերել: Նոյնպէս և ես ի նորա ձեռն տամ բերել, և երդումն տուր նա զի նա⁽⁶⁾ մի այլ ումեք պատմեցէ զխորհուրդդ զայդ: Եւ ասէ ցիս սարկաւազն Յուլիանէ, եթէ է իմ ծառա որպէս գիս⁽⁷⁾ անձն հաւատարիմ. և մոյժ զնա յեպիսկոպոսարանն իմ և երդմեացուցի ի սուրբ աւետարանիչսն, և հրամայեցի ցսարկաւազն իմ Յուլիանէ, զի նսացի ի Կոստանդնուպոլիս, և եղիցի միջնորդ թղթոցն զոր ես և նա գրեմք առ իրեանք ի ձեռն ամեղանին իւրոյ թէոգոսորսի⁽⁸⁾: Եւ կացեալ յազօթս արձակեցի զնա ի նմին ժամու: Եւ եմուտ ի նա, այն

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ

Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

•

ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ. — Սիւնիաց նահանգի
Երնջակ գաւառի մէջ կը գտնուի Ս. Կարապետի վանքը, Ապրակունիք գիւղին ա-
րեւմտեան կողմը, կէս քիլոմէթր հեռաւորութեամբ: Շրջապատուած էր հողաշէն պարիսպով: Եկեղեցին կառուցուած է յա-
նուն Ս. Յովհաննէս Կարապետի, որուն աջը կը կազմէր վանքին զլիսաւոր սրբու-
թիւններէն մին. — Սիսական, էջ 378: Սմբատեանց, Երնջակ, էջ 1: Բնաշխարհիկ Բառարան, Ա. էջ 685:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ. — Ս. Կարապետի վանքը պատմութեան մէջ երեւիլ կը հանդիսանայ Ժէ. դարու կէսէն սկսեալ, երբ հիմնական վերաշինութեամբ կը զստնայ Երնջակ գաւառի զլիսաւոր մենաստանը: Վանքին վա-
նասին ընդարձակօրէն դրած է Մեսրոպ Արք. Սմբատեանց: Այդ վանհայրերուն գաւա-
ղանը կը կազմուի այսպէս, զանց ընելով նորագոյնները:

1. — Եսայի Եպս. Մեղրեցի, Կարճաւանցի, 1639-+66. — Աշակերտ Փիլիպպոս Կաթողիկոսի, որուն կողմէ առաջնորդ

որ Աստուծոյ հաճոյ և մարդկան գրեաց⁽¹⁾ առ իս վաղվազակի, և զթուխթն իմ ետու բերիւ առ քեզ կնքով և ի վերոյն չգրեցի, մինչև ուսանիմ ի քէն թէ որպէս են կամք քո առ իս, և կնքեցի զթուխթն իմ խաչիւ ի վերուստ:

Ն. ԵՊՍ. ԵՐՈՎԱԿԱՆ

(1) Եւ աւելի, Զուլի Գ:

(2) աւետարանն, ԲԴ:

(3) Զեա, Զուլի Բ:

(4) առէ, Դ. առի, Բ:

(5) Ազգէ կը սկսի Թղթոց Գրքի Բերի օրի-
նակը:

(6) Զա, Զուլի Ե:

(7) Զիմ, ԲԴ Ե:

(8) Թէոգոսի, Ե:

(9) Գրեցաւ, Ե:

կը կարգուի Ս. Կարապետի վանքին. Գործակցութեամբ Ղազար Վարդապետի (+ 1662) և ձեռամբ յոքնանար Դաւիթ վա-
պետի հիմնովին կը վերաշինէ Ս. Կարապետի տաճարը, որուն նաւակատիքը կ'օրհնուի 1653 Հոկտ. 17/ին. — Դաւրիժեցի, էջ 347: Երնջակ, էջ 10, 118, 138, 149, 177, 285, 335, 339-40:

2. — Արիստակէս Բաբունցի, 1667?-+ 1673. — Երնջակ, 53, 161-2, 332:

3. — Սիմեոն Վարդապետ, 1674?-+ 1679. — Երնջակ, 332: Ա. Վրդ. Սեդրակեան, Հնութիւնք Հայրենեաց, 1872, էջ 124:

4. — Մասթեոս Արք. Աղբակունցի, 1680? -+ 1704. — Երնջակ, 179-80, 332: Սիսական, էջ 368:

5. — Սիմեոն Վարդապետ, 1704? - 1713? — Սիսական, էջ 355, 363:

6. — Մեսրոպ Վրդ. Նախիջևանցի, 1713?-20? — Այլազ Խօջայ Ծոօթեցի շինել տուած է մատուռ մը Ս. Ստեփանոսի նուիրուած: Իր առաջնորդութեան շըրջանին իբրև իր հոգեծին գաւակները կը յիշուին Նըխա, Յովհաննէս, Եսայի և Մի-
նաս վարդապետներ, ինչպէս նաև Մինաս, Վարդան, Կարապետ, Գրիգոր, Սողոմոն, Ղազար, Մխիթար և Յովհաննէս Բահանա-
ներ. — Երնջակ, 7, 40, 53: Էյմիածին, 1961, Զ. 60, է. 61:

7. — Եսայի Արքեպիսկոպոս, 1738. — Երնջակ, 429, 434:

8. — Մկրտիչ Եպս. Զանկեցի, 1740-47. — Որդի Մկրտիչ Բահանայի և Էղբայր Ղազար Կաթողիկոսի (1737-51), Իր նախաձեռնութեամբ Ծոօթեցի նաղաշ Յովհաննէսի որդիները, յայտնի նկարիչներ Յա-
կոր և Յարութիւն, կը նկարազարդեն Ս. Կարապետի սեղանը. — Երնջակ, 6, 114, 464-6:

9. — Մասթեոս Արքեպիսկոպոս, + 1755. — Երնջակ, 334:

10. — Կարապետ Վարդապետ, 1756-80.

— Նոյն, 54, 451-3, 458:

11. — Յովհաննէս Վրդ. Գաղեցի, 1781-+ 1787. — Նոյն, 459, 461:

12. — Կարապետ Եպիսկոպոս, 1787-94. — Նոյն, 462, 463:

13. — Մեսրոպ Վրդ. Փորաղաւեսեցի, 1800. — Նոյն, 55:

14. — Մարկոս Վրդ. Նորաեկեցի, 1810. — Նոյն, 55:

15. — Ղազար Վարդապետ, 1813. — Նոյն, 55, 440:

16. — Մասթոս Արք. Տէր Ղուկասեանց, Զնաբերդցի, որդի Ալեքսանի և Նիկարի 1814—28. — Նոյն, 56, 193—4, 381, 449, 472, 475:

17. — Փիլիպպոս Սպալցեոսեցի, 1835. — Նոյն, 56:

18. — Կարապետ Վրդ. Գեթիկեցի, 1840. — Նոյն, 56:

Երկրաշարժը, 1840 Յունիս 20ին, կը քանդէ եկեղեցւոյ զանազատունը. — Նոյն, 15:

19. — Երեմիա Վրդ. Մելիք-Քանգեանց, 1850—1864. — Վանքին մէջ կը կատարէ ընդհանուր նորոգութիւններ և շինել կուտայ շարք մը սենեակներ. — Նոյն, 15, 40, 334, 347:

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ. — Ս. Կարապետի Վանքին մշակութային գործունէութենէն քիչ արդիւնքներ ծանօթ են. այսպէս,

Ա. — Աստուածատուր Գրիչ, 1648—64. — Օրինակած է,

1. — Աստուածաբան, 1648ին, Զահեցի Միրզայի յիշատակին. — Երնջակ, էջ 269,

2. — Աղօթագիրք, 1664ին, ի վայելուձ Մելիքեթի. — Երնջակ, էջ 173:

Բ. — Մեսրոպ Վրդ. խիզանցի, 1649ին, հոս կ'աւարտէ օրինակութիւնը Աւետարանի մը, որուն սկսած էր Ասպահանի մէջ. — Հանդ. Ամս. 1889, էջ 269:

Գ. — Տէր Շմաւոն Գրիչ, 1659—62. — Օրինակած է 1659ին մէկ Քարոզագիրք, Յովհաննէս Որոտնեցիի. — Կարինեան ծուցակ, Թ. 2148:

Նոյն Թուին նորոգած է 1603ին գրուած Աւետարան մը. — Երնջակ, էջ 215:

Դ. — Թադէոս Գրիչ, որդի Գրիգորի, 1666ին օրինակած է մէկ ձեռոց. — Երնջակ, էջ 240, 241, 316 (Յ. 132):

Ե. — Մեսրոպ Վարդապետ Գրիչ, 1701ին օրինակած է մէկ Հաւանց վարք, Ժողովածոյ Հայոց և Ֆռանդաց. — Երնջակ, էջ 118:

Զ. — Եսայի Վարդապետ, Գրիչ, 1713ին օրինակած է մէկ Դիոն, Արիսպագացի. — էջմիածին, 1961, Գ. 61:

ԿԼՆՈՆԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԸ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԷՋ

է.

ՈՐՈՐԻՆ Է ՎԱՐԴԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐ ՅԱԼՈՒ ԻՐԱՌՈՒՆՎՈՐ

Բայց կ'երևի թէ վարդապետը ինքն իր բնութեան հետեան զոգ գեղձում, ներքե գոռ պիտի բանար շտառով. ուսումը անհետ, քարոզչութեան պաշտօնը իր անհամեմատելի հրապոյրն ունի, որ կրնար և կրնայ գեռ շտառը գիտովցնել, այս շտառը, որ առանց պատրաստութեան, միայն փառքի և ցոյցի համար պիտի ուզէին ունենալ Գաւազան և Աթու, Հնազոյն ժաւանակներու մէջ տեսանք արդէն թէ ի՞նչ զանգատներ կային և ի՞նչ միջոցներ ձեռք առնուած էին զեղծումներու և ապրկարութիւններու դէմ: Եւ այս դարուն մէջ ալ՝ երբ մէկ կողմէն այնքան արժանաւոր և փառաւոր գէմքերու կը հանդիպինք վարդապետական Աթուի վրայ, միւս կողմէն կը տեսնենք կանոններ և զանգատներ, որոնք անփառանակներու, անարժաններու բազմութիւնը կը շեշտեն: Այս զեղծումները, հաւանաբար կրկնելոյ, Կ. Պոլսի, Երուսաղէմի թեմերուն մէջ երևան եկած էին աւելի. այնպէս որ Փիլիպպոս Կթղ. 1651ին, իրաւապէմով մէջ, ուր 13 կանոններ հաստատեցին կրկնելոյ ներսէս կթղ.ին

է. — Սամուէլ Վարդապետ, Գրիչ, 1718ին օրինակած է մէկ Սաղո, Երնջակի առաջնորդ Մեսրոպ Եպիսկոպոսի պատուէրով. — էջմիածին, 1961, է. 60:

Ը. — Շմաւոն Գրիչ, 1758ին օրինակած է մէկ Քարոզագիրք, Գրիգոր Տաթևացիի. — Երնջակ, էջ 316 (Յ. 222):

Թ. — Ղուկաս Վարդապետ, Գրիչ, 1802ին օրինակած է մէկ Հաւաքածոյ. — Երնջակ, էջ 140:

ՆՈՐԱԹՐ ԵՊՍ. ԵՈՒՎԱԿԱՆ

և Երուսաղէմի Աստուածատուր Պատրիարքին հետ միասնորհուրդ, վարդապետութեան խնդիրն ալ կանոնի տակ առնել տուաւ: «Աւագ թերօր» մի համարձակեցի ոչ վարդապետ անխորաբար տալ զիշխանութիւն վարդապետութեան ամենայն ումեք, եթէ ոչ իցէ նուիրեալն կատարեալ ուսմամբ և առաքինութեամբ և հասակաւ և աստուածայն նով երկիւղիւ և վկայեալ յամենեցունց: Զի այսու պատճառաւ բազումք անկարգու թիւնք և գայթակղութիւնք մտին յեկեղեցի: Եւ թէ ստուգանալք քամահիցեն զայս հրաման, տուող իշխանութեանն անկցի ի պատւոյն, և առող իշխանութեանն անընդունակ լիցի» (Ա. Դատք. Պատմ. եր. 326): Ո՞ր գիտէ, ի՞նչչափ ծանր և անտանելի եւ դժժեքն գայթակղութիւններ, որ այսչափ բուռն և կտրուկ միջոցներ ձեռք կ'առնուին, և ոչ միայն առանց որոշ պայմաններու գործադրութեան վարդապետ եղողներ չեն ընդունուիր, այլ մասնաւոր իշխանութիւն տուող վարդապետն ալ կը գրկուի իր իշխանութիւնէն:

Դար մը ետքը Միմօն կթղ - գեա Նոյն գեղձումներ կը նկարագրէ Կիլիկիոյ և Կ. Պոլսի թեմերուն մէջ. «Եւ վարդապետքն որք չեն ժամանալ ի քսան ամս ընդ Արեղայութեան տունուն և զՄայրաքոյն Գաւազան, յորս գրէ թէ ոչ գտանի Արեղայ և կամ Մասնաւոր վարդապետ, այլ որք ենն՝ են ի Մայրաքոյն աստիճանի» (Ջաֆա, եր. 99):

Եւ իրաւի այս գեղձումն է, որ դեռ կը տիրէ մինչև հիմա, այնպէս որ երբ էջմիածնի մէջ, Ռուսահայոց վարդապետներու մէջ հազիւ քանի մը ծայրագոյններ կան, ասորին ամէն վարդապետ կ'ազէ Մայրաքոյն ըլլալ: Իսոյց այս երևոյթը, այս գեղձումը իր բանաւոր պատճառն ունի: Այսինքն՝ քանի որ Մայրաքոյն վարդապետութիւնը կամ Մեծ վարդապետութիւնը կորսնցուցած է իր նախնական և իսկական նշանակութիւնը և եղած է պարզապէս արտոյտ մը, որ ոչինչ կը յիշեցնէ իր հին պաշտօնէն ու պարտաւորութիւնէն, քանի որ և որ այսպիսի արտադրութեամբ տրուէր, ոչ այլևս վարդապետի կողմէն, այլ եպիսկոպոս եղած վարդապետի կողմէն: Վարդապետութեան արգի վիճակը թէ՛ իշխանութիւնը

տուողներու կողմէն և թէ՛ իշխանութիւնը առնողներու կողմէն, բոլորովին հակառակ է ուրիշն վարդապետութեան ծագման հետ և վարդապետութեան դիրքն ու արժանապատուութիւնը պահելու համար գրուած օրէնքներուն և կանոններուն հետ:

Ը.

ՀՈՐԱԳՈՐԵՆ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պէտք է նկատի առնել սակայն, նաև այն ջանքերը, որոնք մեր ժամանակներուն մէջ թափուեցան վարդապետութեան եթէ ոչ հին նշանակութիւնը վերահաստատելու, գոնէ վարդապետական պատրաստութեան որոշ ըմբռնում մը հաստատելու համար: Առաջին ձեռնարկը Գէորգ Գ. Կաթողիկոս ըրաւ այս ժամանակ՝ էջմիածնի ձեռնարանին հաստատութեամբ: Որոշ մ. վրդ. Ստեփանէ (ետքը Եպիսկոպոս, վրդ.), որ Ռուսահայոց ամենէն փայլուն բեմադրացի էր, վարդապետ բռնի վրայ գրելու տանի, օտպէս կը խօսի Գէորգ Գ. ի ձեռնարկին նկատմամբ:

«Երբ հոգեւորականներ լից գիտութիւնը պոկուեց, վարդապետ կոչումն եւ կորցրեց իր նուիրական նշանակութիւնը, և ամէն միանձն հոգեւորական, արեղայն ձեռնադրուելուն պէս, սկսեալ էր վարդապետ կոչուիլ մինչև վերջին ժամանակ: Հայ Եկեղեցու նուիրական կարգ և կանոն սիրող և վերանորոգող Գէորգ Գ. հոգեւորայն Կաթողիկոսը, խնչպէս ուրիշ բազմաթիւ կենսական խնդիրներ, այս խնդիրն ևս յաւելոյց, փափաքելով գիտնական հոգեւորականներէ՝ ստեղծել, որի համար և հիմնեց էջմիածնի Մայր Աթոռում ձեռնարան, հրամայեց որ այսուհետեւ վարդապետ կոչումն գիտութեամբ իրաւունքով և ատանձին օրէնքով հետ, և նախ քան այդ իրաւունք օտանալը միանձն հոգեւորականները չկոչուին վարդապետ, այլ միայն արեղայ (Մ. Ռ., Բ. ապ. Ա. Պատրիարքարկ, 1898, էջ 487-488):»

Մեր Դպրեմանքի հաստատութիւնը ըստ միջոց մըն էր Կ. Պոլսի Պատրիարքութեան սահմաններուն մէջ առաջը տանելու համար տիրող վարդապետական գեղձումնե-

յուն, որոնք թէ՛ն և չափաւորուեցան զգաւապէս, բայց զժախտաբար չվերջացան: Վարդապետութիւնը (Մասնաւոր և Մայրագոյն) Դպրեմանքի մէջ իր գիտական և ճիշդ վարդապետական (= Doctorat) իմաստով կատարեցաւ որոշ դասընթացքի մը և ալ զատընթացքէն ետեւ ալ գրաւոր որոշ աշխատութիւններու հետ: Դպրեմանքի մէջ անոնք որ վարդապետ պիտի ըլլան, ուսման հետ հեղեցական պաշտօնէութեան աստիճաններու մէջ ալ կը բարձրանան, և քահանայական ձեռնադրութիւն ու օծում, և վեղարի օրհնութիւն առնելէ ետքը, տարի մը կը մնան վանքը, և այդ միջոցին մէջ գրաւոր աշխատութիւն մը (թէզ) կը պատրաստեն՝ պաշտօնապէս տրուած նիւթի մը վրայ: այս թէզը փոքր աշխատութիւն մըն է, զոր անպատճառ կատարելու է վարդապետական գումարան առնելու համար: Ետքը աւելի ընդարձակ աշխատութիւն մը պէտք է պատրաստէ վարդապետը, որուն նիւթը դարձեալ պաշտօնապէս կը տրուի: ասի մեծ աշխատութիւն մըն է, զոր ներկայացնելէ ետք՝ կ'ընդունի Մայրագոյն Վարդապետութեան իշխանութիւնը: Մեր դասարանը ճշդիւ գործադրեց Դպրեմանքին այս ծրագիրը, որ չենք դիտեր ինչ պատճառաւ չպահուեցաւ յաջորդ դասարաններու համար իր բոլոր լրութեան մէջ, այնպէս որ առաջին փոքր աշխատութիւնը մնաց միայն՝ իբր պայման Մասնաւոր վարդապետութիւնը կամ գաւազանի իշխանութիւնը առնելու: Իսկ Մայրագոյնութիւնը հիմա կը տրուի, գոնէ Պատրիարքարանի արդի տեսութեամբ, ամէն անոնք, ըլլան Դպրեմանքի կամ ոչ, որոնք Առաջնորդական որ և է պաշտօնով գաւառները կ'երթան, վաւելու համար եպիսկոպոսական պաշտօններ:

Այս ալ տարբեր խնդիր մըն է, որ կըրնայ առանձին ուսումնասիրութեան մը նիւթ ըլլալ: Որովհետեւ եպիսկոպոսական շտա մը աթոռներու վրայ վարդապետներ բազմած են, Մասնաւոր կամ Մայրագոյն վարդապետներ անխտիր, ինչ որ բաւական հին ատենէ ի վեր սովորութիւն եղած և տեղի տուած է կանոնադրական կարգ մը շփոթութիւններու, որոնց մէջ թերեւ կրնայ փնտռուիլ վարդապետական և եպիսկոպոսական իշխանութիւններու ձուլումն ալ:

Այսքան փոփոխութիւններու նշաւակ եղած վարդապետութեան մը ապագային ինչ պիտի ըլլայ: Կարելի չէ գուշակել զայն: Բայց հիմէ կարելի է բան մը հետեւեցնել վարդապետութեան, անշուշտ Մայրագոյն վարդապետութեան վրայ է խօսքը, արդի վիճակէն, որ ինչպէս ըսինք օրիցու մը ետքած է՝ միմիայն գոհացում տալու համար չտեսնու անխմատ փառասիրութեան, պէտք է ցաւիլ որ այլևս իր հին և գործնական նշանակութիւնը պիտի չունենայ ան Հայ Եկեղեցոյ մէջ: Այն նշանակութիւնը, որ փայլեցաւ մասնաւոր Սիննեաց վարդապետարանին մէջ, և պիտի նմանի վարսամի մը, որ երկինքի վրայ, հեռուն, իբր նոր և քանչիւր երևոյթ, բաւական ատեն կը լուսաւորէ, կը հրապուրէ և կ'անհետի — հազիւ հետք մը թողլով իր ընական ընթացքին մէջ, և յուշք մը միայն աստղաբաշխական տարիգրութեան մէջ:

Վարդապետութեան արդի վիճակին վրայ, Դուրեան Սրբազան, տասը տարի առաջ սապէս կը խորհրդածէր Մաթի մէջ Մայրագոյն վարդապետութեան վրայ աստղանշերով ստորագրած «Մայրագումութեան Ասթիճան» յօդուածին մէջ:

«Մայրագոյն վարդապետութեան աստիճանն այսօր մեր եկեղեցոյն մէջ անցնի մը կը նկատուի գէպի յեպիսկոպոսութիւնն, սակայն՝ եթէ իր ծագումին մէջ ուզենք դիտել այդ աստիճանի նշանակութիւնը և գոյութեան պատճառը, չենք տեսներ որ ան ուղղակի աղերս մը ունեցած ըլլայ եպիսկոպոսական պաշտօնի հետ, կամ նախնապետական որ և է հանգամանք մը ունեցած ըլլայ ինքնին, այլ՝ ինչպէս երէցութիւն իր աւագութիւնն ունէր գլխաւորապէս մայր եկեղեցիներու մէջ, եպիսկոպոսութիւնն իր արեւութիւնն ընդարձակ գաւառներու համար, վարդապետութիւնն ալ իր մեծութիւնը կամ ծայրագումութիւնը ունեցաւ մայր վանքերու մէջ: Անշուշտ անուսէն մեծ վարդապետի դիրքն ու պաշտօնը պիտի վայելէին անոնք՝ որ վանքերու կամ կաթողիկոսարաններու մէջ Ս. Գիորք եւայն կը դասախօսէին խումբ մը կրօնաւորներու կամ եկեղեցականներու: սակայն և այնպէս պատմական իրողութիւն մըն է թէ ծայրագոյն կոչուած իշխա-

նութեան աստիճանի պաշտօնական տըւ-
չութիւնը Տաթևու Դպրոցին մտածումն ե-
ղաւ ԺԴ. դարուն, որ Նպատակ ունեցաւ
քարոզչիչներ պատրաստել և ամէն կողմ
զրկել զանոնք՝ ազգային եկեղեցական հա-
ւատքին պաշտպանութեանը համար, ինչ-
պէս պէտքը կը պահանջէր:

Տարակոյս չկայ թէ վարդապետական
այդ իշխանութիւնը չէր կրնար ունենալ
այս կամ այն եպիսկոպոսը. վասնզի ուրիշ
բան էր Հին և Նոր Կտակարանի և արտա-
քին գիտութեանց հմտութիւնն ունենալ և
ուսուցանել վանքերու մէջ բազմաթիւ ա-
շակերտութիւն մը ունենալով իր չուրջը,
ուրիշ բան էր գաւառական եպիսկոպոսի մը
քով ծառայել իբրեւ փոխաւոր և յետոյ
բարձրանալ նոյն տեղւոյ աթոռին վրայ:

ԺԴ. դարէն յետոյ տակաւին երկար Ժա-
մանակ ծայրագոյն վարդապետներ եպիսկո-
պոսական աստիճանի չկրցան բարձրանալ,
ամէն արժանիք ունենալով հանդերձ. և
ուրիշներ եպիսկոպոս եղան՝ առանց կանո-
նաւոր ուսում մը իսկ ըրած ըլլալու:

Այսու ամենայնիւ՝ բարերար ազդեցու-
թիւն մը կրցաւ ունենալ Տաթևու Դպրոցը
իր առաջադրած նպատակով՝ որուն հետեւե-
ցան ուրիշ մէկ քանի վանքեր ալ, վասնզի
Ժամանակ անցնելէ վերջ՝ եպիսկոպոսական
աստիճանի բարձրացման համար տեսակ մը
պահանջում նկատուեցաւ ծայրագոյն վար-
դապետի արժէքը չինել նախ, Բայց ո՞ր
գեղեցիկ նպատակ իր միջոցներու մէջ չը
սայթաքիր երբեմն. արի տես ծայրագոյն
աստիճանի արարողութեամբ տեսակ մը
նուիրապետական ձև աւելցած եղաւ Մաշ-
տոցի մէջ, և հիւսմ այդ տասն որոշ սան-
դուխէն պաշտօնապէս ելնել բաւական կը
համարուի, յետոյ եպիսկոպոսութեան թե-
ւակոյտելու համար:

Շատ օգտակար կ'ըլլայ Հայոց եկեղեց-
ւոյն համար՝ եթէ Տաթևու Դպրոցին պալ-
մունները յարգուին՝ ըստ պահանջման Ժա-
մանակին, և հարկ չկայ որ ծայրագոյն ին-
խանութեան տիրանան այն վարդապետնե-
րը՝ որ եկեղեցական ուսուցման հեղինա-
կութիւնը չունին, ո՞րքան ալ ծերացած ըլ-
լան . . . Բայց՝ եպիսկոպոսութեան բարձ-
ւանալ՝ առանց ծայրագոյն վարդապետու-
թեան աստիճանն ունենալու՝ արդէն ընդ-

հանուր եկեղեցւոյ սովորութիւնն էր, որ
կրնայ տեսլ բաւել՝ թէ և ոչ առանց ան-
պատեհութեան (Մատթ. 18. տարի, թիւ
250, 1897, Սեպտ. 25/7, ԵՂ.):

Ո՞վ պիտի հասկնայ սակայն այսպիսի
գեղեցիկ բաղձանքները եւ մանաւանդ պիտի
գործադրէ զանոնք: Եպիսկոպոսները, թէ
ինքնակոչ ընծայեալները կամ Սարգիս
Շնորհալիի բացատրութեամբ, սինքնահե-
նադրելի աստուածաբանները, ապա թէ
ոչ — Հոգեւոր Իշխանութիւնը, Հո՞ւ է խըն-
դիրը:

Ապա թէ ոչ տրորդ և ծաւալող գեղ-
ձուցներու հանդէպ ձեմարան կամ Դպրե-
վանք չեն կրնար վերահաստատել Սինեոց
Վարդապետարանին ըմբռնումն ու հասկոց-
ղութիւնը: Ժամանակակից ըմբռնումները
փոխուած և բարեփոխուած են այժմ, և
Վարդապետութեան համար պատրաստու-
թեան եղանակն ալ փոխուած է՝ ուսման,
հմտութեան, տարիքի և այլն տեսակէտնե-
րով: Բայց ցորՀափ վարդապետը կա՛յ Հայ
եկեղեցւոյ մէջ, կ'արժէ պահել վարդապե-
տութիւնը իր գեղեցիկ բարձրութեան վրայ,
իբր հեղինակութիւն Բանի և Բեմի:

Արտադրուած Լայոս Շարքաթերէն, 1906
(Ս Նայեալը յաջորդիւ՝ 17)

ԱԿԱՄԱՅ ԱՆԴՐԱԴԱՐՁՈՒԹԻՆՆԵՐ

Սուբբն կիւրեղի համաձայն, Քրիստոսի մէջ երկու բնութիւններու մէկուրթիւն կայ և ոչ թէ դատարարական միութիւն, որ Քաղկեդոնի և Լեոն Պապի դժբախտ յայտարարութիւնը եղաւ, ուրախացնելով միայն բանաձեւին պաշտպան չարափառն Նեոստորը: Հետեւաբար աստուածային այս խորհուրդէն և ըմբռնողութիւնէն շատ հեռու է Լեոն Պապը և իր անկարելի Տոմարը, որուն անգէտ և անպէտ փոստաբանը կը հանադիսանայ տղտոտամուտիւն Լորէնցոն:

Ճիշդ է թէ քաղաքական փափուկ կացութիւններու և պահանջներու ճնշման տակ, մեր Հայրապետներէն ոմանք, յետ երկուստեք տրուած լուսարարութեանց, ստիպուած են եղեր յայտարարելու յաճախ թէ տարբերութիւն չկայ երկու կողմերու դաւանանքին միջև: Ասոր հակառակ սակայն Հայ Եկեղեցին չէ փոխած կիւրեղեան բանաձեւը և ընդդիմացած է միշտ Լեոնեան չարափառ Տոմարով պայմանաւոր Քաղկեդոնի բանաձեւին:

Նոյն քաղաքական ցաւալի հանգամանքները, մանաւանդ կիլիկեան շրջանին, մղեցին որոշ զոհողութիւններու: Մեր կաթողիկոսներէն և թագաւորներէն ոմանք, Լուսիններու ճնշման տակ, դաւանական խախտումներ տւաւաւ բերելու փորձուեցան, և եթէ չըլլար Մեծ Հայքի արքիպիսկոսներու արթուն հակողութիւնը, մեր Եկեղեցի ինքնուրոյն գոյութիւնը կ'ընար վտանգուիլ:

Լորէնցոն փոխանակ հաւելիթին մէջ մազ փնառելու, մեր Եկեղեցիին վերադրելու ուղեկով բաներ՝ որոնց գոյութիւնը յանուն պատմական ճշգրիտ հասկացողութեան միշտ կոտակածելի պիտի մնայ, թող տնդարդաւորայ թէ քրիստոնէութիւնը Հռոմի ձեռքին մէջ, փոխանակ մեղժացնելու հին լախարհի քաղաքակրթութեան անկման հետեւանքները, ընդհակառակը այդ անկումը աւելի աղիտալի դարձուց մարդկութեան համար, սակոծելով տասնըհինգ և ուելի դարեր խաւարի արդիւնաց մը, որուն մէջ տուայացեան Եւրոպական ժողովուրդները:

Հայ ժողովուրդը, ընդհակառակը, քրիստոնէութեան միջոցաւ ստեղծեց Հայ Գիրը, Հայ Դպրութիւնը, պահեց Հայ Աւանդութիւնը, հաստատուն հիմերու վրայ դրաւ Հայ Լեզուն, վերջապէս տպանովեց այն ամէնը՝ որ ազգութեան մը տարերքը կը կազմէ: Չընդունիլ այս ճշմարտութիւնը, կը նշանակէ չըմբռնել Հայոց պատմութեան Ոգին:

Եթէ քրիստոնէական եկեղեցիներու միջև միութիւն պիտի հաստատուի, ինչ որ խիստ ցաւկալի է, այդ պէտք է ըլլայ փառաբան յոր քանի, իրաւունքներու նախաձեռն, սահմաններու անբնութարեքիւթեան հիման վրայ: Հայաստանութիւնը, որ մեր Եկեղեցոյ առաջ տառքիւնութիւնը եղած է, պէտք է բաժնուի նաեւ միւս Եկեղեցիներու կողմէ, և անկեղծօրէն: Այն ստին մինք պիտի չըսենք այլեւ Մովսէս կաթողիկոսի նման «Բաւ լիցի ինձ ընդ գեան Ազատ անցանել», բայց պիտի կրկնենք միշտ, ինչպէս մեր նախահայրերը, «այս աւանդութեան վրայ հաստատուալ կամք եւ ոչ խոտորիմք ի մնանե ոչ յաջ եւ ոչ յահեակ»:

Քաղկեդոնի ժողովը դաւանանքի կեղծիքով վարադուրուած քաղաքական կռիւ մը և Աթոռի գերադասութեան խնդիր մըն էր, Հռոմի՝ Կ. Պոլսոյ և Աղեքսանդրիոյ Եկեղեցիներու միջև: Աղեքսանդրիոյ միջև և այդ թաւականը տաւջնորդի գեր կատարած էր հաւատքի հորցերու մէջ, Աթոնասի, Կիւրղի և ուրիշներու հեղինակութեան շնորհիւ: Հռոմի Լեոն Պապը կ'ուզէր խելոյ այդ տաւջնութիւնը. Պոլսոյ Պատրիարքն նոյն յաւակնութիւնները կը տածէր:

Հայերը նգովեցին թէ՛ Գաղկեղոսի ժողովը, թէ՛ Լեւոնի Տաճարը և թէ՛ միասնապէս Եւֆրատէսը Այս թուականէն վերջ Հայ Եկեղեցւոյ պատմութիւնը անդուզ հաիւ մըն է յաւնական սահմադաւթեանց դէմ՝ որոնք միշտ միասութիւն կ'առաջարկէին, մոնաւանդ քաղաքական առաջնապահութեամբ, քրիստոնէական մարդասիրութեամբ: Բարբէն Կոթաղիկոս Վաղարշապատի Ե. ժողովով (495), Ներսէս Բ. Բագրեւանդացի՝ 551ին, Յովհ. Կոթաղիկոս Գաբրիէլեան՝ 571ին, Մովսէս, յետոյ Աբրահամ Աղբաթաւանցի և Կոմիտաս Կոթաղիկոսները միշտ դէմ կեցան Գաղկեղոսի ըմբռնութիւն: Իսկ Նորի և Ներսէս Շինողի զարաւարտութիւնները որդիւնք էին յաւնական բանակներու, ճնշման և բռնութեան, ինչպէս տայք Կերպով դիտել կաւառոյ Գեղեցի:

Յովհաննէս Օձնեցի իմաստասէր կաթողիկոսը՝ շատ առելի զօրաւոր տնտեսականութիւն մը, կորովի պաշտպանը հանդիսացաւ իր եկեղեցիին, քան իր մէկ երկու նախարդները, որոնց նուազ վճարովան ընթացքին մէջ մեծ դեր ունի քաղաքական աննպաստ և ապիրախ վիճակը երկրին: Իր անունով հասած «Սուկս ժողովոց որ ի Հայքս Թաւղթին մէջ (Կիրթ Թղթ. 220-33) կը կարգուին. քըմբարանցից Ժողով լինել ի քաղաքն և ի իշխանն իւր տաշնդս Քաղեկաշին . . . սը զերթորոգութիւնն զաւանանդ չորթորոգութիւնն խառնովանին՝ ըստ անիծեալն Տոմարին Լեւնիս:

Այսօր Բաղրատունիի շրջանին ունինք Կ. Պետյոյ Փոստ Պատրիարքի Թուղթերը՝ Այս վերջինը որ իր ամբողջ հանձնարն ու հնարամտութիւնը գործածեց ըստնելու համար Յոյն Եկեղեցին Լատինականէն, իր այս նպատակին հասնելու համար ուղեց նախապէս Արեւելքի փառք Եկեղեցիները իրեն միացնել և ի միջի այլոց դիմեց նաև Զաքարիոս Լայրսպեանին (854-77)։ Փառք ձեռնարկը, միութեան տեսակէտէն, յիշու ասկելի արդիւնք մը չունեցաւ, թէև յաջողեցաւ տեղեկել Արեւելեան Հիւրճուածը։ Անոնիս Մակաբին (943-965) առիւի կտրծր և խառն եղաւ միութեանական այս խընդիւրներուն մէջ, Քաղկեդոնական մկրտուածները նախօժ մը ևս մկրտել հրամայեալէ իտկ խաչիկ կաթողիկոսի (973-92) անուհէն տնքաժաժն պիտի ըլլայ չայ Եկեղեցւոյ հեռանդաւն պայտպայտին համբաւը։ իր օրով յաւնականն սանձաւթիւնները առելի պիտի քառականային։

Պետրոս Գեառգարձ (1019 - 58) տխուր էջ մը կը բանայ Հայրապետներու շարքին մէջ։ Իր շահամտը տրամադրութիւններուն արդիւնքը եղաւ Անիի քանձումը Յօաննաց Բայց կրք ունոր յաջորդէց Առշիկ Բ․ Անցիցի, միութեան խլովբը բռնութեան ձեւ մը տաաւ Յօաննաց Կոզմէ։ Պետական ուժով Պալիս տարուեցաւ ահ ուրիշ եպիսկոպոսներու հետ (1054), ուր ծանր նպատակիքներով առաջարկուեցաւ իրեն՝ ընդունիլ քաղկեդոնականութիւնը, հաստակիլ Պալատյ Աթոռին եւ տարեկան տուրք վճարել։ Անցիցին գողայն, հոգատակ իր վրայ ի դարձ գրաւած բոլոր խոշտանգումները, պահից իր կորովը, պատասխանելով ամէն հարուածի։ «Չոր մինչև ցիմ ներգահ, պահից իր կորովը, պատասխանելով ամէն հարուածի։ «Չոր մինչև ցիմ ժողանդին է՛ք լեալ՝ եւ ո՛չ հաւաւանիմ» (Լուսաւ. էջ 60)։ Դրիգոր վեհապետների անձնական գիրքին ու իշխանական ազդեցութեան շնորհիւ իրողութիւնները բարեփոխուեցան մասամբ։

Բաւերինեանց իշխանութիւնը սկսած էր մասնադ ընել կայսրութիւնը, ար մտէն հնարք ի գործ կը դնէր իր խանձարարքին մէջ ջնջելու համար զայն: Լեւոն Ա. այդ հակառակութեան յայտնի զտն կըտու թորոս Բ. (1145-68) քանիցս ջարդեց Մա-
սիսէլ հայտնի բանակները և աջնց խոչնդիրներուն: Կայսրը, յաւատաւ կրօնական
հաշիւներ իմեցի; այդ ձեւով կիրիկիսն դարձեալ գրաւելու և Բաւերինեան նորածիլ
իշխանութիւնը աշնչացնելու համար:

Իշխանութիւնը ոչնչացնելու համար
Շտաբակի կոթադրեկանութեան միջոցին է որ Մանուէլ կայսրը վերջին վորժ
մըն, ու ի՛նչ, թէն ապարդիւն է Շտաբակին անմիջական յաջորդները հետեւեցան իր
ուղղութիւնները Մանուէլ կայսրի Եւսեանց Միքայէլ Պաթրիարքի, այսինքն միւս-
թեան պաշտպաններուն անհետացումով ոչաւ վերջնաւոր հաւ Յայն և Հայ Եկեղեցի-

ներու միութեան խնդիրը, որուն այնքան հակառակ էին Արեւելքի Հայ վարդապետները: Մեր Եկեղեցւոյ պահպանողական տարրը կը կազմէին երանաշնորհ այդ վարդապետները, և զգալով քաղաքական գիտութիւնները կրօնքի սիրով չպարուած ձեռնարկներուն, կը զգուշացնէին միշտ Պաշլուա Հայրապետները, իրական արդիւնքի մը հասնելէ (Տես Վեամականի Գրիգոր Տղայի, Տուաէորդիի Վիճարանութիւնս ուրը, Ընդհարարական, Ստ. Օրբէլեան, ևն.): Պաշլուաւի կաթողիկոսներուն հետ՝ վերջապա նոեւ յունական միութեան կազմակերպիչ փորձը: Անկէ յետոյ եղած տկար ձեռնարկները ուշագրաւ արդիւնքի մը չյանգեցան, Հայերը շուրջ հազար տարուան փորձառութեամբ շատ լաւ ուսումնասիրած էին Բիւզանդական քաղաքականութեան փողոցը խորգաւանանքը:

Իսկ Հայոց յարաբերութիւնը Հռովմի Եկեղեցիին հետ, միութեան գետնին վրայ, համեմատաբար յետագայն ժամանակներուն կը վերաբերի, ինչպիսիքներու շրջանին: Մէկ կողմէ նիւթական բարորութեան խոստումը և միւս կողմէ քաղաքական փորձութեան վերահաս վտանգները յաջողեցան առաւել կամ նուազ դարձնել ոմանց աչքերը դէպի Արեւմուտք. բայց այս դարմանալի բան մը չէ, վասնզի մեր մէջ Ստյ (1307) և Ատանայի (1315) ժողովականներու գումարումէն շատ տարիներ առաջ՝ Յունաց Միքայէլ Կայսրը տնգամ Լիոնի մէջ ստորագրած էր արդէն Ուղղափառ հաւատոյ դաւանութիւնը: Արդ՝ ա՛յ միայն Հայեր այլ և Յոյներ՝ իրենց քաղաքական տկարութեան առջև՝ ստիպուած էին այդ միութեան գործին համակերպիլ երբեք, բայց թէ՛ Յունաց և թէ՛ Հայոց՝ ա՛յ բոլորովին բարեկալապական մտածութեամբ յուզուած այս շարժումները բնականաբար պիտի դադարէին երբ Միջին դարը փակող յաղթութիւնը ամէն բան վերջացուց: Այս մեծ պատահարէն քանի մը տարիներ առաջ գումարուած Փլորենտեան ժողովը (1438) որ պիտի հաւաքէր ընդհանուր Բրիտանիայ Եկեղեցիները հռովմէական միւնիոյն դրօշին տակ, կամ թէ ըսենք՝ Արեւելք և Արեւմուտք զիրար պիտի գրկէին, ցանկացուած վախճանը չունեցաւ ու չէր իսկ կրնար ունենալ: Մինչ մէկ կողմէ Արեւելեան հերձուածը կ'ուզէին մէջտեղէն վերցնել, արդէն Արեւմտեան հերձուածը աւելի ծանրակշիռ երևոյթ մը կ'առնէր: Ժողովը ապարդիւն մնաց և խոսէ աւելի բարձր ճակատագրի մը հասնելու ընդունակ չէր: Այսպէս չարչարաբար պատրանքի վերածուեցան գերագոյն գահին տաճած գեղեցիկ յոյսերը՝ ինչպէս Յունաց նոյնպէս և Հայոց միարեանութեան ժառանգ, անոր համար հռովմէական կղերը չի խղճահարիւր այսօր յայտարարել թէ Յոյները չյապաղեցան իրենց մեղքը քաւել 1453ի աղէտով և մեր տարաբախտ ազգն ալ գուցէ տնկէ յետոյ դատապարտուեցաւ դժոխքի յաւիտեանական կրակներուն:

Սակայն ո՛րա յայտնի է թէ Փլորենտեան ժողովին անյալող ելքը զգացուց Հռովմի Քահանայապետին իր այն տկարութիւնը՝ որուն գիտակցութիւնը դեռ չունէր ահ, և դար մը չանցած իրապէս իմացաւ թէ պատած էր այն ուղկանը՝ զոր կը ցանցէր Արեւմուտքի և Արեւելքի մէջ և Տրիտենդեան ժողովը ի զուրկ տասնեօթը տարիներու ճիգով յոգնեցաւ այդ հիւսուածը նորոգելուն: Սակայն ինչ օգուտ այս բոլորը երբ Լորէնցոյի նման պատմահոգիները, պատմութեան սահմաններուն վրայ արձանացող իրողութիւնները չեն ուզեր տեսնել, և կը չարչարեն պատմութեան փաստերը, ըսել ուզելու համար թէ, Լուսաւորիչէն սկսեալ մինչև Ներսէս Շնորհալի և Հայ Եկեղեցւոյ բոլոր նշանաւոր Հայրապետները Վեամական կաթողիկոս եղած են: Այսպէս ըմբռնած են իրիւք և աշխատած են այսպէս ալ ներկայացնել Հայ Եկեղեցին՝ պատկառելի Զմմէականէն սկսեալ մինչև պատմահար Լորէնցոյ Կոզիմ: Զարմանալի իրականութիւն սակայն, եթէ Լուսաւորիչէն մինչև Շնորհալի, Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ բոլոր նշանաւոր Հայրերն ու Հայրապետները Վեամական կաթողիկոս եղած ըլլային, ի՞նչպէս Հայ ազգին մեծամասնութիւնը իր Եկեղեցիով տակաւին Հայ մնացած կ'ըլլար:

Ինչպէս կը տեսնուի, մեր յարաբերութիւնները Յունաց և Լատինաց հետ երբեք կրօնական հպատակութիւն մը չեն եղած, այլ միայն քաղաքական պարագաներ:

բու. բռնադատում: Երկրորդ թէ Հայ Առաքելական Եկեղեցին եթէ ճշմարտացէս ազերս մը ունի դաւանաբանութեան մէջ՝ Աղեքսանդրեան և Երուսաղէմական Եկեղեցիներուն հետ է առ և ո՛չ թէ Յոյն կամ Լատին: Հետագայ դարերու մէջ, ուր քրիստոսաբանական և փրկչարարական խնդիրներ յարուցուեցան, Հայերը կառչեցան Աղեքսանդրեան Հայրերու՝ երեք Տիեզերական ժողովներու ուղղափառ դաւանանքին, և չուզեցին բնաւ ասոր տոյժով վտասելի շահամբ քարկեմութիւններ:

Մեր ամբողջ Գիրք Յղթցը՝ իր վաւերական հոտաւածներուն մէջ, կրեւելահան վարդապետութեան յարասութիւնն է: Հայ Եկեղեցին Արիսը կը նշովէ Աղեքսանդրի և Աթանասի փաստերով: Կը կռուի Նեստորի, Եւտիքէսի, Քաղկեդոնի ժողովին և Լեւոնի Տոմարին դէմ՝ Կրեւելի հերքումներով: Անցնող դարաւ Գերման դիտուն աստուածաբաններ, իրենց գլուխը ունենալով Հարնաք, համոզուած են թէ Հայ Եկեղեցին միաբնեայ է Կրեւելեան իմացութեով և միշտ կը նշովէ Եւտիքէսը և Լեւոն Պապը:

Թէ ի՞նչ շահեցաւ Հայը քաղաքական այս յարաբերութիւններէն՝ դժուար է ըսել, բայց թէ ինչ կորսնցուցինք՝ բացայայտ է պատմութեան ուսանողին համար: Զարմանալի է որ Հայերը Պապերէն օժանդակութիւն կ'ակնկալէին Պապական իշխանութեան և հեղինակութեան ամենէն աւելի վտանգուած շրջանին, երբ անոնք տրդէն «Բարեկունի Գերութեան», Աւինիոնի աթոռին մէջ կը տուայտէին: Սակայն թէ՛ Յոյները և թէ Լատինները յաջողեցան վերջապէս մեզմէ բան մը շահիլ իրենց ձեռնածութիւններուն և ժողովութեան հնարքներուն շնորհիւ: Յոյները երբ համոզուեցան թէ Հայերը Կիլիկիոյ աշխարհադրական դիրքին հետեւնըով Լատինական զոհ մը ըլլալու հաւանականութիւն կ'ընծայեն, կրկնապատկեցին իրենց ջանքերը, չնայելով իրենց քաղաքական ոչ նուազ խախտ գիրքին որ «հաղարամեայ փտութեան» շրջանն էր, թէնի պատկերալից բացատրութեամբ, և որ վերջապէս Լիոնի կամ Փլորենտիոյ մէջ այնքան պիտի որոննայէր զիրենք: Պէտք է խոստովանիլ սակայն թէ Լատիններն աւելի շահեցան Ունիթիոններով կամ Հայ կաթողիկոսներով, որոնց անգին հերկայացուցիչներէն մին է Լորէնցո Կոգին, քան Յոյները՝ Հայ-Հռոմէներով:

Սակայն Հայ Ուղղափառ Եկեղեցին մնաց միշտ իր փառքին մէջ: Հալածանքները աւելի ևս իր ներսը զօրացուցին հին Հայրերու ճշմարիտ հաւատքը, ինքնագիտակցութեան անմար կայծերով, իրեն ընծայելով, սերունդէ սերունդ, դիւցազնութեան հոգին և դիմագրաւելու աննկուս կամքը: Ամէն դարու մէջ իր հաւատացեալներու արեւնովը սրբազործեց ան իր Առաքելական հիմադրիչներուն յիշատակն ու գործը, և արգիւնաբերեց իր Լուսաւորիչներու Հարշարանքներու գիրնը, որ է Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցին, անկախ, Ուղղափառ, Առաքելական:

Գալով այն առեղծուածային յայտարարութեան թէ Քրիստոսի Եկեղեցին Պետրոսի վրայ հիմնուած է, և հետեւաբար իրական քրիստոնեայ և հաւատացեալ ըլլալու համար պէտք է Հռովմի Եկեղեցիին մաս կաղմել, ոչ միայն քրիստոնէական Եկեղեցւոյ վարդապետութեան, ոգիին և ճշմարտութեան, այլ նաեւ ողջմտութեան հաղապատ է, ենթագրելով թէ Եկեղեցին Պետրոսի վրայ շինուած կրնայ ըլլալ: Մինչդեռ Աւետարանները և Նոր կտակարանի միւս ըլլոր գիրքերը կը վկայն թէ քրիստոնէական Եկեղեցւոյ միակ հիմը և գլուխը ինքն Քրիստոսն է և է, և Եկեղեցւոյ մէջ բուն հիմէն զատ ուրիշ հիմ մը ստեղծելը միայն Հռովմէական Եկեղեցւոյ յատուկ կրնայ ըլլալ: «Զի հիմն այլ՝ ոք ոչ կարէ դնել քան զիսեւան որ է Յիսուս Քրիստոս» (Ա. Կորնթ. Գ. 11): Եկեղեցին Պետրոսին ոչ, այլ Քրիստոսի, և ասոր հատուկ (Ա. Ե. Գարեգու ճշմարիտ, ընդհանրական և միասնական ուղղափառ Եկեղեցւոյ դաւանութիւնն: Նման կարծիք մը, առաւելաբար քաղաքական և մենատիրեցւոյ դաւանութիւնն: Նման կարծիք մը, առաւելաբար քաղաքական և մենատիրական ձգտումներէ բխող, մերժուած է միշտ Արեւելեան հնագոյն բոլոր Եկեղեցի-

ներէն, և որ բաժանումի առ պառակտման պատճառ եղաւ Արեւմտեան Եկեղեցիներու մէջ, Ժամանակին այդ հասկացողութիւնը ի զուր ջանաց իրեն ի նպաստ սերմեր որոնել Աւետարանի մէջ, իր կամուար հասկացողութիւններով և տկար պատճառաբանութեամբ, և Հռովմէական Եկեղեցւոյ շրջանակէն դուրս քրիստոնէայ ոչ մէկ Եկեղեցի կրցաւ հաղթարժեք նպատակաւոր եղած այս խեղաթիւրումներուն:

Լուսինցոն անգամ մը ևս կը ճգնի ցոյց տալ թէ՛ Ր' Եկեղեցւոյ Սուրբ Հայրերը ճանչցած ըլլան դոյն և իրենց գրութիւններու մէջ դառնում: Մեր Եկեղեցւոյ Հայրերը չէին կրնար ինքնահնար վարդապետութիւններու գաւառները ընդունիլ, երբ Քրիստոս այդպէս ըսած չէր և Առաքեալները այդպէր քորողած չէին: Նոր կտակարանը իր ամբողջութեամբ և քրիստոնէական Եկեղեցւոյ պատմութիւնը իր հնութեամբ մեզի ցոյց կուտան թէ թիւր և կամոյսական է Պետրոսի առաքելական պաշտօնը առաքելականէն վեր առաքիւնների մը բարձրացնելու ճիգը:

Մտաթէսի Աւետարանին (ԺՁ. 16-19) այն հաստատումը զոր բոլոր Առաքեալներու կողմէն որոտոտնեց Պետրոս, թէ Շնու եւ Քրիստոսն՝ Որդի Աստուծոյ կենդանւոյն: որուն Յիսուս պատառախանեց, Շնուին քեզ Սիմոն որդի Յովնանու, զի քամքին և որուն ոչ յայանեաց քեզ, այլ Հայր իմ որ յերկինս է: Եւ եւ քեզ ասեմ, զի դու ես վեմ, և ի վերայ այդք վիմի շինեցից զեկեղեցի իմ, և դրսնք դո՛ւնոց զնա մի՛ յողթո՛ւմարեցնին»:

Քրիստոս հոս պարզապէս յանուանէ կոչած է զՊետրոս. Շնու եւ Պետրոս ինչպէս յոյն բնագիրը ունի, ուր հասկնալ ուղղորդին համար որոշ կերպով կը տարբերին Պետրոս և Պետրա որական և իզական տնունիքը: Պետրոսի տնունին փոխաբերական աւելթը պէտք չէ փաթել իրականութեան հետ: Ո՞ր վեմին վրայ պիտի շինէր Քրիստոս իր Եկեղեցին, Պետրոսի՞ թէ անոր հաւատքի վեմին վրայ, թէ Շնու եւ Քրիստոս կենդանի Աստուծոյ Որդին: Յետոյ Պետրոս իր թուղթին մէջ բացատրայտ կերպով կը յայտնէ թէ ինքն Քրիստոս է ձգէմ կենդանի և ձգէմ ընտիր, զլուսն անկեան պատառական (Ա. Պետր. Բ. 4-6): Ուրեմն քրիստոնէական Եկեղեցին կենդանի Աստուծոյ Որդւոյն՝ Քրիստոսի վրայ է հիմնուած, այլապէս շատ փոքրացած պիտի ըլլար, եթէ մահկանացու էակի մը վրայ շինուած ըլլար: Աւետարանի նոյն հատուածին մէջ կը գտնենք որ Պետրոս «Աստուծոյ» կը կոչուի (Մատթ. ԺՁ. 23): Անոնք որ տնուններու և կոչումներու վրայ խաղաղ կը փորձեն, ինչո՞ւ չեն եզրակացնիր թէ հետեւորդ Եկեղեցին Սպասնոյի վրայ հիմնուած է. բայց մեզ քաղ լիցի նման տնեմ և յիմարական պատճառաբանութիւններու և մեկնութիւններու վրայ խաղաղ. այդ սքողողութիւնը անոնց տնկ է միայն, որոնք չեն զշարիր Եկեղեցին աթոռներու վերածելու, իրենց իշխանաւորներուն բարձրութիւնը տպանուիլու համար:

Քրիստոսի Առաքեալներուն մէջ մեծ ու ազդեցիկ չկար, այլ ամէնքը հաւասար էին: Պէտք չէ մոռնալ որ երբ Առաքեալներուն մէջ մեծութեան և առաջնութեան խնդիր ծագեցաւ, Քրիստոս անոնց մէջէն իսպառ հեռացուց այդ մատուցած: Եթէ Պետրոսին միայն տրուած ըլլար գերազանցութեան իրաւունքը, պիտի չըսէր մեր Տէրը Ամէն ասեմ ձեզ, զոր կապիցէք յերկրի, եղիցի կապեալ յերկինս, և զոր արձակիցէք յերկրի: Եղիցի որձակեալ յերկինս» (Մատթ. ԺԸ. 18): Յիսուս իր ամբողջ քորողութեան շրջանին հաւաստապաշտ հրահանգեց իր Առաքեալները: Գերիշխան լինելու փափաքին մերժումը կ'երեւի նաեւ Ջրեղեան որդիներու պարագային, երբ անոնք աշխարհիկ մտածումներով աթոռնորդ և դերձեր խնդրեցին: «Աստիցիք յերկրոտանս աթոռ, դատել զերկրոտանս այդք փարոյսի» (Ղուկ. ԻԲ. 30): Եթէ ատոնք իրեկուքին աթոռները հաւասար են, ա՞նք և Պետրոսի տարբեր տասիրտն աթոռն:

Ոչ միայն Աւետարանը այսպէս կը վարդապետէ, այլ նաեւ Պողոսի և Պետրոսի թուղթերը ընդհանուր Եկեղեցւոյ Պաշտոնաւորներու առ հիմ կը նկատեն զՔրիստոս: «Եւ նա է գլուխ մարմնոյ Եկեղեցւոյ, որ է սկիզբն տնդարանի ի մեռելոց, զի եղիցի ինքն յոսմենայնի յառաջնոց» (Կոզմ. Ա. 18): Եկեղեցիի չէնքին հիմը Քրիստոս է (Ա.

Քոյց Լորէնցոն թերեւ կը հրաւիրէ Հայ Եկեղեցին Քրիստոսէ առ Պետրոս, եթէ տանի մեզ, վարդապետը ձգած աշակերտին կ'առաջնորդէ, Փրկիչը մօռցած փրկեալին կը հրաւիրէ, աստուածային հպատակութեան փոխարէն՝ մարդկային հպատակութիւն ընդունիլ տալ կը փորձէ: Պէ՞տք էր արդեօք որ այս դարուս մէջ ալ գեռ լտէինք կրօնաքաղաքացւոյն սակարկութեան հինցած այս խօսքերը, որոնցմով անցեալի մէջ Հռոմ այնքա՞ն պատրանքի ենթարկեց ինքզինքը և ուրիշներ:

Տակաւին շարունակելով մատնումին թելը, Լորէնցոյի հրաւերը կրնայ անդրադարձել աւ թելադրել, որ ան գուցէ կը հրաւիրէ զմեզ Բարթողոմէոսէ առ Պետրոս, սակայն այս պարագային, ինչպէս նախորօք ցոյց տաւինք, կը հրաւիրէ զմեզ նմանէն՝ նմանին, Առաքեալէն՝ Առաքեալին, որոնք նոյն ուսումը, նոյն դաստիարակութիւնը և նոյն Ս. Հոգւոյ շնորհը առին, և թէ գլխաւորութեան կամ առաջնութեան մատնումը առաջին մէկ օրէն արմատախիլ եղած է անոնց հոգիէն, իրենց Երկնաւար Վարդապետի և Օրէնադրի վճռով. «Ար կամիցի ի ձէնջ առաջին լինիլ՝ եղիցի ձեր ծառայ» (Մատթ. Ի. 27):

Ուրախ պիտի ըլլայինք որ Լորէնցոն և իրենները դադրէին այլևս մեղի խօսելէ առաքելապետի, «Դու ես վէճի», «Դրունք դժոխաց»ի հարցերու մասին: Կ'ուզէինք որ գիտնային թէ գիտենք ժմէնքս Եկեղեցւոյ պատմութենէն նոյնիսկ թէ ընդհանրական Եկեղեցւոյ միութիւնը պիտի չհոտորակուէր բնաւ, և անգամ մը փշրուելէ վերջ պիտի վերանստատուէր նոյնիսկ կրկին, եթէ Ս. Պետրոսի յաջորդները կտրադատած ըլլային ի մօտ՝ մանաւանդ թէ ի սրտի ունենալ իրենց մեծ նախորդին մեծազոյն պատուէրը. «Մի՛ իբրեւ տիրելով վիճակաց ...»:

Մեր ժողովուրդի նախակրթարանի աշակերտներն անգամ գիտէն այսօր թէ վատթիւանի իշխանաւորներն աւ անոնց հլու կամակատարները Քրիստոսի հեզութեան հակառակ ինչ կեղծպարիշա բռնաւորներ եղած են, և Քրիստոնէութեան շինարար սգիւր հակառակ ի՞նչ աւերներ գործած և կը գործեն տակաւին, և թէ հետեւորդ ի՞նչ պէտք է հասկնալ երբ անոնք անհաւատ և հերձուածող կը կռիւն ուրիշ Եկեղեցիներ:

Ու այս ումենէն յետոյ, Լորէնցոն կողմէն կ'ուղղէ Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ զաւակներուն, որ խելամոյին և հաստատեն, Հայ Եկեղեցիէն հեռացածներու միջոցաւ, այն միութիւնը, որմէ իբր թէ հակառակ մեր նախնեաց մենք հեռացած ենք: Մէկ խօսքով, Միութիւն ընդ Հռովմայ Եկեղեցւոյն և հնադարեայութիւն Հռովմայ Քառանայապետին:

Ուրեմն թողո՛ւնք մեր Եկեղեցւոյ առաքելական հիմնարկութիւնը, մեր հոգեւոր անկախութիւնն աւ ազատութիւնը, թողո՛ւնք մեր Եկեղեցւոյ ժողովրդական ոգին, որ տիպարն է նախնի դարուց քրիստոնէութեան, թողո՛ւնք մեր ումենասուրբ դաւանաւթիւնը, թէ մի է հիլիմ եւ վրլիւ Յիսուս-Քրիստոս, ուրանա՛նք մեր Եկեղեցւոյ հայրապետներու և վարդապետներու հեղինակութիւնները, սւրանա՛նք մեր Եկեղեցւոյ նախապետներն ու մարտիրոսները, որոնք Եկեղեցւոյ միակ եւ կեկականի Քրիստոս չբաժնուելու համար թափած են իրենց վարդապոյն տրիւնը, նստովնք մեր ընտիր և անձնդիր հովիւները, որոնք իրենց հօտին անկախութիւնն աւ ազատութիւնը պահպանելու համար, իբրեւ անկուռն տառնալիներ դիմակալած են միշտ նախ արտօքին թշնամիին, ապա Յունական և Հռովմէական Եկեղեցիներու հակառակութեան և հրապոյրներուն: Մէկ խօսքով, ուրանա՛նք մեր շուրջ 1900 տարիներու սուրբ և մարտիրոս Եկեղեցին, որ ամենադժուրակ ժամանակներու ընդմէջէն, կարծիր պահակն է եղած քրիստոնէութեան՝ Ասիոյ մէկ խաւ անկիւնին մէջ, դարերու խաւարին և մարդերու նենգութեան և զաղանսութեան դէմ:

Այս բոլորը պիտի թողունք ընդունելու համար Հռովմէական Եկեղեցւոյ Միաւթիւն, Հռովմայ Քառանայապետի գլխաւորութիւն և Պետրոսի առաքելապետութիւն: Այսինքն թողո՛ւնք աստուածայինը և ընդունինք մարդկայինը, թողունք

ազգայինը և ընդունինք օտարը, և ի՞նչ շահելու համար, ընդարձակելու համար
 Լիբանանի և Սիւրբոյ մէջ Լորէնցոսի որոնողներու իշխանապետութիւնը թէ ոչ նոր ծիրա-
 նինքրու և տիրողսնեքու խոստումը, որուն ի հաշիւ կը գրուին այս ըստը:

ԵԱՐԱԿԱՅՈՒԹԻՒՆ. — Սիրելի Հայորդի, երբ կարգուս հակիրճ այս էջերը, իբրեւ
 անցողակի բայց անհրաժեշտ պատասխանը ամբողջապէս Լորէնցոսի, որ աներեւակայելի
 չարութեամբ կը խեղաթիւրէ և կ'ուրանայ մեր սրբազան պատմութիւնը իր ըովոն-
 դակ սխրանքով, կարծելով թէ տի մը ծախսով կտրելի է մթազնիլ անտանձուն գե-
 ղեցկութիւնը մեր անցեալին, յիշէ թէ Հայ Եկեղեցին ցեղին խղճմանքն է, որ ոչ
 մէկ բանով կրնայ փոխարինուիլ: Այն սրբաբանը՝ ուր Հայ կեանքը ամենէն աւելի
 մարգուցեցու գէպի բարին ու կատարելը: Գանձարանը՝ ուր պահուեցան ու կը պահ-
 ուին մեր հոգիին ու մաքին շնորհները և մեր արիւնով գնուած գոնձերը:

Երբեք մի՛ փոխեր մեր միան ու սակորը եղող Հայ Եկեղեցին, ուրիշ որեւէ
 բանի հետ, ան որուն ճարտարապետը եղաւ Լուսաւորիչ, Լուսաւորը՝ Մեսրոպ,
 ժիր մատուցակը՝ Սահակ, աղօթող քուրմը՝ Նարեկացին, և քաղցր երգիչը՝ Շնորհա-
 լին: Անիկա դժուարութիւններու և աղէտներու շատ է բախտ, բայց չէ խորտակ-
 ուած: Ժիշտ ունենալով բաւարար լայն, բաշխելու իրեն յառող հոգիներուն՝ և տա-
 րածած իր սփոփարար հովանին, որ եթէ աշխարհիկ զօրութեամբ զինուած բազուկ
 մը չէ եղած, սակայն հազեւոր միւլթարութեան և զօրութեան նեցուկ է հանդիսա-
 ցած մարմնապէս խոշտանգուած և գերուած իր գաւազներուն համար:

Սիրէ քու Մայրենի Հայ Եկեղեցին, սրբուէ անով, և անոր մեծութեան գան-
 ձերուն մէջ սրունէ հոգեկան կազդոյրդ, պատրաստ ըլլալով, եթէ հարկ ըլլայ,
 արեւունդ վերջին կաթիլը տալու իրեն համար: Մի՛ արամեցնէր այդ Մայրը և մի՛
 ըլլար խորթ գաւազը Հայաստանեայց Եկեղեցիին:

Բոլոր անանք որոնք կը հեռանան Հայ Եկեղեցիէն, իրենց ներշնչումն ու ուղ-
 ղութիւնը կ'առնեն ուրիշ ոգիէ մը, որ խոթաւ կը նայի մերինքն: Բոլոր անանք
 որոնք մարդսրտական ծաղկանքով ազգին ծոցէն կը խլեն իր միտմիտ և յաճախ
 բարեմիտ գաւազները, իրենց վրայ կը հրաւիրեն Հայ ժողովուրդի դարուսը արեւուն
 ու հաւաքի բողոքը, արեւնապատգամ անէծքը:

Ձառակունք Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ, հազէք նորէն և միշտ, մեր դարուսը
 ողջմտութեան զրահը, իբրեւ մի հօտ շարունակելու մեր գոյութեան պայքարը: Ամէն
 մասնիկ որ կը փրթի մեր ամբողջութենէն, արժէք մըն է որ կը պակսի մեր նիւ-
 թական ու հոգեկան դրամադուլանքն:

Ուշադիր եղէք Առաքնաւի խօսքին, «Որպէս ընկալարուք գրիստառ Յիսուս
 զՏէր, նովին գնացէք: Զգոյշ լիբուք, մի ոք իցէ որ զձեզ կ'ողորմուիցէ ճարա-
 րութեամբ և անտի խորհութեամբ, որք ըստ մարդկան աւանդութեան և ըստ առ-
 րեց աշխարհի են և ոչ ըստ Յիսուսի-Քրիստոսի»:

(Վերջ՝ 4)

ԽՄԲ.

ՆՕԹՔ ԵՒ ՆԻՇՔ

Վարդան Վարդապետ Թէքեանը, «Մասիս» շաբաթաթերթին մէջ պաշտպանելու և արդարացնելու կը փորձէ ստապատում Լորէնցոյն եւ իր «Հայոց Եկեղեցին», ԵԱՏԻ անդրադարձութիւններուն դէմ, քրտաբարբառ հայերէնով մը: Եթէ Լորէնցոյն իր անիմաստ ճերբումներով փորձը կ'ընէ ուրանալու Հայ Եկեղեցոյ առաքելականութիւնը եւ ուղղափառ դաւանանքը, Թէքեան Վարդապետը իր Թիթեղեայ հայերէնով եւ հասկացողութեամբ, բարձրօրէն կ'ապացուցէ թէ զուրկ է նախ հայ լեզուի ժառանգութենէն, յետոյ տրամախոհութենէն, բայց մանաւանդ հայութենէն:

Նախ ծիծաղելի միամտութիւն է կարծիւ թէ Լորէնցոյի «Հայոց Եկեղեցին» «գիտական մեթոտով ուսումնասիրութիւն», «բանասիրական կոթող» եւ կամ «հայ ազգին պատիւ բերող գործ» է: Այդ գիրքը սուտի եւ չարութեան խառնարան մըն է լոկ, ապացոյց Լորէնցոյի հոգիի ամայութեան եւ անհայտութեան: Մարդ ուղեղի տեղ մտածամաշկ եւ մարմնի փոխարէն խանձած ոսկրակոյտ մը պէտք է ունեցած ըլլայ, նման գործ մը փսխել կարենալու համար: Ոչ մէկ ատեն Հայ Կաթողիկէ գրող մը չէ եղած այնքան առատ իր հոգիին աղբովը, որքան Լորէնցոյն իր այս ստապատումին մէջ: Վստահ ենք որ Թէքեան Վարդապետը չէ կարդացած Լորէնցոյի գիրքը, այլապէս անկարելի պիտի ըլլար, Նոյնիսկ իրեն համար, ըսել թէ «Կոզեանի գրքին մէջ չկայ ամենեւին կիրք», եւր ամբողջ հատարը այդ ժահրով է լեցուած: Լորէնցոյի հանգուցեայ Որմանեան Սրբազանի եւ Հայ Եկեղեցիի դէմ իր հսկայ նախանձն, գլխ ստուած հաւու մը պէս կը չարչարուի, առանց մեռնիլ կարենալու: Իր ստապատումը գիտական մեթոտ եւ պատմական գործ ըլլալէ աւելի, Հայ Եկեղեցիի դէմ նետուած թուք մըն է, եւ Թէքեան Վարդապետը այդ թուքն է որ կը լզէ, մեղր ըմբռնողի ախորժակով եւ թշուառ մեղակցութեամբ:

ԵԱՏ իր անդրադարձութիւններուն մէջ փողոց չէ իջած, ինչպէս այնքան անհեթեթօրէն կ'ուզէ ըսել Լորէնցոյի մեղսակիցը, սակայն ստողներու եւ ուրացողներու հետ դէմ առ դէմ գալու եւ անոնց արժանի լեզուով իր խօսքը ըսելու հարկին ներքեւ, անոնց քովէն է անցած: Եթէ այս ցաւալի հանդիպումը մեղք էր նկատուի, իր ըսելիքը չգիտցող ճամարտակներէն, առիկա մեր արգահատանքը կ'աւելցնէ միայն անոնց նկատմամբ, որոնք իրենց աչքին գերանը տեսնելու չափ աչք չունին: ԵԱՏը չի ստեր, չ'ուրանար, չի խեղաթիւրեր պատմութիւնը, մանաւանդ մեր պատմութիւնը, իր բովանդակ սխալներով: Անբաղդատելի այդ յիշատակարանը, որ մեզի կը բերէ մեր սրբերու եւ հերոսներու կարմիր շարանը, որոնք զարիւրուն գիշերը եւ գալիքին արշալոյսը կրեցին հաւասարապէս իրենց հոգիին խորը: Որոնց ստուերները տակաւին կը մնան թափանցիկ եւ գանկերը ճառագայթներու հնոց, զոր չկրցին մարել կրկնակ բարբառստութիւնները բոլոր ժամանակներու: Ուրոնք բոլորը մեզի կը պատկանին, մեր արիւննէն ու հոգիէն կերտուած, կազմելով մեր էութեան ամենէն խորհրդաւոր պատկերը, տեսիլը, յայտնութիւնը մեր երէկուան եւ վաղուան:

Ահա այս սրտառու ձեւերին դէմն է որ կը խիզախէ Լորէնցոյն, նոր Տօնբիշոթի մը բովանդակ արկածախնդրութեամբ անոր դէմ ծօնելով իր փայտէ նիզակը: Իսկ Թէքեան Վարդապետը Սանրոյի դերով այս վրիպած ասպատկութիւնն է որ կ'երզէ, անարուեստ աճալարարութեամբ:

Աւելի կ'արժէ պարզ բայց կենսունակ անցեալ մը՝ որ կայ ու կը մնայ իր քաղցր մշուշին մէջ, քան այն՝ որ իր կարծեցեալ փառքովն ու ժողովութեամբը ամէն օր կը մեռնի իր հպարտութենէն:

ԵԱՏը չի վախնար ճշմարտութենէն, բայց կը ծառանայ անոնց դէմ՝ որոնք ամբարշտօրէն կը յանդգնին կոնկուստի ամենէն նուիրական սրբութիւնները մեր ժողովուրդին, իրենց աղտոտ կօշիկներով: Անոնց դէմ, որոնց համար ամէն ինչ մտքի խաղ է եւ պահանջքին յարմարուած խորհելու եւ զգալու կերպ: Անոնց դէմ, որոնք իրենց կազմակերպած պատեհապաշտու-

Թեան հանապազօրեայ կրթանքին մէջ ած-
խացնել կը փորձեն իրենց ներսը, ինչ որ
վեր է ամէն բանէ: Այսպիսիներուն համար
ճշմարտութիւնը ոչ միայն յարաբերական է,
բայց մանաւանդ յաջողութիւններ որսալու
հնարք մը լով: Այդ հնարքին է որ դիմած
է Լորէնցոն, տասնորհինգ տարիներու իր
գործը լոյսին հանելով այնպիսի ատեն մը,
երբ Լիբանանի մէջ Կաթողիկէ համայնքին
Պատրիարք-Կաթողիկոսութեան դուռը կը
բացուէր, որմէ ներս կը կարծէր թէ պիտի
կրնար մտնել, Հայ Եկեղեցւոյ դէմ մրոտած
իր ընդարձակ գրաբարոսագրին միջոցաւ,
սակայն յաւիտենական է առակին դասը,
ով որ շուրջին ետեւէն կը վազէ, իր բերնին
ոսկորը կորսնցնելու վտանգին կ'ենթարկէ
ինքզինքը:

Ըսինք թէ Քէրէեան Վարդապետը ծա-
խաւեր իր արտայայտութիւններով կասկած
կը ներշնչէ թէ կարդացած ըլլայ Լորէնցոյի
ստապատումը: Իսկ ԵԱՏԻ անդարադարձու-
թիւններուն դէմ իր զառանցանքները ցոյց
կուտան որոշապէս թէ յիշեալը չէ կրցած
հասկնալ ԵԱՏԻ ըսածները, եւ իր մզկոտած
վառօղով լեցուն հրետանին միայն իր ու-
ղեղին պարապութիւնն է որ կը թնդացնէ:
Այլապէս պիտի չըսէր բանին՝ որոնք գո-
յութիւն չունին այդ գորոյկին մէջ:

Հոն չէ ըսուած, օրինակի համար, թէ
այժմու Պապը բռնաւոր է, հոն չէ անար-
գրւած Կաթողիկէ Եկեղեցին, բայց մատնա-
նշուած է անոր ամբարհաւանութիւնը եւ
իրմէ դուրս միւս Եկեղեցիները իրեն հերձ-
ուածող նկատելու հակամտութիւնը: Թէ
Հայ Եկեղեցին, իբր մաս ընդհանուր եկե-
ղեցիի, իրեն հիմնադիր կը ճանչնայ զՅի-
սուս, ի հեռուէս Հռովմէական Եկեղեցիին
որ կ'ընդունի զՊետրոս: Թէ Հայ Եկեղեցիին
հիմնադիր չեն Նոյնպէս առաքեալները, ո-
րոնք անոր քարոզիչներն են միայն: Ճշդ-
մարիտ Եկեղեցին միակ հիմնադիր մը մի-
այն ունի զՅիսուս Քրիստոս: Հետեւաբար
մենք իբրեւ Եկեղեցի, քրիստոնէական ենք
ըստ հաւատոյ, առաքելական՝ ըստ քարո-
զութեան եւ ըստ աւանդութեան(*):

Աւելին, մեր նոր Եկեղեցուն հակասու-
թիւններ մատնանշել կը յաւակնի ԵԱՏԻ
արտայայտութիւններուն մէջ, յայտարա-
րելով թէ «էջ 24ին մէջ Հայ Եկեղեցին կը
կոչէ Տիեզերական Եկեղեցւոյ անդամ, իսկ
մէկ էջ յետոյ կը մերժէ Տիեզերական եկե-
ղեցւոյ գաղափարն անգամ»: Անոնք որ
ունին ԵԱՏԻ գրքոյկը թող բանան եւ նա-
յին թէ նման բաներ գոյութիւն ունին:
Ճիշդ է թէ հոն կան շարք մը բացատրու-
թիւններ, Եկեղեցիի յղացքին վերաբերեալ
որոնք վեր մնացած են, ինչպէս կ'երեւի,
խեղճ վարդապետի դժբախտ հոսկանողու-
թիւնէն: Ան ոչ միայն կը շփոթէ ըսուած-
ները, այլ նաեւ երեսները էջ 30ի մէջ բա-
ռւածները էջ 34ի մէջ կը զետեղէ, թող թէ
այս էջերուն նկատմամբ իր ըսել ուզածը
բացարձակապէս կապ չունի հոն ըսուածին
հետ:

Յետոյ գիտնականի հովեր առած, պատ-
մական սխալներ նշել կը փորձէ ԵԱՏԻ հե-
տեւեալ արտայայտութիւններուն մէջ. —
«Պատմական տուեալներ անհրաւական են
փաստելու Պետրոսի Հռոմ երթալը: Առա-
ջին դարուն պատկանող ոչ մէկ յիշատա-
կարան ունի նման արձանագրութիւն մը»:
Ասոր ի պատասխան մեր նոր պատմագէտը
կը յարէ. «Այսօր բովանդակ գիտական աշ-
խարհը համաձայն է ընդունելու մէջ Ս.
Պետրոսի Հռոմ երթալը»: Նկատի չունինք
իր անկարելի նախադասութիւնը, սակայն
շատ ուրախ պիտի ըլլայինք եթէ այս նոր
բանիմացը մեզի բերէր հակափաստներ՝ ըս-
ուածը հերքող, եւ չնօսէր յանուն գիտա-
կան աշխարհի, թող թէ նման աշխարհ մը
իր մտքին մէջ գոյութիւն չունի:

Յետոյ իրեն մեծ պատմաբան կը մերժէ
ընդունիլ թէ «Լատին ցեղերը առհասարակ
Կաթողիկ են, Ունկո-Սաքսոնները՝ Բողո-
քական, իսկ մնացեալները Օրթոտոքս»:
Իբրեւ հակափաստ ըսուածին, մեր պատ-
մագէտը կը յիշէ գերման, սլաւ, ռումէն,
սեւամորթ կաթողիկներու պարագան, ա-
ռանց անդարադառնալու թէ այս մանր բա-
ցառութիւնները օրէնք չեն կազմեր եւ չեն

(*) Արդեօք մեղք եւ հայեայնք է խօսիլ այն
հիմարտութիւններէն, եւ այլապէս այն ամբա-
բիշտները, որոնք թաւալի պէս վարժուած են

կրկնելու քաղկոսութեան պատճառաբանութիւններ,
նախապայարեալ տեսութիւններ, այլընդայլոյ
մեկնութիւններ եւ քմածին եզրակացութիւններ,
առանց զոյգել արժանապատուութեան:

կրնար խախտել ցեղային ընդհանուր նկարագրով պայմանաւոր իրերու ընթացքը: Իր յիշածները Կաթոլիկ եկեղեցւոյ առաքելութեան, մարդոսութեան եւ բռնութեան զոհեր են մեծաւ մասամբ, եւ վերոյիշեալ ընդհանուր սկզբունքին չեն հակասեր: Թէ՛քէեան եղկելին ուրկէ՞ պիտի գիտնայ թէ՛ ազգութիւնը հրաշէկ երկաթի մը պէս դրոշմուած է ամէն անհատի վրայ, որուն համար դժուար է իր վրայէն վերցնել ազգային անջատ տիպարը, կամ ազատել իր ազգային առանձնայատկութիւններէն եւ հոգիի այն ուրոյն կաղապարէն որ յատուկ է իր պատկանած ազգին: Այս սկզբունքը ազգաղաւններուն համար չէ՛ անշուշտ, ոչ ալ իրենց մորթին ու զգեստին հետ իրենց ազգութիւնը փոխողներուն:

Ամենէն ճիշտապէս, Թէ՛քէեան Վարդապետը ժ.ճ. դարուն մէջ կը փոխադրէ ԵԱՏԵՐ, չենք գիտեր իր ո՞ր մեղքին համար, երբ ինքը եւ իրենները Միջին Դարը իրենց կըռնակը առած կը պտտին, նոյնիսկ այսօր, եւ կասկածելի է որ կարենան ազատիլ միջնադարեան մտքի եւ հոգիի կաշկանդումներէն եւ յետահայեաց մտայնութենէն, որքան ատեն որ Կաթոլիկ անունը կը կրեն իրենց վրայ: Ասիկա ամբաստանութիւն չէ, այլ իրականութիւն, եթէ Թէ՛քէեան Վարդապետը իր հոլոված բայց չունեցած գիտութեամբ եւ տարփողած լոյսով նկատի առնել կարենայ մեր ըսածը:

Միւս կողմէ, «Սիոն» իր մասնաւոր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Թէ՛քէեան Վարդապետին, որ ԵԱՏԻՆ կը վերագրէ՛ տրեւելեան վարդապետներու մտայնութիւնը: Այդ արի արանց եւ գիտուն կրօնա-

ւորներուն շատ բան կը պարտի Հայ եկեղեցին, որովհետեւ անոնք, հաւատարիմ իրենց նախնեաց դաւանանքին եւ աւանդութեան, գիտցան ըսել թէ՛ «այս աւանդութեան վրայ հաստատեալ կամք եւ ոչ խտորիմք ի նմանէ ո՛չ յաջ եւ ոչ յահակո», երբ Թէ՛քէեան Վարդապետներու նման խեղիանքներ կը հեռանային իրենց մայրենի եկեղեցիէն եւ ազգութենէն, պնակ մը ոսպնապտուրի հաշուոյն:

Լաւ մտիկ րէ՛ք, Թէ՛քէեան Վարդապետ, ԵԱՏԻ գրքոյկը անխախտ համոզումն է ինչպէս մեր երէկուան այնպէս ալ այսօրուան Հայ եկեղեցիի բոլոր զաւակներուն համար: Այդ գրքոյկին պահանջը այնքան շատ է, որ Սրբոց Յակոբեանց Տպարանը ստիպուած վերստին կը հրատարակէ զայն: Անտարակոյս որ անոր ստեղծած խանդավառութիւնը մէկ կողմէ եւ Լորէնցոյի գրքին ամօթը միւս կողմէ տուն տուած պէտք է ըլլան ձեր «Մասիս»ի փսխութիւն:

Ողմի խայթ, հոգեկան տառապա՞նք, թէ՛ ոչ ճշմարտութեան խթանին դէմ չկարենալ քացեցել սրտմտութիւն. մին կամ միւսը, եւ կամ թերեւս բոլորը միասին մղած են Ձերդ Հայրութիւնը, որ ցաւին տակ ընթացք տաք Ձեր անտարագելի յօդուածին, ըսելու բաներ՝ որոնք անդէպ են, սրբագրել փորձելու իրողութիւններ՝ որոնք մեր հաստատ համոզումը կը կազմեն: Քեզի պիտի բաւէր, սիրելի Վարդապետ, առտուան Սաղմոսը եւ իրիկուան «Համբարձին», անոնցմով թերեւս կարենալիք թիլ մը աւելի համարալնալ, գէթ Լորէնցոյին հասնելու համար: Առայժմ՝ այսքան:

ԶԱՐԵԿ ՊԷՑ ՆՈՒՊԱՐ

♂ ♀ 1 2 3 4

ԺրճԵԼ, 20 Սեպտեմբեր 1962

ՏԻԱՐ ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Նախագահ Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միություն

உதா. உதர.உ

Իմ սիրելի Նախարարացու,

Ձերմ շնորհակալությունն կը յայտնեմ այն ալցելուծեան համար զոր բարեհանճաք ինծի տալ, փրեւել մէջ, Ձեր Եւրպա վերջեա կատարած ճամբորդութեան ընթացքին, և որ մեր միջև կարծիքներու փոխանցումի օգտակար առիթ մը ելան Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան այժմու կազմութեան և ապա բայի հեռանկարներուն շուրջ:

Մեր Միությունն ժերանորոգման հիգիեն և նիւթական միջոցներու ընդարձակման մէջ Ամերիկայի մեր բարեկամներուն դերը այնքան թանկագին եղած է և կը շարունակէ ըլլալ, որ մեր այցելութեան առիթէն կ'օգտուուի շնորհագին մեծարանգս մատուցանելու, անկած մը ևս, մեր Միութեան Ամերիկայի բոլոր նահանգներուն և մասնաշրջանային կերպով վարչութեան որուն նաեւ մեր նախագահէն այնքան գործուն կերպով ու ամբողջական նախաձեռնումով մը:

Ճնշուած աշխարհի մը այս դժուարին ժամանակներուն մէջ, դժնգակ է Ձեր աշխատանքը դէմ բանդիման մեր Միութեան ներկայացող փափակ հարցերուն, տրուած քլարով մասնաւորապէս այն հակա ծաւալումը զոր ան ստացաւ համաշխարհային վերջին պատերազմին վախճանէն ի վեր:

Ծն շատ լաւ է կ'ըմբռնեմ, այն տեղեկութեանց լոյսին տակ զոր բարեհաճեցաք ինձի հայթայթել և որոնցմէլ զրկուած էի ժընեւի իմ առանձնացումիւ մէջ, այն բոլոր պատահանքեր որոնք անբարձեշտ կ'առեւտցին մեր Միութեան վերականգնութիւնը Ամերիկեան օրէնքներուն համաձայն, պահելով ճշտեղծելու ջրապահանքն իրաւական անձնաւորութեան առաւելութիւնները, անհրաժեշտ պահանջներու առանձնին մէջ: Ինձի համար գոտեպնդիչ է և բաւարար Ձեր հաւատարմէք թէ Մայր Ընկերակցութիւնը, այժմ Ամերիկեան իրաւական կոտուցեցաւ ըզով, անվիթար կը պահէ մեր Միութեան նկարագիրը իբր հայկական ազգային հաստատութիւն, ապա-հովելով թուր անգլանքներու իրաւաւնքներուն հաւասարութիւնը, ո՛րք որ այ գոտեպնդին առեւել և ինչ նպատակութեան ալ պատկանին: Անվերապահ վստահութիւն ունիմ Ձեր կորոյմառութեան, ինչպէս նաև մեր Գեղրոնական վարչութեան իմաստասիրեան վրայ, ներգաշխիւնութեան մեր Միութեան գերագոյն շահերը բարգաւաճութիւններու հետ՝ որոնք կը ծագին այն միջավայրին կացութենէն որուն տրորպետութեան տակ կը մնան այնպարհի բոլոր կողմերը ցրուած հայերը, կախում ունենալով տարբեր օրէնքներէ և կտաններէ:

Ազգահար մնացել՝ իմանալով որ մեր ընդարձակ հաղթանակը պայտույթեան ներքո երէկ առ-
դասինք կը խորհին եղբւր Չուիցեփական արգելադրատութեան ենթարկելու մեր Միտքը չնը
շահագործող հարցերը։ Առանց խնդրոյ առաջարկս ընելու իրենց դիտաւարութեանը, շատի ուր
չպի իրաւական դատումի պարագայ մըն է, իրողութիւն է որ նման գործելակերպ մը, ան-
նախընթաց բան մըն էր մեր մէջ, բացարձակապէս հակառակ պիտի լլլար մեր հանձնարարին,
աւանդութեանց ծէ մեր Միտքեան ոգիին իսկ, Ե. ինքն ուրիշ բան չի մտար երբ ոչ դատաւ-
արական դիրեկտը։ Մեր Միտքեան վերաբերեալ սրևէ հարց պարտի դասել լլլումը մեր
անսոսադատութեան ներքին կարգաւարքին մէջ, առանց որևէ արտաքին միջամտութեան լլլ-
լայ դատաւան կամ ուրիշ ձևով։ Յիշարարական օգին, մեր Միտքեան շահերուն ցերեպոյն
նախանձախնդրութիւնը հրամայական կը գործնեն այսպիսի իրաւարարում, ու կը բացաւ-
արեն իմ այս տուած դատարարական։

Ձեզ կը շնորհաւորեմ Ձեր կորովի կեցողածքին համար երբ չէք թողուր որ քրահար
ուած տրուի Բարեգործականի միաձոյլ կառուցուածքին, և չէք թոյլատրեք որ մեր մեծ ըն-
տանիքին ծոցէն ներս պայծառամտութիւնը, խաղաղութիւնը և համերաշխութիւնը խան-
գաբունին անխորհուրդ քայլերու հետեան քով:

[illegible]

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԶԵԿՈՅՑ

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՁՈՒԹԵԱՆ

Մեր Միութեան Պատուայ Նախագահ Զարեհ Պէյ Նուպար պատգամ մը ուղղած էր՝ անցեալ Ապրիլին Բարիզ գումարուած Եւրոպայի Շրջանակին Պատգամաւորական Ժողովին, անոր ներքին աշխատութեանց առնչութեամբ, իրեն հայթայթուած անկատար և միակողմանի տեսչեկութիւններու հիման վրայ, և որ փարիզի մէջ դիտումնաւոր հրապարակումի մը առարկայ էր դարձած, տեղի տալով նաև հայ մամուլին մէկ հատուածին կողմէ անոր արտասովորական՝ սխալ ու անբարեհաջկամ մեկնարանութիւններով:

Վերջերս, Միութեան Նախագահ Տիար Ալեք Մանուկեան, Եւրոպայ իր ճամբորդութեան ընթացքին, սիրալիբ ընդունելութեան մը առարկայ եղաւ Նորին Վսեմութեան կողմէ, Ժընևի մէջ, ու բնականաբար իրենց խօսակցութեան նիւթ դարձաւ Հ. Բ. Ը. Միութիւնը:

Այդ առիթով, Զարեհ Պէյ Նուպար, ինքնաբերաբար փափաքելով բացորոշ կերպով յայտնել իր տեսակէտներն ու կեցուածքը մեր Միութիւնը շահագրգռող հարցերու և ներքին և անհաւուր երևոյթի մը հանդէպ, Տիար Ալեք Մանուկեանի յանձնեց ուղարկու պատգամ մը՝ որով միաժամանակ կը սրբադրուէին իր նախորդ գրութեանն ծնունդ առած անհասկացողութիւնները:

Վը հրատարակենք Նորին Վսեմութեան պատգամը, ֆրանսերէն բնագրէն հայերէն հարազատ թարգմանութեամբ, և որուն ամբողջական բովանդակութիւնը աւելորդ կը դարձնէ ուրիշ օրէկ խորհրդածութիւն:

* * *

Կարևոր կը նկատենք, իբրև վերլուծում և լուսարանութիւն հանրային կարծիքին, անգամ մը ևս ճշդել թէ համաշխարհային վերջին պատերազմին հետեանքով մեր Միութեան կեդրոնը 1940ին փարիզէն փոխադրուեցաւ Նիւ Եորք, ու անկէ ի վեր Միացեալ Նահանգներու մէջ գտաւ աճումի, տարածումի, զարգացման լայն նոր առարկէրդ ու դաշտ, արձանագրելով փայլուն իրադարձումներ, զորն կը պարտինք նաև ամերիկեան օրէնքներուն պարգևած հարկաւորութիւն և ուրիշ բազում առաւելութիւններուն:

Այս իրախուսելի արդիւնքներուն ի տես, և այլ բազմապիսի նկատումներով, խորհուած էր Հ. Բ. Ը. Միութիւնը օժտել Ամերիկեան իրաւական Կանտոնագրութեան մը երաշխիքներով և ապահովութիւններով, նախանձախնդրութիւն մը՝ որ մէկէ աւելի անգամներ հանդիսաւոր կերպով արտայայտուած էր մեր Միութեան Ընդհանուր Ժողովներուն մէջ:

Երկար տարիներէ ի վեր հետապնդուած Ժրագիր մըն էր որ, ուրիմ, իրաւական կէտերու և ազգային նկատումներու բազմակողմանի ուսումնասիրութիւններէ ետք, ի վերջոյ իրագործուեցաւ 19 փետրուար 1955ի Ընդհանուր Ժողովին մէջ, 250 ի դէմ 2540 ձայներու ջախջախիչ առաւելութեամբ, ձայներ՝ աշխարհի բոլոր կողմերէն:

Ժողովէն ամիսներ առաջ իսկ զրկուած հրաւիրագիրներուն մէջ, մի առ մի արտագրուած էին տրուելիք որոշումները, ու պատասխանները՝ հաւանութեան կամ մերժումի մակագրութեամբ, և իւրաքանչիւր վաւերացեալ ստորագրութեամբ, Կեդրոնական Գրասենեակ հասած:

Վը խնդրեմ, սիրելի Նախագահ, որ մեր Միութեան անդամներուն ցոյց տուած միասնական վստահութեան, ինչպէս նաև իմ այլ ամբողջական վստահութեան մէջ, գտնէք ուժի ու իրաւունքը շարունակելու համար հետապնդել Զեր նուիրական առաքելութիւնը — պաշտպանութիւն մըն կերպով ինչ որ մեզ կը միացնէ՝ մեր յանձնարարական Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը:

Կ'արտահայտեմ որ ի հարկին իմ այս նամակս հրատարակէ ինչպէս որ անհրաժեշտ կը դասէ: Խորապէս կը ցաւիմ որ 12 Ապրիլ 1962ի իմ պատգամ, արդիւնք անկատար լիցածաբար մը, և որ կը վարբերէր մեր Միութեան Եւրոպայի վերջին Պատգամաւորական Ժողովին ներքին աշխատանքները, գործածուած և մեր Միութեան իսկական շահերուն հակառնեայ եղանակով հրապարակուած է, անշուշտ ընդդէմ իմ բուն մտածումներուս, որոնք ոչ մէկ տարակոյսի կրնային տեղի տալ:

(Ստորգ.) ԶԱՐԵՀ ՆՈՒՊԱՐ

Ժընև, 20 Սեպտեմբեր 1962

Հիմնադիր և Պատուայ Նախագահ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան

Գ Ն Ա Հ Ա Ց Ա Ն Ք

ՍԻՈՆ-ի առնականից Տիար Գրիգոր Սարգսեան՝ Ն. Ս. Օձնուրիւն Վազգէն Ա. Կարողիկոսին կողմէ գնահատուած է Ս. Լուսաւորչի Ա. Կարգի շնորհագրով, Բարեգործականի, Հայ Եկեղեցիի եւ Հայ եկեղեցական գրականութեան ի նպաստ երկար ծառայութեան մատուցած իր օգնութեան ծառայութեանց համար:

Շնորհակալութիւն եւ զայն արժեւորող Կոնգրէսը պատշաճօրէն յանձնուած են իրեն ձեռամբ Գալիթորնիոյ նորինիսի Առաջնորդին, ճաշկերպի մը ընթացքին, որ սարգուած էր Առաջնորդին բարի գալուստ մտաբերու համար, Կիրակի, 4 Նոյեմբեր 1962ին, Ֆրէզնոյի Ս. Պօղոս մայր եկեղեցւոյ նորակառոյց ընկերական սրահին մէջ:

ՍԻՈՆ իր կարգին սրագինս կը շնորհակալուի իր անխնայ առնականիցը իրեն եղած այս գեղեցիկ շնորհին համար, որուն արժանի էր ինքը:

էին մինչեւ ժողովին գումարումը, քուէի իրաւունք ունեցող Միութեան բոլոր իրաւասու անդամներուն կողմէ, նիստին ներկայ եղող բազմաթիւ անդամներու ձայներէն զատ:

Այս կերպով Հ. Բ. Ը. Միութիւնը ունեցաւ զօրեղ նոր կառուցուածք մը, տրամաբանական, բնական ու ներդաշնակ, ուր թէ իրողապէս է թէ իրաւապէս կը հաստատուէր և ցարդ կը պահուի մէկ կեդրոն, ենթակայ մէկ օրէնսդրութեան և համարատու, ըստ առաջնոյն, Ընդհանուր ժողովին՝ որուն կը մասնակցին աշխարհի բոլոր անկիւններէն մեր բոլոր իրաւասու անդամները, բոլորն ալ եղբայրական ոգիով իրարու կապուած՝ Միութեան անփոփոխ հիմնական նպատակներուն շուրջ, անխախտ միասնականութեամբ:

Զուգեբերական Ընկերակցութիւնը ևս պահուեցաւ, միաժամանակ, բայց անշուշտ առնականօրէն իրաւասութեամբ ու գործերով, ենթակայ բնականաբար Մայր Ընկերակցութեան, իր կեդրոնով Նիւ Եորքի մէջ, գլխաւորաբար Միջին Արեւելքի և Եւրոպայի կառուածներուն համար, և ի նախատեսութիւն ապագայ որեւէ հաւանականութեան:

Կեդրոնական Վարչութիւնը, վարչական վերին իրաւասու մարմին, ընթացած Ընդհանուր ժողովին և անոր տարուն տարի համարատու ենթապէս թէ բարոյապէս, կը յանձնուէ միաժամանակ թէ Ամբիքեան և թէ Զուգեբերական Ընկերակցութեանց ենթակայ Հ. Բ. Ը. Միութեան ամբողջական ռապաւուածքը, ի շահ մեր Միութեան նպատակներուն, այսինքն ի շահ մեր Ազգին:

• • •

Ահա յստակ, ամբողջական և իրական պատկերացումը Միութեան այժմու իրողական և իրաւական կառուցուածքին — իմաստուն, խոհեմ ու հեռատես ուղղութիւն և գործելակերպ՝ Հ. Բ. Ը. Միութեան նման ընդարձակածաւալ մեծ կազմակերպութեան մը համար որ կը գործէ աշխարհի ամէն կողմերը ջրուած հայութեան մը ծոցին մէջ:

Համայն Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը, իր բազմակողմ անդամներով, բոլոր շրջանակներով և Մասնաճիւղերով, միաձայն է և ճանաչած ու կիրարկած՝ վերոյիշեալ գոյովինակը 1955էն ի վեր:

Եւ Փարիզէն քսնի մը անդամներու բողոքն ու անոր առեւթիւր ապերաւան ընթացքը, զոր ծաւալ կ'արձանագրենք, արգիւնք կարգ մը տեսչերու և յաւանդոտ յամառութեանց, Միութեան հանդէպ անշահախնդիր վարմունք մը և շինարար ոգի մը չեն ենթադրեր, ու ամէն պարագայի տակ բան մը չեն փոխեր մեր մեծ կազմակերպութեան բնականոն կացութեան և աշխատանքին մէջ:

Գրիգոր Հ. Բ. Ը. Միութեան
Կեդր. վարչ. ժողովի

ՎԵՐՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒՄ

“Revue des Études Arméniennes”, Հանդիսիմ

«Հանդէս Հայագիտական Ուսումնասիրութիւններու» “Revue des Études Arméniennes», պարբերութեամբ, հիմնուած 1920 ին Ա. Մէյէի և Ֆ. Մազլերի ձեռքով. գաղթեցաւ հրատարակութիւնը 1933, թողլով պարապ մը, զոր ոչ մէկ այլ հրատարակութիւն յաջողեցաւ լինելու:

Հաճոյքով կը տեղեկացնենք թէ, Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան առատաձեռն աջակցութեան շնորհիւ, «Հայագիտական Ուսումնասիրութիւններու» Հանդէսը պիտի վերածնի նոր ձևի մը տակ և նիւթական պայմաններու մէջ, որոնք կ'ապահովեն կանոնաւոր հրատարակութիւն մը բազմաթիւ տարիներու համար:

«Հանդէս»ը պիտի ունենայ խմբագրական մարմին մը, ուր ներկայացուած են հայագիտութեան զանազան մարզերը, ինչպէս և զանազան մշակոյթներ, որոնցմով հիւսուած է Հայաստանի պատմութիւնը: Խմբագրական Մարմինին կ'անդամակցին Պ. Պ. Ե. Պենվենիստ, Կ. Գահէն, Մ. Գանաթ, Ժ. Տիւմէլի, Ա. Տիւրան-Սամբէր, Ֆ. Ֆէյրի, Ա. Կրապար, Պ. Լըմիւր, Շ. Մերսիէ, Ա. Միրամպէլ, Լ. Րոպէր:

Խմբագրութեան քարտուղարն է Պր. Հայկ Պէրպէրեան, 10, Bd. Delessert, Paris (16°).

Կ'առաջադրենք 1963 ին հրատարակել «Հայագիտական Ուսումնասիրութիւններու» նոր շարքին առաջին հատորը:

«Հանդէս»ը, լայնօրէն տրամադրելի է բոլոր երկրներու գիտնականներուն, պիտի հրատարակէ գիտական յօդուածներ, ուսումնական լսելի ճիւղերու վերաբերեալ, լեզուաբանութիւն և բանասիրութիւն, պատմութիւն և հնագիտութիւն, ընկերաբանութիւն և ազգագրութիւն, լսելի տարածուն և միեւնոյն տառն ամենէն հասկնալի հեռագրակերի մը մէջ, ընդգրկելով յարաբերութիւնները հայկական մշակոյթին՝ դրացի երկրներուն հետ:

Լայն տեղ պիտի տրուի Հայաստանի մէջ կատարուած աշխատանքներու թարգմանութեան, որոնք, այլապէս, անմատչելի կը մնան Արեւմուտքի բազմաթիւ գիտնականներու: Զանազան ուսմանց զարգացման մասին ընդհանուր ակնարկներ, գրախօսական ցուցակներ և ժամանակագրութիւններ պիտի աւելնան յօդուածներուն և ինքնագիր ծանօթագրութիւններու վրայ, որոնք կրնան ընդգրկել քարտէս և նկար:

Ուրախ պիտի ըլլանք ունենալով Ձեր ալ աջակցութիւնը, խնդրելով նոյնպէս որ ներկայ յայտարարութիւնը յանձնէք Ձեր ընթերցողներու գիտութեան:

Խմբագրական Մարմինի կողմէ

Տնօրէն

Ե. ՊԵՆՎԵՆԻՍՏ

Փարիզ, Հոկտեմբեր 1962

Ս. ՅԵԿՈՐԻ ՆԵՐՍԷՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ - ԲԵՄԱԿԱՆՔ

● Եր. 3 Նոյմ. — Ս. չորից Անտարակտիկան: Անտարակտիկան Ս. Գառարազը, որ կը մատուցուի էր Ս. Թարաթեան Տահարի գաւթի՞ն՝ Ս. Թարաթեան Անտարակտիկան մատուցի մատուցի մէջ, զանց առնուցաւ: Ս. Թարաթեան Տահարի ընթացիկ նորոգութեանց պատճառաւ:

● Կիր. 4 Նոյմ. — Ս. Գառարազը մատուցուցաւ էր Ս. Թարաթեան Տահարի ընթացիկ նորոգութեանց պատճառաւ:

● Բշ. 5 Նոյմ. — Ս. Գառարազը մատուցուցաւ էր Ս. Թարաթեան Տահարի ընթացիկ նորոգութեանց պատճառաւ: Ս. Գառարազը մատուցուցաւ էր Ս. Թարաթեան Տահարի ընթացիկ նորոգութեանց պատճառաւ:

● Եր. 10 Նոյմ. — Կէսրէի ետք, Ամեն. Ս. Գառարազը ընդ զիստարակտիկան, Միաբանութիւնը շարունակուի մատուցուցաւ Ս. Թարաթեան Տահարի Գառարազը մատուցուցաւ էր Ս. Թարաթեան Տահարի ընթացիկ նորոգութեանց պատճառաւ: Ս. Գառարազը մատուցուցաւ էր Ս. Թարաթեան Տահարի ընթացիկ նորոգութեանց պատճառաւ:

● Կիր. 11 Նոյմ. — Գիւն Խաչ: Գիւն Խաչին եւ առաջին ժամերգութիւնները պաշտուեցան էր Ս. Գառարազը մատուցուցաւ էր Ս. Թարաթեան Տահարի ընթացիկ նորոգութեանց պատճառաւ: Ս. Գառարազը մատուցուցաւ էր Ս. Թարաթեան Տահարի ընթացիկ նորոգութեանց պատճառաւ:

● Կիր. 18 Նոյմ. — Ս. Գառարազը մատուցուցաւ էր Ս. Թարաթեան Տահարի ընթացիկ նորոգութեանց պատճառաւ: Ս. Գառարազը մատուցուցաւ էր Ս. Թարաթեան Տահարի ընթացիկ նորոգութեանց պատճառաւ:

● Եր. 23 Նոյմ. — Նախաժամերը պաշտուեցան էր Ս. Թարաթեան Տահարի ընթացիկ նորոգութեանց պատճառաւ:

● Եր. 24 Նոյմ. — Տօն Ս. Զեհարայի պատճառաւ: Ս. Գառարազը մատուցուցաւ էր Ս. Թարաթեան Տահարի ընթացիկ նորոգութեանց պատճառաւ:

● Կիր. 25 Նոյմ. — Ս. Գառարազը մատուցուցաւ էր Ս. Թարաթեան Տահարի ընթացիկ նորոգութեանց պատճառաւ:

● Կիր. 2 Դեկտ. — Բարեկեցութեան օրը: Ս. Գառարազը մատուցուցաւ էր Ս. Թարաթեան Տահարի ընթացիկ նորոգութեանց պատճառաւ:

● Բշ. 3 Դեկտ. — Ընծայման շաբաթուրդը: Ս. Գառարազը մատուցուցաւ էր Ս. Թարաթեան Տահարի ընթացիկ նորոգութեանց պատճառաւ:

● Գշ. 4 Դեկտ. — Ընծայման շաբաթուրդը: Ս. Գառարազը մատուցուցաւ էր Ս. Թարաթեան Տահարի ընթացիկ նորոգութեանց պատճառաւ:

● Եր. 8 Դեկտ. — Ս. Կիւն Խաչ: Կիւն Խաչին եւ առաջին ժամերգութիւնները պաշտուեցան էր Ս. Գառարազը մատուցուցաւ էր Ս. Թարաթեան Տահարի ընթացիկ նորոգութեանց պատճառաւ:

● Կիր. 9 Դեկտ. — Ս. Գառարազը մատուցուցաւ էր Ս. Թարաթեան Տահարի ընթացիկ նորոգութեանց պատճառաւ:

● Եր. 14 Դեկտ. — Նախաժամերը պաշտուեցան էր Ս. Թարաթեան Տահարի ընթացիկ նորոգութեանց պատճառաւ:

● Եր. 15 Դեկտ. — Ս. Առաքելի օրը: Ս. Գառարազը մատուցուցաւ էր Ս. Թարաթեան Տահարի ընթացիկ նորոգութեանց պատճառաւ:

● Կիր. 16 Դեկտ. — Ս. Գառարազը մատուցուցաւ էր Ս. Թարաթեան Տահարի ընթացիկ նորոգութեանց պատճառաւ:

● Դշ. 19 Դեկտ. — Նախաժամերը պաշտուեցան էր Ս. Թարաթեան Տահարի ընթացիկ նորոգութեանց պատճառաւ:

● Եր. 20 Դեկտ. — Ս. Զարեհի օրը: Ս. Գառարազը մատուցուցաւ էր Ս. Թարաթեան Տահարի ընթացիկ նորոգութեանց պատճառաւ:

սովորութեան, ժամադրարն էր խառնովանալայր
Հոգը. Տ. Մաշտոց Վրդ. Բարխուդանյան։

● Ուր. 21 Դեկտ. — Յզուսիան նախատեսակին
ի Ս. Յակոբ Նախագահին Գերշ. Տ. Նորայր Եղպ.։

● Եր. 22 Դեկտ. — Յղութիւն Ս. Անտուածածնի։
Առաւօտուն, Գերշ. Տ. Նորայր Եղպ.ի գլխաւա-
րութեամբ, Սիւրբան Հայրեր ինքնաշարժերով
մեկնեցան Գեթսեմանի ձորը ու շրջաշփառնով
մտաք գործեցին Ս. Անտուածածնայ Տաճար,
ուր Տիրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ օրուան հան-
դիսաւոր Ս. Գատարազը մատուցեց և աւար պատ-
շաճի քարեղեց Գերշ. Հանդիսագլուխ Որդազանը։

● Կիր. 23 Դեկտ. — Բաբելոնցւոյ Ս. Յակոբայ
պահոց։ Ս. Գատարազը մատուցանեցաւ ի Ս. Յա-
կոբ։ Ժամադրարն էր Հոգը. Տ. Փառէն Արշ. Ան-
տիքեան։

● Ուր. 28 Դեկտ. — Նախատեսակին ի Ս. Յա-
կոբ Նախագահեց Լուսարարագլուխ Գերշ. Տ. Հայ-
րիկ Եղպ.։

● Եր. 29 Դեկտ. — Ս. Յակոբայ Մծբնայ հայ-
րապետին։ Ս. Գատարազը մատուցանեցաւ ի Սուրբ
Գլխաւոր։ Ժամադրարն էր Հոգը. Տ. Մաշտոց
Վրդ. Բարխուդանյան։

● Կիր. 30 Դեկտ. — Ս. Գատարազը մատուց-
անցաւ ի Ս. Յարութիւն, Ս. Լուսաւորիկ եկե-
ղեցւոյ մէջ։ Ժամադրարն էր Հոգը. Տ. Յովսէփ Վրդ.
Մամուր։

ՊԼԵՏՈՆԱԿԱՆՔ

● Բշ. 12 Նոյմ. — Կէսօրէ ետք, Սէստ Թա-
գաւորի գահակալութեան 9րդ տարեգործի առի-
թով, Սէստական Արարիոյ Հիւպատոսարանին
մէջ հարգաւած ընդունելութեան ներկայ եղան
Ամեն. Ս. Գատրիարք Հայրը և Հոգը. Տ. Եանէ Վրդ.։

● Դշ. 14 Նոյմ. — Ն. Վեն. Հիւսէյն Թագա-
ւորի ծննդեան 28րդ տարեգործի առիթին, Ամեն.
Ս. Գատրիարք Հայրը իր, Ս. Յակոբեանց Միա-
բանութեան և Յորդանանի Հայ Համայնքին ա-
նունով շնորհաւորական հեռագիր մը յղեց Ամ.
մանի Արքեպիսկոպիտին։

— Նոյն առիթին, Ամեն. Ս. Գատրիարք Հայրը,
ընկերակցութեամբ Առաջ Թարգման Հոգը. Տ.
Դաւիթ Վրդ. Սահակեանի, շնորհաւորական
գնահ. Ս. Գաղաթիւն Վեմ. Մուհամմէդին։

— Նոյն առիթով, Կէսօրէ ետք, Լաբամ Եւ-
րոփի Ենչիսին հոգմէ, Ռաւստայի արարին մէջ
հարգաւած իշխանեղանի ներկայ եղան Հոգը.
Տ. Դաւիթ Վրդ. և Տիար Կարպիւս Հինդլեան։

— Դարձեալ Նոյն առիթով, Վեմ. Վարդա-
պետի հոգմէ, Զարքայի մէջ արուած հաշիկերոյ-
թին ներկայ եղան Ամեն. Ս. Գատրիարք Հայրը
և Հոգը. Տ. Եանէ Վրդ.։

● Եշ. 22 Նոյմ. — Երեկոյեան, Լիբանանի
անկախութեան 19րդ տարեգործին առիթին, Լի-
բանանեան Ընդ. Հիւպատոսարանին մէջ արուած
ընդունելութեան ներկայ եղան Լուսարարագլուխ
Գերշ. Տ. Հայրիկ Եղպ. և Առաջ Թարգման Հոգը,
Տ. Դաւիթ Վրդ. և Տիար Կարպիւս Հինդլեան։

● Ուր. 23 Նոյմ. — Ելեմիտից Տեսուչ Հոգը.
Տ. Յովսէփ Վրդ. Մամուր Նշանադրեցաւ առ-
ժամայ Տեսուչ Ս. Յարութեան Տաճարին, իսկ
Ս. Աթոռայ Մատակարար Հոգը. Տ. Արշակ Արշ.
Խաչատրեան՝ առժմ. Տեսուչ Ս. Հրեշտակապե-
տաց վանքին։

— Նոյն օրը, Ֆրանսական Նոր Հիւպատոս
Գ. Գրիթիան ար Սանդ Մարի իր առաջին այ-
ցելութիւնը տուաւ Գատրիարքարանին։

● Եր. 24 Նոյմ. — Գերշ. Տ. Սուրէն Արքեպս.
Քէմանեան մեկնեցաւ Դիւանապետ։

● Դշ. 21 Դեկտ. — Դիւանագլուխ և Կալուս-
ժոց Տեսուչ Հոգը. Տ. Եանէ Վրդ. Անէմեան օղա-
յին գծով և վանական գործով մեկնեցաւ Միաց-
եալ Նահանգներ, ուր պիտի մնայ քանի ժամիւր։

● Ուր. 14 Դեկտ. — Վատրիկանի Համաժողո-
վէն վերադարձող Հատին եպիսկոպոսներու պատ-
ուիրակութիւն մը այցելեց Գատրիարքարան։

● Դշ. 18 Դեկտ. — Դարձեալ, Վատրիկանէն
վերադարձող Հատին եպիսկոպոսներու ուրիշ
խումբ մը այցելեց Գատրիարքարան։

● Եշ. 20 Դեկտ. — Պելճիքական Նոր Հիւպա-
տոս Գ. Մարտէ Հիւրեր իր առաջին այցելու-
թիւնը տուաւ Գատրիարքարանին։

● Կիր. 23 Դեկտ. — Կէսօրէ առաջ, Խօլամաց
Միտի տունին առիթին, Սալահ էտ-տին ողջո-
տայի վրայ հատարուած զինուորական տողանց-
քին ներկայ եղաւ Առաջ Թարգման Հոգը. Տ. Դա-
ւիթ Վրդ.։

● Դշ. 26 Դեկտ. — Եւրոպացւոց Ս. Եննդեան
տունին առիթին, Կէսօրէ առաջ, Ամեն. Սրբ. Գատ-
րիարք Հայրը, ընկերակցութեամբ Գերշ. Որդա-
պետներու և Հոգը. Վարդապետ Հայրերու, շնոր-
հաւորական այցելութիւն տուաւ Հատինաց Ս.
Գատրիարքին, Ֆրանսիականց Կիւսթոսին, Գա-
ղապեան Նաիրակին և Անկիլիկէն Արքեպի-
սկոպ. և Լուսարարագլուխ Գերշ. Տ. Հայրիկ Եղպ.։
Ընկերակցութեամբ Վարդապետ Հայրերու, Նոյն
առիթով շնորհաւորութեան գնաց Արաք-Անկիլի-
քան և Յոյն-Կաթողիկէ եպիսկոպոսներուն, Հայ-
Կաթողիկէ և Մարոնիթ համայնքի Մեծաւորե-
րուն և Լուսորականներու և Արաք-Լուսորա-
կաներու Օրէնջներուն։

Երուսաղէմացի Տիար Յարութիւն Ա. Խաչատուրեան
կատարեց հետեւեալ նորոգութիւններ, իր համզօրեալ
նօ՛ր Պոլսեցի Աբամ Խաչատուրեանի յիշատակին։

Տ. Լեւոնակապետաց Եկեղեցւոյ մէջ գաւիթի ա-
ջակողման և ձախակողման սիւներուն, դռներուն,
պատուհաններուն և պատկերներու օջախակներուն մաս-
նակի նորոգութիւնը և ոսկեղոյն ներկումը, իծպէս
նաեւ Առաջ Սեղանի պատկերներուն ոսկեղոյն ներկումը,
և դասերուն երկաթեայ ճաղերուն, եկեղեցւոյ արեւ-
մեան արեւմտի դռան և զանգակասան ներկումը։

Նոյնպէս, ոսկեղոյն ներկիլ տուաւ Ս. Յակոբեանց
Մայր Տաճարի Առաջ դռան Ս. Գլխաղի իւզաների
օջախակը։

ԲԱՐԵՊԱՇՏԱԿԱՆ ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Հնորհակալութեամբ եւ օրհնութեամբ կ'արձանագրենք 1962 թաւոյ ընթացին Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին եւ այլ Սրբավայրերու տրուած նե:եւեալ բարկաւաւան նուէրներ:

1. — Կ. Պոլսեցի Տիկիններ՝ Աղաւնի եւ Պայծառ Քէշէճիկեաններէ Պուրատայի խաչի մը Ս. Գլխադրի մատրան գործածութեան համար՝ ընդունած ձեռամբ Սուրեն Արքեպիս:

2. — Ուսրթֆօրտէն (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Պաղատատար Պաղատիկեան կը նուիրեն արծաթ — ոսկեզոյն փուլերով գործուած ծածկոց մը Ս. Յակոբայ Աւագ Խորանին:

3. — Ատարազարցի Տիկ. Վարդանուշ Արքար եւ Տիկ. Զապէլ Օտապուհան կը նուիրեն եօթը պղնձեայ աշտանակներ եւ զոյգ մը պղնձեայ ծաղկամաններ, Դոմասկոսի գործ:

4. — Էսկիշէրիցի Տիկ. Իսկուհի Ճանատրէճեան կը նուիրէ սե թաւիշէ եւ սակեթիլ խաչով շուրջառ մը եւ Աւետարանի ճերմակ ընդիշ մը:

5. — Տիկ. Արշալույս Քէշիշեան եւ Օր. Նուարդ Տէր Յովհաննէսեան կը նուիրեն փլանի ճարմանոց մը, մէջտեղը Աճածին՝ Յիսուս Մանուկը ի գիրկ եւ խաչելութեան պատկերով խաչ մը՝ Տէր Յս. Քս. Աճ մակարութեամբ, երկուքն ալ արծաթեայ:

6. — Պէյրութաբնակ Տիար Դրիգար Մովլեան կը նուիրէ պղնձեայ ոսկեջրու ուսած մեծագիր ըսւրվառ մը:

7. — Խարբերդցի Օր. Աղաւնի Կիրաւոսեան կը նուիրէ իւզաներկ վարագոյր մը Ս. Գլխադրին եւ երկու վարագոյրներ Ս. Յակոբայ գրանց կախուելու համար:

8. — Բնիկ Ատանացի Տիկին Սուլթան Կէօվտէրէլեան կը նուիրէ թիւլքէրի ոսկեայ խաչ մը, փաք փերուզ քարով եւ ոսկեայ շքեղայով, Ս. Աճածնայ պատկերին:

9. — Վանեցի Տիկ. Սօնա Մուրատեան կը նուիրէ Սիզանի ծածկոց մը ձեռագործ, բաց նորնջառոյն:

10. — Պէյրութաբնակ Ֆէճէցի Օր. Թրֆաւա Օնանեան կը նուիրէ Սիզանի ճերմակ ծածկոց մը եւ զանազան գոյններով ութը նայլոնէ խաչի ընդիշներ:

11. — Տիգրանակերացի Տիկ. Պայծառ, դուստր Մէմէեանի, կը նուիրէ չորս ձեռագործներ, վարագոյր, կորփուրայ եւ խորանի ծածկոցներ:

12. — Կիպրոսեանկ Ատանացի Օր. Թաւրա Պետայեան կը նուիրէ կորփուրայ մը, ճերմակ թիւլքով բանուած եւ երիզուած արծաթ փուլերով:

13. — Կ. Պոլսեցի Տիկ. Նուարդ Կարապետեան կը նուիրէ ասեղնագործ Սիզանի ծածկոց մը:

14. — Կ. Պոլսեցի Տիկ. Արուսեակ Սէմէրճեան կը նուիրէ ձեռագործ կորփուրայ մը:

15. — Կ. Պոլսեցի Տիկ. Ալիս Ատալայ կը նուիրէ կարմիրով բանուած կորփուրայ մը:

16. — Բնիկ Մարգուսեանցի Տիկ. Էլմոն Պալեան կը նուիրէ կապոյտի վրայ կորփուրայ մը:

17. — Բնիկ Եղեսացի Տիկ. Ճորնիկ Նուարեան կը նուիրէ ասեղնագործ խաչագորդ կարմիր կերպասի վրայ բանուած կորփուրայ մը:

18. — Լիբանանեանկ Տիար Յակոբ Քէօշէրեան կը նուիրէ ինքնաձեռագործ ութը պղնձեայ եռասեղնեան աշտանակներ, երեքը զարդարուն եւ երեքը պարզ:

19. — Պէյրութաբնակ Մալաթիացի Տիկ. Մարիամ Սարգիս Դաւթեան կը նուիրէ Զիֆթէ Զիշէլի ոսկի զաւի մը Ս. Աճածնայ պատկերին:

20. — Հալէպաբնակ Բնիկ Այնթապցի Տէր եւ Տիկին Ներսէս Պալէօղեաններ կը նուիրեն կորփուրայ մը Ս. Յակոբին:

21. — Փարիզաբնակ Տիկ. Անգինէ Քէլեան կը նուիրէ ասեղնագործ կորփուրայ մը Ս. Յակոբեանց Տաճարին:

22. — Պէյրութաբնակ Բնիկ Կիւրիւնցի Տիկ. Անթառամ Արեւեան կը նուիրէ Աւագ Խորանի ծածկոց մը, ինքնաձեռագործ:

ՀԱՅՐԻԿ ԵՊՍ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ
Լուսարարպեա Ս. Արքադ

Ս Ի Ո Ն

ՅԱՆՎ ՆԻՒԹՈՅ 1962 ՏԱՐԻՈՅ

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն . —

ԱՆՈՒՆՈՒՄԱՆ ՎՐԻ. ՋՂՋԱՆՆԱՆ. —	
Գիլգամեթի դիւցազներգութիւնը	67, 124, 161, 196
ՄԵՍՐՈՊ ՎՐԻ. Գ. ԳԻՐԳՈՐԵԱՆ. —	
«Հանդես Ամսօրեայ» (Յոբելի- նական Յուշամասեան)	225
ՋԱԻԷՆ ՎՐԻ. ԱՐՋՈՒՐԱՆՆԱՆ. —	
ԺԳ. դարու հայերէն ձեռագիր մը	305
Հայերէն ձեռագիրներ Պոսթրնի մէջ	308

Բ Ա Ն Ա Ս Տ Ե Ղ Ծ Ա Կ Ա Ն . —

ԵՂԻՎԱՐԻ. — Պատկերաւոր	13
Ս. Մեսրոպ	51
Տարիներ յետոյ (Ս. Սահակ)	110, 158, 188
ԱՇՈՆ Է	223
Թուշուրի թելով	269
Մեղի օուշաններէն (Միանձնուհի)	300
Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ. — Մեսրոպ Մաւօնց	57
***	115
Քառեակներ	115
Գ. ՃԱՐՏԱՐ. — Հայ լեզուն	191
Անցի արագ, ժամանակ	224
Երեսնամեակ	224
ՀՄԱՅՆԱԿ ԳՐԱՆՆԱՆ. — Ղազար պա-	
պայից աղօթքը	270
Հրաժեշտ հոգեւոր	304
Այս ծառերը, Տէր...	304

Ի Մ Ա Ս Տ Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն . —

ՇԱՀԷ ՎԱՐԴԱՊԵՏ (քղմ.). — Միջոցը	
Եւ ոգիք	15, 71, 128, 164, 199, 235, 275

Խ Մ Բ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն . —

Ս. Թարութեան Տաճարէն ներս սկսան	
նօստրուրիւնները	3
Ս. Մեսրոպի ծննդեան 1600ամեակը	33

Սրտաղին կոչ բովանդակ հայութեան	
որ ի սփիւռս օթխարհի	100
ԹՈՐԳՈՄ ՊԱՏՐԻԱՐԺ. — Հայ եկեղեց-	
ւայ հայաստան եկեղեցիներու մի-	
ութեան խնդրոյն նկատմամբ	145
ՄԱՂԱՔԻՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ ՕՐԻՄԱՆՆԱՆ. —	
Հայց. եկեղեցւոյ լոյս հաւատքը	177, 214, 257, 289
Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնադրութեան	
բաժանական եւ մեծակեիւ մաս-	
նակցութիւնը Ս. Թարութեան Տա-	
ճարի նորոգութեան	209

Կ Ա Ն Ո Ն Ա Գ Ի Տ Ա Կ Ա Ն . —

«ԼՈՅՍ». — Վարդապետութեան աստի-	
նանները Հայ եկեղեցւոյ մէջ	9, 62, 120, 184, 230, 271, 312

Կ Ր Ո Ն Ա Կ Ա Ն . —

ԿՐ. Ա. ՍԱՐԱՅԵԱՆ. — Յիսուսի	
ծնունդը	6
Մարդոց հետ խաղաղութեամբ ապրիլ	58
Յիսուսի լացը	103
Թարութեան պատգամը	107
Հաւատք եւ առաքինութիւն	150
Յիսուսի աշխարհի բերած բարձրա-	
գոյն կեանքը	219
Դաւիթի կեանքին մէջ մեծութեան	
արարներ	295
ԳԵՈՐԳ Ս. ՃԻՆԻՎԻՋՆԱՆ. — Հրաւիր	182
Տեւական խաղաղութիւնը	265
ՀԱՅՐԻԿ ԵՊՍ. ԱՍԼԱՆՆԱՆ. — Խաչին	
նաւը	263

Հ Ա Յ Կ Ա Կ Ա Ն Վ Ա Ն Գ Ե Ր . —

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ. — Ս. Կարապետ	311
-------------------------------	-----

Մ Ա Տ Ե Ն Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն . —

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ. — Առաջին բուրբ	
Պետրոսի առ Ակակ	309

Տ Ո Մ Ա Ր Ա Գ Ի Ի Տ Ա Կ Ա Ն. —

Փիլիսոփայական. — Տոմար
և Ցոնացոյց 17, 75

Ս. Յ Ա Կ Ո Ր Ի Ն Ե Ր Ս Է Ն. —

Յուճուար	Ա. Բարեայ լուրեր	28
Յեթ. — Մարտ	» »	87
Ապրիլ — Մայիս	» »	137
Յունիս	» »	175
Յուլիս	» »	208
Օգոստ. — Սեպտ.	» »	251
Հոկտեմբեր	» »	288
Նոյեմբ. — Դեկտ.	» »	331

Ս. Տ Ե Ղ Ե Ա Յ Դ Ի Ի Ա Ն Է Ն. —

Հասնաց Ս. Մենդեան օտին տարիւ	22
Յունաց » » » »	23
Հայոց Ս. Մենդե	24
Ժողովներ Կառավարչաւան մէջ	81
Համբարձման Մեքավայր	82
Հարաւարապետներու Տեղեկագիրք Ս. Յա- րուքեան Տանարի նորոգք. մասին	83
Ս. Յարուքեան Տանարի նորոգութիւններ	131
Ս. Յարուքեան — Տեղեկագիր կատար- ուած նորոգութեանց մասին	246
Ս. Յակոբ — Նորոգութիւններ Մայր Տանարի գաւթին մէջ	249

Ա Յ Լ Ե Ի Ա Յ Լ Ք. —

ԱՆՈՒՇԱԻԱՆ ՎՐԴ. ԶՂՋԱՆՆԱՆ. — ձեղում մը	21
ՆՈՐԱՅԻ ԵՊՍ. — Կորիւնի ժամանա- կագրական վերջաբանը	39
ՇԱՀԷ ՎՐԴ. ԱՃԷՄԵԱՆ. — Մեսրոպ — Մաթոց 40, 116, 154,	192
ՅԱԿՈԲ ՎՐԴ. ՎՈՐԻԱՆՆԱՆ. — Դիրին խմաստ ու դերը	45
ԳԵՐԿ. ՀԻՆԻՎԻՋԱՆ. — Օտականի սուրբը	49
ՋԱԻԷՆ ՎՐԴ. ԱՐՋՈՒՄԱՆՆԱՆ. — Հոգեհանգստեան պատճեն Նքով- պիոյ Կայսրուհիին համար, Ուեսթմինսթերի Աբբայարանին մէջ	80

ՓԱՌԷՆ ԱՐՂ. ԱԻՆՏԻՓԵԱՆ. — Տա- րեկան Տեղեկագիր Ս. Թարգմա- նաց Երկրորդական Վարժարանի	167
ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՐՂ. ԳԱԼԱՅՃԱՆ. — Տարեկան Տեղեկագիր Ամմանի Հեթումեան Վարժարանի	173
Ե. — Իսպոլմ Ամմանի նորակառոյց վարժարանին	284
ԽՄԲ. — Ակամայ անդադարձութիւն. նեւ 203, 239, 278, 316	
Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր Ս. Մենդեան պատգամը	1
Շնորհաւորական գիր՝ Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետին	26, 135
Շնորհաւորական գիր՝ Մեծի Տանն Կի- լիկոյ Կաթողիկոսին	27, 136
Շնորհաւորական գիր՝ Քենքրապրիի Արքեպիսկոպոսին	27
Շնորհաւորական գիր՝ Հ. Բ. Ը. Միու- թեան Նախագահին	136
Ջեկոյց Գալուստ Կիլիկեցեան Հիմնա- կութեան — Հայկական Դորձեր	31, 253
— Կրթաբոսական	91
— Ս. Յարուքեան Տանարին վե- րանորոգութիւնը	212
Հ. Բ. Ը. Միութեան Համալսարանական Կրթաբոսակի յայտարարութիւն	90
Հ. Բ. Ը. Միութեան կեանքն ու գործը	92
Հ. Բ. Ը. Միութեան Հրաւիրագիր Ընդ- նամուր Ժողովի	255
Պատճենական Ջեկոյց՝ Հ. Բ. Ը. Միու- թեան Կեդր. Վարչութեան	327
Կոնգրակ՝ Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրա- պետին	97
Ազգաւարարութիւն	131
Նուիրաւորութիւն Գ. Կիլիկեցեան Հիմնարկութեան կողմէ Ս. Յա- կոբեանց Տպարանին	133
Գալուստ Կիլիկեցեան Մանկապարտեզ Ամմանի մէջ	133
Ամմանի նորակառոյց վարժարանը	134
Նօթք եւ նիթք	324
Գնահատանք	329
Վերհրատարակում «Revue des Études Arméniennes» հանդէսին	330
Բարեպաշտական նուէրներ	333

**«ՍԻՈՆ»Ի ԽՄԲԱԳԻՐՈՒԹԻՒՆՆԸ ԵՒ ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԳԱՐԱՆԸ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱԾ ԵՆ ՀԵՏԵԻՆԱԼ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ**

St. Sarkis Charity Trust present the following books:—

- a) PALESTINE, The Meaning of Disaster – Constantine K. Zurayk. Beirut, 1956,
- b) SYRIA AND LEBANON – A. H. Hourani. London, 1954, pp. 402. [pp. 74.
- c) ARAB TURKISH RELATIONS AND THE EMERGENCE OF ARAB NATIONALISM – Zeine N. Zeine. Beirut, 1958, pp. 156. [pp. 297.
- d) THE STRUGGLE FOR ARAB INDEPENDENCE – Zeine N. Zeine. Beirut, 1960,
- e) THE MOSLEM BRETHERN – Ishak Musa Husseini. Beirut, 1956, pp. 186.
- f) CRUSADER CASTLES – R. Fedden & John Thomson. London, 1957, pp. 127.

THE BANTU REACTION TO CHRISTIANITY – A. V. Wood. Presented by «Prism» Magazine. London, pp. 16.

Leo Hamalian presents:—

[York, 1961, pp. 607.

- a) PULITZER PRIZE READER – Edited by Leo Hamalian and E. L. Volpe. New
- b) SEVEN SHORT NOVEL MASTERPIECES – Edited as above. New York, pp. 448.

The Chester Beatty Library «CATALOGUE OF THE ARMENIAN MANUSCRIPTS» – Sirarpi Der Nersessian (presented by the author). Vols. I. & II. Dublin, Hodges Figgis & Co. Ltd., 1958, pp. 216 and 67 plates.

LEON V DE LUSIGNAN – Armand J. Bedrossian (présenté par lui). Paris, pp. 111.

MESROP ARCHBISHOP HABOZIAN – Pages of Glory. A Mekhitarist Inf. Centre Publication & presented by them. Cambridge, 1961, pp. 32. (English & Armenian).

RICHARD CARDINAL CUSHING – An appreciation. Arakelian-Ryan. A Mekhitarist Inf. Centre Publication (presented as above). Cambridge, 1959, pp. 70.

UNESCO – What it does, what it is and how it works (A small brochure). Presented

HERE IS AMERICA – Facts about the United States. Pp. 85. [by Frank Harris.

TOWARDS EQUALITY IN EDUCATION – Pierre Juvigny. Presented by F. Harris. Paris, 1962, pp. 77.

MEDICAL RESEARCH AND THE DEATH PENALTY – Jack Kevorkian (presented by the author). New York, 1960, pp. 75.

CONTEMPORARY PHILOSOPHIC PROBLEMS – Edited by Y. H. Krikorian & Abraham Edel. Presented by Y. H. Krikorian. New York, 1959, pp. 712.

BASIC PROBLEMS OF PHILOSOPHY – Edited by D. J. Bronstein, Y. H. Krikorian and P. P. Wiener. Presented as above. New York, 1961, pp. 592.

THE PROMISE OF THE FATHER OR THE HOLY SPIRIT – A. T. Glass (presented by the author). New York (printed in Beirut, Lebanon), pp. 61.

THE GROWTH OF A NATION – Emerson Brooks. New York, 1956, pp. 320.

MY LIFE FOR MY SHEEP (A Biography of Thomas A. Becket) – Alfred Duggan. New York, 1955, pp. 341.

Դուրսը – Բաղրի Սեփէ Լարմոզկի Լարմոզկի Սեփէ Լարմոզկի – Սեփէ Լարմոզկի
Նոյեմբ. - Դեկտ. 1962 Լարմոզկի Սեփէ Լարմոզկի Լարմոզկի Սեփէ Լարմոզկի

Proprietor – His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem. Armenian Patriarchate, Jerusalem.

Editor – Archbishop Haigazoun Abrahamian. Armenian Convent, Jerusalem.

Printed by the Armenian Convent Printing Press, Jerusalem.

ROAD ATLAS - All State Motor Club (United States, Canada, Mexico). Pp. 112.
THE SYMBOLISM OF THE ARMENIAN CHURCH - Rev. Torkom Saraydarian (presented by the author). Van Nuys, California, 1962.

George A. S. Goddard Fund, New York, present the following publications (all books are published by Fr. A. Praeger, N. York):—

- a) THE AFRICAN NATIONS AND WORLD SOLIDARITY - Mamadou Dia. 1961,
- b) SOVIET MAN AND HIS WORLD - Klaus Mehnert. 1961, pp. 310. [pp. 145.
- c) REVISIONISM - Leopold Labedz. 1962, pp. 404.
- d) AFRICA AND THE WEST - Arnold Rivkin. 1962, pp. 241.
- e) HUNGARY TODAY - By the Editors of «Survey». 1962, pp. 104.
- f) COM. CHINA'S FOREIGN POLICY - R. C. Boyd. 1962, pp. 147.
- g) THE KREMLIN SINCE STALIN - W. Leonhard. 1962, pp. 403.

SURREALISM - The Road to the Absolute - Anna Balakian (presented by the author). New York, 1959, pp. 209.

LOANS AT WORK & WORLD BANK - 1962 May. Washington, pp. 36.

Պարթիզակը հասուիկ - Յակոբ Տէր Յակոբեան: Նուէր Նուպարեան Մատենադարանէն, Փարիզ, 1960, էջ 525:

Ալիքներ - Լիւսի Մալխասեան: Նուէր ըստ վերնոյն: Փարիզ, 1960, էջ 141:

Ասեմագրութիւն Պատգամաւորական ժողովի (11 Հոկտ. 1961) - Պաշտօնական Հրատարակութիւն Ազգային Պատրիարքարանի, Պոլիս: 1961, էջ 38:

Տրիդեմեան Ս. Ժողովին Բրիտանական Վարդապետիւրը - Թրգմ. Վարդան Վ. Թէքէեան (նուիրատու): Պէյրուս, Հայ Կաթողիկէ Տպարան, 1962, էջ 730:

Բ. Մնացորդը (Ապրիլ 24ի Ազգ. Սպասոնին առթիւ) - Տրգրան Յարութիւնեան: Նուէր «Ահան» Գրատունէն: Պէյրուս, 1962, էջ 27:

Դասուներ Մեր 100ամեայ Յեղափոխութեան Մասին - Սարգիս Իշմիրեան: Նուէր ըստ վերնոյն: Պէյրուս, 1962, էջ 71:

Յեղափոխական Ալպոմ - Աւօ (նուիրատու): Գ. Շարք, 1962 թիւ 9, 11 և 12:

Ընդհ. Տեղեկագիր Հ. Բ. Ը. Մ. 1959 Տարեգրանի: Նուէր Հ. Բ. Ը. Մ. էն: էջ 74:

Նոյնին Անգլերէնը: էջ 54: [էջ 20:

Վեհափառը - «Ստան» Հանդէսի Յուլիս 1961ի համարը: Նուէր Շահան Մ. Վրդ. Սվաճեանէ: Աղբիւր Նոյնի եւ Արուսիք - Արմէն Բարաղամ (նուիր.): Ֆրէզնօ, 1960, էջ 211:

Պատանի Արտիստ - Արամ Երեմեան (նուիրատու): Հրատ. Արամեան Սանուց Միութեան, Իսթանպուլ, 1962, էջ 77:

Երեսնամեակ Լիբանանայ Սգնուրեան Խաչի - 1930-1960: Նուէր Լ. Սասունիէ: Պէյրուս, Դաւիթ Վրդ. Սահակեան կը նուիրէ: — [1962, էջ 193:

ա) Սմբատ Սպարապետ - Ս. Գ. Գալստյան, Երեւան, 1961, էջ 178:

բ) Հայկ. Հեռուստան Էլպուր - Հովսէփ Օրբիլի: Երեւան, 1956, էջ 137:

գ) Դրվագներ Հայ Ազատագրական Մեքի Պատմութեան (Գիրք Ա.) - Աշոտ Հովհաննիսյան: Երեւան, 1959, էջ 628:

դ) Հայ Սրաժեշտութեան Պատմութեան Ակնարկներ - Ալեքսանդր Շահվերդեան: Երեւան, 1960, էջ 634:

ե) Լեզվաբանութեան Պատմութեան (Հատոր 1) - Գ. Զարուկ: Երեւան, 1960, էջ 634:

զ) Ժամանակակիցներ Կոմիտայի Մասին - Կազմեց Գ. Կարապետ Կ. Գալստյան: Երեւան, 1960, էջ 338: [Սյրէս 424 էջ 31:

Անակնկալ Ժամանց (Զատիկ 1 արար) - Ս. Կօլտուէլ: Նուէր Վարդան Գեղարդեանէ: Պ. Շողական (Ընթերցարան, Բ. Տարի) - Հրատ. և Նուէր Բերիոյ Թեմի Ուսումնական Խորհուրդէն: Հալէպ, 1959, էջ 139:

Լուսարձակ - Մանկավարժական Քերական: Հրատ. և Նուէր Կ. Տէմիրճեան Գրատուն: Հալէպ, 1962, էջ 56: [Երեւանէն, Պէյրուս:

Ապրիլ Այնպէս Որ Ձգլղաւ - Երաժշտ. Փրօֆ. Մարտիրոս Պուճիգանեանի: Նուէր Յ. Պուճիգանեանի կողմէ: Յովսէփեանց (Հայերէն և Անգլերէն). Նիւ Եորք. Հրատ. և Նուէր Ամերիկայի Հայոց Առաջնորդարանի, 1962, էջ 32:

Նար-Դոս - Գ. Յովսէփեան: Նուէր Ա. Օ. Բ. Ս. Էն: Երևան, Հայպետհրատ, 1961, էջ 480, Հրեղին Զին (Մանկապատանեկան հէքեաթներ): Իսթանպուլ, 1962, էջ 27: [480, Հայ-Անյա - Յ. Պապէսեան (նուիրատու): Լոս-Անճէլըս-Ֆրէզնո, 1954, էջ 327: Ս. Մեսրոպ Մառոց (Կենսագրական) - Ներսէս Քչյ. Բարսեբան (նուիրատու): Էջ Է + E (Հայերէն և Անգլիերէն), Հոկտ. 1961:

Ուսումնասիր Տղան (Տրամախօտութիւն) - Զայնազրից Յակոբ Հ. Պալըբան (նուիրատու): Աթէնք, 1962, էջ 9: [Եանէ, 1962,

Օծում Հոգեգալստեան Ս. Եկեղեցւոյ - Թրթռլի, Լիբանան: Նուէր Պարզ Թովաննէս Սամսոնի Հայութեան Տխուր Բաժինը 1915-1918ի Մեծ Եղեռնէն - Օթն Յ. Հէքիմեան (նուիրատու): Փարիզ, 1961, էջ 142:

Ա. Օ. Բ. Ս. Էն ստացանք Ա. Զեխովի Երկերու Ա. Բ. Գ. Դ. և Ե. Հատորները: Տպ. Վիեննայի Միլիթարեան Մատենադարանէն ստացանք. — [Երևան, 1961 և 1962,

ա) Տոնացոյց - 1961:

բ) Տոնացոյց - 1962:

գ) Պանդոկի Գոյը - Հ. Գէորգ Վ. Փանչիկեան:

դ) Կուսիմանայ Ժամանակագրութիւն եւ Կարողիկէ Հայերը Կուսիմայի - Հ. Պ. Զօրթեան և Հ. Իգնատիոս Աքեան:

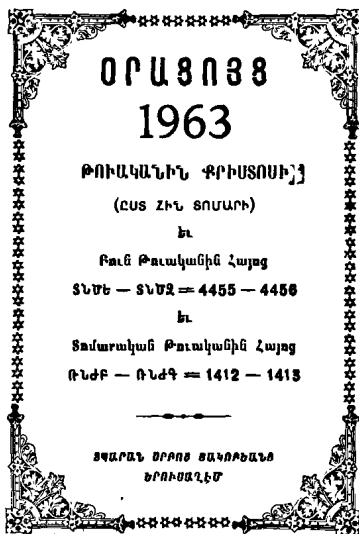
ե) Պատմութիւն Հայ Լեզուաբանութեան Ընկերութիւններու (Հատոր Ա., Պոլսահայ Մշակութային Ընկերութիւնները) - Հ. Եփրեմ Վ. Պողոսեան: [Կողմեան,

զ) Կեանք Մը Նուիրուած Ասուծոյ եւ Սղիին (1911-1961) - Հ. Մեսրոպ Վ. Հա-

է) HUNDERTFÜNFZIG JAHRE MECHITARISTEN IN WIEN (1811-1961) - Von P. Dr. Vahan Inglisyan, CMV. 1961, pp. 198.

(Շարունակելի)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՆ Ս. ԱԹՈՒՈՅՍ ՏՊԱՐԱՆԷՆ

Էջ' 155

Գիծ' 100 Հիւս

ՍԵՐ ԷՏՈՒՆՑ ՈՒԹԵՔԵՐ

Անդամ Արքայական Ընկերութեան

ՄԻՋՈՅԸ

ԵՆ

ՈՒԹԵ

ՏԵՍՈՒԹԻՆԵՐ ՏԻԵՋԵՐԻՄ ՄԱՍԻՆ ԵՒ ՓԱՍՏԵՐ ԱՍՏՈՒԾՈՑ ԳՈՅՈՒԹԵԱՆ

ՅԱՐԳՍԱՆՑ

ԵԱԶԷ ՎՐԴ, ԱՃԷՄԵԱՆ

ՏՊԱՐԱՆ ՍՐԱՑՑ ԾԱԿՈՐԱԾԱՆՑ

ԵՐՈՒՍԱՆԷՄ - 1961

Էջ' 205

Գիծ' 300 Հիւս